

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้เป็นแนวทางในการดำเนินการวิจัย โดยเสนอตามลำดับดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษา
2. แนวคิดการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม
3. แนวคิดการบริหารที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาทางไกล
4. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
6. กรอบความคิดการวิจัย

แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษา

แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษาในการวิจัยครั้งนี้จะกล่าวถึงความหมายของการจัดการศึกษา ความสำคัญในการจัดการศึกษา วัตถุประสงค์ในการจัดการศึกษา องค์ประกอบของการจัดการศึกษา และมาตรฐานการศึกษาตามลำดับดังนี้

ความหมายของการจัดการศึกษา

ได้มีผู้ให้ความหมายของการจัดการศึกษาไว้ดังนี้

ทิมัมพร สุวรรณประทีป (2537 : 32) กล่าวว่า การจัดการศึกษา หมายถึง การเสริมสร้างความรู้ ความคิด ทักษะ และทัศนคติของแต่ละบุคคล โดยให้มีความรู้ ความเข้าใจในสังคมและวัฒนธรรมไทยพอที่จะสามารถวิเคราะห์ทางเลือกต่างๆ ที่เหมาะสมและมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541 : 7-8) กล่าวว่า การจัดการศึกษา หมายถึง การมุ่งพัฒนาคนให้มีความสมดุลทั้งด้านปัญญา จิตใจ และสังคมในระดับความคิด ค่านิยม และพฤติกรรม โดยเน้นกระบวนการเรียนรู้และจัดเวลาเชิงสังคม

ทักษิณ ชินวัตร (2544 : 15-16) กล่าวว่า การจัดการศึกษา หมายถึง การจัดกิจกรรม การเรียนรู้ของผู้เรียนที่ต้องมีความสมดุลพอดีระหว่างการเป็น คนเก่ง คนดี และมีความสุข จะต้อง คิดเป็น ทำเป็น มีคุณธรรม ศีลธรรม อดทน ควบคุมอารมณ์ และสามารถอยู่ร่วมกับคนอื่นได้

วิทยากร เชิงกุล (2544 : 1) กล่าวว่า การจัดการศึกษาหมายถึง การเรียนรู้ใหม่ทั้งใน ระบบโรงเรียน จากสื่อสารมวลชน จากองค์กร และการเรียนรู้จากสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจ การเมือง และสภาพแวดล้อมทางสังคมทุกด้าน เพื่อสร้างคน และสังคมแบบใหม่ให้เป็นคนที่มี ความรู้ควบคู่ไปกับจิตสำนึก มีสัมมาอาชีพควบคู่ไปกับการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีประสิทธิภาพควบคู่ไป กับคุณธรรมและจริยธรรม

ปรีชา เวสาร์ช (2545 : 20) กล่าวถึง ความหมายของการจัดการศึกษาว่า หมายถึง กระบวนการเปลี่ยนแปลงระบบของการจัดการศึกษาทุกด้านจากที่เป็นอยู่เพื่อให้สามารถนำไปสู่ ผลผลิตคุณภาพหรือเป้าหมายของการศึกษาได้ตามที่ประสงค์ การดำเนินเช่นนี้จึงไม่ใช่การ เปลี่ยนแปลงธรรมดา แต่ต้องเปลี่ยนแปลงทุกด้านอย่างรวดเร็ว มีแผนดำเนินการ และมีการผลักดัน อย่างจริงจัง

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2549 : 5) ได้กล่าวถึงความหมายของการจัดการ ศึกษาว่า หมายถึง กระบวนการเรียนรู้เพื่อความรู้ขององคมนตรีของบุคคลและสังคมโดยการ ถ่ายทอดความรู้ การฝึก การอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรม การสร้างสรรค์จรรโลง ความก้าวหน้าทางวิชาการ การสร้างองค์ความรู้ขึ้นจากการจัดสภาพแวดล้อม สังคมการเรียนรู้ และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

จากแนวคิดของนักการศึกษาที่กล่าวมาสรุปได้ว่า การจัดการศึกษา หมายถึง กระบวนการอย่างเป็นระบบ โดยมีเป้าหมายชัดเจน คือ การพัฒนาคุณภาพมนุษย์ทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็น ด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา คุณธรรม ค่านิยม ความคิด ความประพฤติปฏิบัติ ฯลฯ โดย คาดหวังว่าคนที่มีคุณภาพนี้ จะทำให้สังคมมีความมั่นคง สงบสุขเจริญก้าวหน้าทันโลก แข่งขันกับ สังคมอื่นในเวทีระหว่างประเทศได้ คนในสังคมมีความสุข มีความสามารถประกอบอาชีพการงาน อย่างมีประสิทธิภาพ และอยู่ร่วมกันได้อย่างสมานฉันท์

ความสำคัญในการจัดการศึกษา

ได้มีผู้กล่าวถึงความสำคัญในการจัดการศึกษาไว้ดังนี้

ยุวดี กังสตาล (2545 : 67) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการจัดการศึกษาว่าการจัดการศึกษามีความสำคัญต่อกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียน โดยช่วยให้เกิดความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคม โดยการถ่ายทอดความรู้ การฝึกการอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรม การสร้างสรรค์จรรโลงความก้าวหน้าทางวิชาการ การสร้างองค์ความรู้อันเกิดจากการจัดสภาพแวดล้อมสังคมการเรียนรู้และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ซึ่งครอบคลุมทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย การศึกษาในระบบมี 2 ระดับ คือ การศึกษาขั้นพื้นฐานและการศึกษาระดับอุดมศึกษา การศึกษาขั้นพื้นฐานประกอบด้วยการศึกษาซึ่งจัดไม่น้อยกว่า 12 ปี ก่อนระดับอุดมศึกษาและให้มีการศึกษาภาคบังคับจำนวน 9 ปี โดยให้เด็กซึ่งอายุย่างเข้าปีที่ 7 เข้าเรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานจนอายุย่างเข้าปีที่ 16 สถานศึกษาจึงมีความสำคัญในการสร้างเกราะคุ้มกันให้กับเด็กที่จะเจริญเติบโตขึ้นเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพ และไม่ก่อปัญหาสังคม เพราะสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมที่ดีในสถานศึกษาย่อมมีอิทธิพลต่อความสุขความดีงามและการเรียนรู้ที่จะเกิดขึ้นในตัวผู้เรียน ตัวบ่งชี้สำคัญที่ทำให้มองเห็นสภาพความสำเร็จของการจัดการศึกษาและคุณภาพของผู้เรียนที่ควรคำนึงถึงคือสภาพความสำเร็จของผู้เรียน สภาพความพร้อมของการดำเนินงานและสภาพความพร้อมของปัจจัยต่างๆ

ปรัชญา เวสารัชช์ (2545 : 5-12) กล่าวถึงความสำคัญของการจัดการศึกษาว่า การจัดการศึกษามีความสำคัญและจำเป็นต่อการพัฒนาศักยภาพของคน ช่วยให้คนมีความรู้ ความสามารถในการสิ่งที่ตนได้ศึกษาในทุกๆ ด้าน รวมถึงพัฒนาให้ผู้เรียนมีคุณธรรมจริยธรรม เป็นคนดี คนเก่ง และมีความสุข การศึกษาเป็นเรื่องที่ต้องมีการจัดการ ไม่ใช่เรื่องที่จะให้ผู้ได้รับไปทำโดยไม่มีเป้าหมาย ไม่มีมาตรฐาน ไม่ได้คุณภาพ เพราะย่อมทำให้การศึกษาไม่มีทิศทาง ไม่เป็นระบบไม่คุ้มค่า และหากจัดผิดพลาดก็ยากที่จะแก้ไขเพราะกระบวนการศึกษา เช่น ค่านิยมต่างๆ ได้ซึมซับเข้าไปในใจของผู้เรียนแล้ว

กระทรวงศึกษาธิการ (2546 : 1-2) กล่าวถึงความสำคัญของการจัดการศึกษาว่าการจัดการศึกษาช่วยปรับเปลี่ยนและพัฒนาคนให้มีคุณภาพ มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น มีคุณภาพหมายถึงให้ผู้เรียนเป็นคนดี คนเก่ง และมีความสุข คนดี คือ คุณธรรมจริยธรรมมีค่านิยมสอดคล้องกับความนิยมของคนไทย คนเก่ง คือ มีความรู้และทักษะตรงตามมาตรฐานของหลักสูตรและมีความสุข คือ มีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี

จากที่นักการศึกษากล่าวมาสรุปได้ว่า การจัดการศึกษามีความสำคัญต่อการพัฒนา ศักยภาพของคน เพราะสังคมและประเทศชาติต้องการคนที่ได้รับการฝึกฝนเฉพาะด้านที่มีความรู้ ความเข้าใจ ความชำนาญมาดูแลรับผิดชอบไม่ว่าจะเป็นการรับผิดชอบด้านการสอน การบริหาร หรือการสนับสนุน เนื่องจากสังคมเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา การจัดการศึกษาต้องได้รับการ ปรับเปลี่ยนพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เหมาะสมกับความจำเป็นของแต่ละยุคสมัย การจัดการศึกษาที่อยู่กับที่ย่อมหมายถึงความล้ำสมัย ไม่เหมาะสม ไม่คุ้มประโยชน์

วัตถุประสงค์ในการจัดการศึกษา

ได้มีผู้กล่าวถึงวัตถุประสงค์ในการจัดการศึกษาดังนี้

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ(2540 : 4-8)ได้กล่าวถึงวัตถุประสงค์ ในการจัดการศึกษาไว้ 3 ประการ คือ

1. เพื่อขยายและยกระดับความรู้พื้นฐานของประชาชนทั้งมวลให้กว้างขวางและสูงขึ้นถึง ระดับมัธยมศึกษาอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน
2. เพื่อพัฒนาการศึกษาให้มีคุณภาพ สอดคล้องสัมพันธ์กับความต้องการของบุคคล ชุมชนและประเทศให้ผู้เรียนได้มีการพัฒนาเต็มตามศักยภาพ
3. เพื่อให้การศึกษาได้สร้างศักยภาพของประเทศในการพึ่งพาตนเองสร้างความก้าวหน้า และความมั่นคงและเศรษฐกิจไทยในประชาคมโลกแห่งความเป็นไทย

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2543: 176 – 180) กล่าวถึงวัตถุประสงค์ใน การจัดการศึกษาไว้ 4 ประการ ดังนี้

1. ความเสมอภาคและบูรณาการ : สิทธิและความเท่าเทียมทางการศึกษา

วัตถุประสงค์นี้ต้องการให้เด็กทุกคนได้รับการศึกษาอย่างเท่าเทียมกัน จะเน้นการให้เด็ก ค่อยโอกาสเข้าเรียนร่วมในชั้นเรียนปกติ โดยเห็นว่าการเรียนร่วมกับเด็กธรรมดาจะทำให้ไม่มี ความรู้สึกแบ่งแยกและเด็กค่อยโอกาสก็จะเป็นที่ยอมรับของเพื่อนๆ อันเป็นการเตรียมเด็กเข้าสู่ สังคมอย่างราบรื่นด้วย แต่ในความเป็นจริงแล้ว มีอยู่หลายกรณีที่ไม้อาจกระทำได้ ตัวอย่างที่ ชัดเจนคือ เด็กพิการ มีความบกพร่องทางร่างกาย จิตใจ และสติปัญญาอย่างรุนแรง ไม่อาจจะเรียน ร่วมชั้นกับเด็กอื่น ๆ ได้ นอกจากนั้นข้อจำกัดในด้านนโยบาย หรือกฎหมายของบางประเทศได้ กลายเป็นอุปสรรคต่อการเรียนร่วมของเด็กค่อยโอกาส

2. คุณภาพของการศึกษา : การเรียนรู้เพื่อชีวิต

คุณภาพของการศึกษาโดยเฉพาะในเรื่องการศึกษาเพื่อชีวิตนั้น เป็นหลักสำคัญประการ หนึ่งในการปฏิวัติการศึกษาซึ่งยูนิเซฟ ได้กล่าวถึงในรายงานประจำปี พ.ศ. 2542 ในประเด็นของ ความสอดคล้องของการศึกษาต่อสถานการณ์ของสังคมและชุมชน และการให้เด็กค่อยโอกาสได้

เรียนรู้ในด้านการดำรงชีวิต นอกเหนือไปจากวิชาการที่สอนอยู่ในโรงเรียนปกติ จะเห็นได้ว่าหลายประเทศได้มีการพัฒนาหลักสูตรที่หลากหลายเพื่อให้เหมาะสมกับเด็กด้อยโอกาสกลุ่มต่าง ๆ มีการปรับปรุงวิธีการวัดผลของการศึกษาให้มีการวัดผลสำเร็จในการเรียนรู้เพื่อชีวิตควบคู่ไปกับผลการเรียนด้านวิชาการด้วย ปรับปรุงการให้บริการการศึกษาแก่เด็กพิเศษ ให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลยิ่งขึ้น รวมทั้งมีการอบรมและชักชวนผู้ที่เกี่ยวข้อง เช่น ครู บิดามารดา และชุมชนให้เข้ามามีบทบาทในการควบคุมคุณภาพของการเรียนการสอน

3. การศึกษากับการพัฒนาเด็ก : กระบวนการพัฒนาศักยภาพให้ถึงขีดสุด อันจะนำไปสู่การเป็นทรัพยากรมนุษย์ซึ่งมีบทบาทในความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจและเป็นพลเมืองดีที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมและประเทศชาติ

การพัฒนาศักยภาพของเด็กด้อยโอกาสเพื่อให้หลุดพ้นจากการเป็นเหยื่อของสถานการณ์หรือสภาพแวดล้อมที่เลวร้าย มีทักษะในการวิเคราะห์ข้อมูลและตัดสินใจ มีสมรรถนะในการดำรงชีวิต การแก้ปัญหา มีงานทำและพึ่งตนเองได้ มีจิตสำนึกในการเป็นส่วนหนึ่งของสังคม มีความคิดริเริ่ม สามารถดำเนินกิจกรรมเพื่อพัฒนาตนเองและพัฒนาสังคมได้ จะเป็นได้ว่าแต่ละจุดมุ่งหมายเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเสริมพลังให้แก่เด็กด้อยโอกาส เพื่อให้มีการพัฒนาเป็นขั้นตอนและเกิดผลดีกับตนเองจนถึงสังคมในที่สุด

4. เอกลักษณะทางวัฒนธรรม : การเปิดโลกทัศน์ของเด็กด้านวัฒนธรรม

จุดมุ่งหมายนี้อาจแยกได้เป็น 2 ประเด็นหลัก คือ การจรรโลงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมทั้งเป็นระดับกลุ่มชน และระดับชาติ และการพัฒนาทัศนคติที่ยอมรับความแตกต่างด้านวัฒนธรรมของผู้อื่นในสังคม

การจัดทำบทเรียนและการจัดการเรียนการสอนภาษาท้องถิ่นควบคู่ไปกับภาษาทางการและการศึกษามีบทบาทโดดเด่นในกระบวนการพัฒนาเอกลักษณ์ส่วนบุคคลและเอกลักษณ์ร่วมของชาติ ซึ่งจะมีทั้งความเหมือนและความแตกต่าง การเรียนรู้นี้จะช่วยเปิดโลกทัศน์ของเด็กให้กว้างขึ้นและช่วยสร้างทัศนคติในการชื่นชมความเหมือนและยอมรับในความแตกต่างของผู้อื่นด้วย

วัตถุประสงค์ดังกล่าวข้างต้นนี้เป็นตัววัดความสามารถในการจัดการของผู้บริหาร จึงเป็นเรื่องจำเป็นที่ผู้บริหารต้องกำหนดเกณฑ์จากวัตถุประสงค์ที่ระบุและผู้บริหาร ก็จะต้องได้รับการประเมินจากเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่กำหนดด้วย

ปรัชญา เวสารัชช (2545: 6 – 10) ได้กล่าวถึงวัตถุประสงค์ในการจัดการศึกษาที่มุ่งบรรลุหลายประการได้แก่

1. ให้บริการทางการศึกษาที่สอดคล้องกับความต้องการในการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ โดยถ่ายทอดหรือปลูกฝังเนื้อหาความรู้ความเข้าใจที่เหมาะสม เพื่อให้ผู้ได้รับ

การศึกษาวางตัวได้เหมาะสมในสังคม และมีความสามารถประกอบอาชีพตามความถนัด ความสนใจ หรือโอกาสของแต่ละคนได้ สถานศึกษาส่วนใหญ่ที่เรียกว่า โรงเรียน มหาวิทยาลัย ศูนย์การเรียนรู้ สถานศึกษาปฐมวัย ทำหน้าที่เป็นผู้ให้บริการทางการศึกษา

2. เตรียมเด็กก่อนวัยเรียนให้มีความพร้อมในการเรียนรู้ และจัดให้เด็กในวัยเรียนได้รับการศึกษาเพื่อการเรียนรู้และการพัฒนาการเรียนรู้และการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องโดยส่งเสริมเกื้อหนุนให้เด็กก่อนวัยเรียนขั้นพื้นฐานได้มีการพัฒนาการทั้งทางร่างกาย เชาวนปัญญา ความสนใจที่เหมาะสม มีความพร้อมในการศึกษาระดับสูงขึ้นไป การจัดการส่วนนี้ โดยทั่วไป เป็นความร่วมมือระหว่างพ่อแม่ผู้ปกครอง สถานพัฒนาเด็กปฐมวัย ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก เป็นต้น ส่วนเด็กวัยเรียนทุกระดับจะได้รับการศึกษาเพื่อเป็นประโยชน์สำหรับการเตรียมตัวระดับพื้นฐาน และเพื่อมีความรู้ความสามารถในการประกอบอาชีพการงานต่อไป

3. ให้โอกาสทางการศึกษาโดยเข้าถึงผู้รับบริการที่ไม่สามารถเข้ารับการศึกษามากติที่มีอยู่หลากหลาย การจัดการศึกษาลักษณะนี้มุ่งไปที่ผู้ด้อยโอกาสต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นผู้ที่มิฐานะยากจน ผู้ที่พลาดโอกาสได้รับการศึกษาในบางช่วงของชีวิต ผู้ที่มีปัญหาทางร่างกาย จิตใจ หรือสติปัญญา การจัดการศึกษาเช่นนี้มักดำเนินการโดยสถานศึกษา เฉพาะด้าน เช่น โรงเรียน สอนคนตาบอด โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ หรือโดยวิธีการอื่น นอกกระบบและตามอัธยาศัย เช่น ศูนย์การเรียนรู้การศึกษาในระบบทางไกล เป็นต้น

4. ตอบสนองความต้องการทางการศึกษาระดับสูงในเชิงคุณภาพวัตถุประสงค์นี้มุ่งส่งเสริมให้ประชาชนมีโอกาสได้พัฒนาความรู้ความสามารถเฉพาะด้าน เพื่อประโยชน์ในการประกอบอาชีพ ซึ่งอาจดำเนินการโดยสถาบันอุดมศึกษาที่เน้นการวิเคราะห์ วิจัยระดับสูง มุ่งคิดค้นเนื้อหาสาระที่แปลกใหม่จากเดิม นอกจากนี้ยังรวมถึงการฝึกอบรมเฉพาะทาง เช่น ด้านการเกษตร การอุตสาหกรรม วิทยาศาสตร์สุขภาพ เป็นต้น มักดำเนินการในรูปแบบการประชุมสัมมนา การฝึกอบรม การดูงาน การฝึกปฏิบัติเฉพาะ เป็นต้น

5. พัฒนาศักยภาพของแต่ละบุคคล ให้เต็มตามความสามารถและตอบสนองวิสัยทัศน์ในการพัฒนาประเทศ วัตถุประสงค์ในการจัดการศึกษานี้เน้นการพัฒนามนุษย์ในลักษณะบูรณาการคือให้มีความสมบูรณ์ครบถ้วนทุกด้าน ทั้งทางร่างกาย สติปัญญา คุณธรรม ความคิด ความสำนึก ความรับผิดชอบ ฯลฯ ซึ่งตามปกติเป็นหน้าที่ของสถานศึกษาแต่หากสถานศึกษาไม่สามารถดูแลให้ครบถ้วนได้ ก็ต้องจัดส่วนเสริมเติมในลักษณะการฝึกอบรมเฉพาะทาง แทรกในกิจกรรมการเรียนการสอนปกติหรือการใช้สื่อต่างๆ ช่วยส่งเสริม วัตถุประสงค์ส่วนนี้ยังรวมไปถึงการพัฒนาทักษะและคุณภาพของผู้ที่ทำงานแล้วหรือผู้ที่ผ่านการศึกษามากกว่าการปกติ ให้สามารถติดตามความรู้ใหม่ และวิทยาการที่มีการเปลี่ยนแปลงได้อย่างต่อเนื่อง

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2550 : 24) ได้กล่าวถึงวัตถุประสงค์หลักของการจัดการศึกษา โดยมุ่งเน้นในหลักที่สอดคล้องกับอุดมการณ์ ดังนี้

1. หลักการพัฒนาผู้เรียนอย่างครบถ้วนสมบูรณ์ ทั้งร่างกายและจิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม เป็นผู้มีจริยธรรมในการดำเนินชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข มีทักษะในการแสวงหาความรู้ที่พอเพียงต่อการพัฒนางานอาชีพและคุณภาพชีวิตส่วนตน สามารถเผชิญความเปลี่ยนแปลงได้อย่างเท่าทันและชาญฉลาด และมีความเป็นประชาธิปไตย

2. หลักการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นไทยให้มีความรักและความภาคภูมิใจในท้องถิ่น และประเทศชาติ มีความรู้และทักษะพื้นฐานสำหรับการประกอบอาชีพสุจริต มีความมุ่งมั่น ขยัน ซื่อสัตย์ ประหยัด อดทน มีลักษณะนิสัยและทัศนคติที่พึงประสงค์ เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีทั้งของ ครอบครัว ชุมชน สังคมไทยและสังคมโลก

3. หลักแห่งความเสมอภาค คนไทยทั้งปวงต้องมีสิทธิเสมอกันในการรับการศึกษา ขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่า 12 ปี อย่างทั่วถึงเท่าเทียม ควบคู่ได้กับความมีคุณภาพโดยไม่แบ่งชนชั้น หรือความแตกต่างทางสังคมวัฒนธรรม

4. หลักการมีส่วนร่วม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและภาคเอกชนมีส่วนร่วมในการ บริหารและการจัดการศึกษา ร่วมกับคณะกรรมการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา และสถานศึกษา เพื่อเสริมสร้างเอกลักษณ์ศักดิ์ศรีและตอบสนองความต้องการของท้องถิ่นตามนโยบายของรัฐธรรมนูญ แห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 เกี่ยวกับการกระจายอำนาจ

5. หลักแห่งความสอดคล้อง อุดมการณ์และมาตรฐานในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานต้อง สอดคล้องกับสาระบัญญัติในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 พระราชบัญญัติ การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 นโยบายการศึกษาของ รัฐบาลที่แถลงต่อรัฐสภา สอดคล้องกับมาตรฐานการศึกษาของชาติและสัมพันธ์เชื่อมโยงกับ มาตรฐานการอาชีวศึกษาและมาตรฐานการอุดมศึกษา

จากที่นักการศึกษากล่าวมาสรุปได้ว่า การจัดการศึกษามีวัตถุประสงค์เพื่อให้บริการทาง การศึกษาแก่บุคคลทุกระดับ ได้แก่ เด็กก่อนวัยเรียน บุคคลในวัยเรียนผู้ด้อยโอกาสทางการศึกษา หรือบุคคลลักษณะพิเศษ ผู้มีงานทำและประชาชนทั่วไป เตรียมเด็กก่อนวัยเรียนให้มีความพร้อมใน การเรียนรู้และจัดให้เด็กในวัยเรียนได้รับการศึกษาเพื่อการเรียนรู้และการพัฒนาการเรียนรู้และ การพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องให้โอกาสทางการศึกษา ตอบสนองความต้องการทางการศึกษา ระดับสูง พัฒนาศักยภาพของแต่ละบุคคลให้เต็มความสามารถและตอบสนองวิสัยทัศน์ใน การพัฒนาประเทศ

องค์ประกอบของการจัดการศึกษา

ได้มีผู้กล่าวถึงองค์ประกอบของการจัดการศึกษาไว้ดังนี้

สุวิมล ว่องวาณิช (2543 : 36) ได้กำหนดองค์ประกอบของการจัดการศึกษาไว้ 8 ด้าน คือ ด้านหลักสูตร ด้านสภาพแวดล้อม ด้านสนับสนุนการเรียนรู้ ด้านทรัพยากรในการดำเนินงาน ด้านปรัชญาหรือนโยบายของโรงเรียน ด้านการบริหารจัดการ ด้านความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียน กับชุมชน และด้านผลผลิต

สละ คณาฤทธิ์ (2545 : 33) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของการจัดการศึกษาประกอบด้วย สภาพแวดล้อม (บรรยากาศภายในโรงเรียน) บุคลากร ได้แก่ผู้บริหาร ครู นักเรียน และผู้ปกครอง ในโรงเรียน ภารกิจ ทรัพยากรการศึกษา คณะกรรมการสถานศึกษา วัสดุ อุปกรณ์ และวิธีการสอน และสื่อการเรียนการสอน

ปรัชญา เวสารัชช์ (2545 :13-15) กล่าวว่าองค์ประกอบสำคัญของการจัดการศึกษามี 8 องค์ประกอบ

1. สาระเนื้อหาในการศึกษา ในกรณีที่มีการจัดการศึกษาอย่างเป็นระบบผู้จัดการศึกษามักจะทำหลักสูตรเป็นตัวกำหนดเนื้อหาสาระหลักสูตรเหล่านี้อาจเป็นหลักสูตรกลางที่ใช้สำหรับการศึกษาระดับแต่ละระดับแต่ขณะเดียวกันก็ควรเปิดโอกาสให้สถานศึกษาแต่ละแห่งสามารถจัดเนื้อหาสาระที่เหมาะสมกับท้องถิ่นได้ด้วย เนื้อหาสาระในการศึกษานั้นควรทันสมัย ทันต่อเหตุการณ์ เหมาะสมกับความต้องการของผู้เรียน และสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษา ทั้งนี้ครูต้องทบทวนเนื้อหาสาระที่ตนสอนเพื่อปรับแก้ไขให้ถูกต้อง ทันสมัย และให้ข้อมูลที่ถูกต้องแก่ผู้เรียนหากเห็นว่าเนื้อหาผิดพลาดหรือล้าสมัย ควรแจ้งผู้บริหารให้ทราบ

2. ครู หรือผู้ให้การเรียนรู้ ผู้ถ่ายทอดเนื้อหาสาระได้แก่ ครูและอาจารย์ ซึ่งถือเป็นผู้ประกอบวิชาชีพชั้นสูง บุคคลเหล่านี้ต้องได้รับการศึกษาอบรมมาทั้งในด้านเนื้อหาและวิธีการถ่ายทอด เพื่อให้สามารถถ่ายทอดความรู้และสาระวิชาที่เป็นประโยชน์ต่อผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ เงื่อนไขสำคัญประการหนึ่งสำหรับครูและอาจารย์คือต้องมีความตื่นตัวอยู่เสมอในการติดตาม เรียนรู้เนื้อหาสาระการวิชาชีพใหม่ ๆ และวิทยาการด้านการเรียนการสอนตลอดเวลา บางกรณีต้องมีการศึกษาค้นคว้าวิจัยเพื่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ๆ ด้วย อนึ่งครูและอาจารย์ต้องพัฒนาความสามารถในการประยุกต์สาระเนื้อหาและองค์ความรู้ใหม่ให้ เหมาะสมกับผู้เรียนแต่ละกลุ่ม

3. สื่อและอุปกรณ์สำหรับการศึกษาสื่อและอุปกรณ์ต่าง ๆ เช่น อาคาร สถานที่ โต๊ะ เก้าอี้ กระดานเขียน หนังสือ แบบเรียน สมุด ดินสอ ตลอดจนอุปกรณ์ที่ทันสมัยที่มีราคาแพงทั้งหลาย เช่น อุปกรณ์ในห้องปฏิบัติการทางวิทยาศาสตร์ เป็นต้น สื่ออุปกรณ์เหล่านี้เป็นส่วนประกอบที่จำเป็นสำหรับการจัดการศึกษา ครูและผู้บริหารสถานศึกษาจึงมีหน้าที่รับผิดชอบ ดูแลให้สิ่งเหล่านี้มีอย่าง

เพียงพอ อยู่ในสภาพใช้งานได้ และใช้สื่อเหล่านี้เป็นส่วนช่วยให้เกิดการถ่ายทอดเนื้อหาความรู้ได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ ครูที่มีคุณภาพต้องสามารถผลิตและพัฒนาสื่ออุปกรณ์การศึกษาสำหรับการสอนของตนด้วย

4. รูปแบบวิธีการเรียนการสอน การศึกษายุคใหม่นั้นมีความแตกต่างไปจากการศึกษายุคก่อนซึ่งเน้นที่ตัวครู ระบบการศึกษายุคใหม่เน้นความสำคัญที่ตัวผู้เรียน ดังนั้นรูปแบบวิธีการเรียนการสอนใหม่จึงแตกต่างไปจากเดิม จึงเกิดคำว่า “ปฏิรูปการเรียนรู้” ซึ่งนำไปสู่กระบวนการเรียนการสอนที่หลากหลาย เช่น การระดมความคิด การจัดกิจกรรมการสอน การนำขบวนการนอกสถานที่เรียน การใช้อุปกรณ์เครื่องมือประกอบ รูปแบบวิธีการเรียนการสอนใหม่ ๆ นี้ ผู้สอนพึงระมัดระวังเลือกใช้ให้เหมาะสมกับกลุ่ม การทำความเข้าใจธรรมชาติการเรียนรู้ของผู้เรียนของตน

5. ผู้บริหารและบุคลากรที่ทำหน้าที่สนับสนุนการศึกษาในการจัดการศึกษายังมีผู้ที่รับผิดชอบที่อาจไม่ได้เป็นผู้ถ่ายทอดโดยตรงอีกหลากหลาย ได้แก่ ผู้บริหารซึ่งมีหน้าที่จัดการศึกษาที่ตนรับผิดชอบให้เป็นไปโดยการเรียบร้อย นำไปสู่เป้าหมายที่ต้องการและยังจำเป็นต้องมีบุคลากรทางการศึกษาอื่นร่วมด้วย เช่น เจ้าหน้าที่ธุรการ งานทะเบียน งานโภชนาการและสุขอนามัย รวมทั้งฝ่ายสนับสนุนอื่น ๆ

6. เงินทุนสนับสนุน การจัดการศึกษาเป็นเรื่องของการลงทุน ซึ่งผู้ลงทุนอาจเป็นรัฐบาล ในฐานะผู้รับผิดชอบการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ผู้ปกครอง ผู้เรียน ชุมชน เป็นต้น เงินลงทุนเหล่านี้เป็นองค์ประกอบสำคัญที่ช่วยให้การจัดการศึกษาเกิดผลตามเป้าหมาย

7. สถานที่ศึกษาและบรรยากาศแวดล้อม การจัดการศึกษาในระบบที่ยังต้องอาศัยชั้นเรียนยังเป็นสิ่งจำเป็น ดังนั้นอาคารสถานที่ ห้องเรียนและบรรยากาศแวดล้อมที่ใช้ในการจัดการศึกษาจึงเป็นส่วนที่ขาดไม่ได้ ถึงแม้จะมีการจัดการศึกษาโดยใช้สื่อทางไกลก็ตามก็ยังต้องมีสถานที่สำหรับการบริหารจัดการ การผลิตและการถ่ายทอดสื่อ หรือการทำงานของบุคลากรที่เกี่ยวข้อง ในกรณีที่ยังต้องสนใจดูแลคือความพอเพียง เหมาะสมปลอดภัย และการมีบรรยากาศแวดล้อมที่เอื้อการเรียนรู้ ส่วนครูก็ต้องรับผิดชอบในการจัดบรรยากาศแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ส่วนครูก็ต้องรับผิดชอบในการจัดบรรยากาศในชั้นเรียนให้เหมาะสม หากจำเป็นต้องใช้งบประมาณปรับปรุงก็ควรแจ้งผู้บริหารให้ช่วยดำเนินการ

8. ผู้เรียน หรือผู้ศึกษาถือเป็นองค์ประกอบที่จำเป็นที่สุดของการจัดการศึกษาเพราะผู้เรียนคือผู้รับการศึกษา และเป็นเป้าหมายหลักของการศึกษาการปรับเปลี่ยนความรู้และพฤติกรรมของผู้เรียนเป็นดัชนีชี้วัดผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษา การจัดการศึกษาจึงครอบคลุมขั้นตอนที่เกี่ยวกับการเรียนรู้ การให้การศึกษาดูแบบ การประเมิน และการส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ต่อเนื่อง ด้วยเหตุนี้เป้าหมายการจัดการศึกษาในภาพรวมจึงมิได้จำกัดวงแคบเฉพาะในสถานที่ แต่มุ่งที่

ตัวผู้เรียนสำคัญ โดยมีปรัชญาพื้นฐานสำคัญคือ ทุกคนต้องเป็นส่วนสำคัญของการจัดการศึกษาและการศึกษาต้องจัดสำหรับทุกคน

จากที่นักการศึกษากล่าวมาสรุปได้ว่าองค์ประกอบของการจัดการศึกษา ประกอบด้วย หลักสูตรสถานศึกษา สภาพแวดล้อม (บรรยากาศภายในโรงเรียน) บุคลากร ได้แก่ ผู้บริหาร ครู นักเรียน และผู้ปกครองในโรงเรียน ภารกิจทรัพยากรการศึกษา คณะกรรมการสถานศึกษา วัสดุอุปกรณ์และวิธีสอน และสื่อการเรียนการสอน

มาตรฐานการศึกษา

บทบาทของการศึกษาในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ อันจะเป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาประเทศ แต่ประเทศไทยกำลังเผชิญกับการพัฒนาการเรียนรู้ของคนไทยยังอยู่ในระดับต่ำ โดยในปี พ.ศ.2545 คนไทยที่มีอายุ 15 ปีขึ้นไปที่สามารถศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 หรือเทียบเท่า มีอัตราการเรียนรู้เพียงร้อยละ 56.6 เท่านั้น และการศึกษาในระบบโรงเรียนพบว่ายังมีปัญหาด้านคุณภาพมาตลอด โดยเฉพาะในวิชาสำคัญเช่น คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และภาษาอังกฤษ ตลอดจนยังเกิดช่องว่างการเรียนรู้ระหว่างภูมิภาค และระหว่างคนในเมืองกับชนบท ยังอยู่ในระดับสูง การพัฒนาการเรียนรู้ระหว่างภูมิภาค และระหว่างคนในเมืองกับชนบทยังอยู่ในระดับสูง และการพัฒนาการเรียนรู้ของคนไทยในระดับคิดเป็นทำเป็นมีเพียงครึ่งหนึ่งของทั้งประเทศ (ธีระพงษ์ มาลัยทอง, 2548 : 12) เป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่าการศึกษาไทยยังเผชิญกับปัญหามาอย่างต่อเนื่อง ทำให้ไม่สามารถเป็นเครื่องมือให้เกิดการพัฒนาประเทศไทยได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล จึงได้พยายามที่จะแก้ไขปัญหการศึกษาของประเทศไทยด้วยการปฏิรูปการศึกษา และเริ่มมีแนวทางปรากฏที่ชัดเจนขึ้นเมื่อมีพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 เป็นพระราชบัญญัติที่รองรับและเป็นกลไกสำคัญที่จะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพการศึกษาของประเทศไทย (กระทรวงศึกษาธิการ, 2545 : 2 อ้างถึงใน ประพันธ์ ธรรมไชย, 2549 : 68-71) เพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่พึงประสงค์ ดังนี้

1. คุณลักษณะของคนไทยที่พึงประสงค์ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 ได้บัญญัติเกี่ยวกับการจัดการศึกษาเพื่อให้คนไทยมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ไว้ดังนี้

มาตรา 6 การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นทึ่มีมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรม และวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับคนอื่นได้อย่างมีความสุข

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 ได้บัญญัติเกี่ยวกับการเรียนรู้ของคนไทยไว้ว่า คนไทยต้องมีความรู้อย่างน้อย 5 ประการ ดังนี้

มาตรา 23 การจัดการศึกษาทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยต้องเน้นความสำคัญทั้งความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้ และบูรณาการตามความเหมาะสมของแต่ละระดับการศึกษาในเรื่องต่อไปนี้

1. ความรู้เรื่องเกี่ยวกับตนเอง และความสัมพันธ์ของตนเองกับสังคม ได้แก่ ครอบครัว ชุมชน ชาติ และสังคมโลก รวมถึงความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความเป็นมาของสังคมไทยและระบบการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

2. ความรู้และทักษะด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี รวมทั้งความรู้ ความเข้าใจและประสบการณ์เรื่องจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลยั่งยืน

3. ความรู้เกี่ยวกับศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม การกีฬา ภูมิปัญญาไทยและการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญา

4. ความรู้ และทักษะด้านคณิตศาสตร์ และด้านภาษาเน้นการใช้ภาษาไทยอย่างถูกต้อง

5. ความรู้ และทักษะในการประกอบอาชีพและดำรงชีวิตอย่างมีความสุข

ลักษณะของคนไทยที่พึงประสงค์ตามมาตรา 6 และมาตรา 23 แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 คือเป็นคนดี เป็นคนเก่ง และเป็นคนที่มีความสุข ซึ่งเป็นลักษณะของคนในยุคเทคโนโลยีสารสนเทศ

2. คุณลักษณะของคนไทยที่พึงประสงค์ตามมติคณะรัฐมนตรี

เพื่อให้การจัดการศึกษาเป็นไปตามมาตรา 6 แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 คณะรัฐมนตรีจึงมีมติวันที่ 6 ตุลาคม 2547 เห็นชอบให้หน่วยงานด้านการศึกษานำมาตรฐานการศึกษาไปเป็นแนวทางปฏิบัติให้สอดคล้องกับแนวทางการศึกษาของชาติ โดยมาตรฐานที่ 1 คุณลักษณะของคนไทยที่พึงประสงค์ทั้งในฐานะพลเมืองและพลโลก คนไทยเป็นคนเก่ง คนดี และมีความสุข (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2548 : 16) ดังนี้

2.1 กำลังกาย กำลังใจที่สมบูรณ์

2.2 มีความรู้และทักษะที่จำเป็นและเพียงพอในการดำรงชีวิตและพัฒนาสังคม

2.3 ทักษะการเรียนรู้และการปรับตัว

2.4 ทักษะทางสังคม

2.5 คุณธรรม จิตสาธารณะ และมีความสำนึกในความเป็นพลเมืองไทย และพลโลก

เป้าหมายของการจัดการศึกษาอยู่ที่พัฒนาคนไทยทุกคนให้เป็น คนเก่ง คนดีและมีความสุข โดยมีพัฒนาการที่เหมาะสมกับช่วงวัยพัฒนาคนตามธรรมชาติและเต็มศักยภาพตรงตามความต้องการ ทั้งในด้านสุขภาพ ร่างกายและจิตใจ สติปัญญา ความรู้และทักษะ คุณธรรมและจิตสำนึกที่พึงประสงค์ และอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข

3. คุณลักษณะของคนไทยที่พึงประสงค์จากการสังเคราะห์ความคิดเห็นของบุคลากรทุกกลุ่มทุกภูมิภาค โดยสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ ได้สังเคราะห์ความคิดเห็นของบุคลากรทุกกลุ่ม ทุกภูมิภาค เพื่อพิจารณาตัวบ่งชี้คุณลักษณะคุณภาพคนไทยที่สังคมต้องการทั้ง 4 ภูมิภาค ได้ตัวบ่งชี้หลักจำนวน 43 ตัวบ่งชี้ ดังนี้ (คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2547 : 135-137)

3.1 คุณลักษณะด้านนิสัยและความประพฤติ จำนวน 13 ตัวบ่งชี้ ได้แก่ มีความรับผิดชอบ ใฝ่รู้ใฝ่เรียน มีวินัยในตนเอง มีสัมมาคารวะไม่ลบหลู่ผู้ใหญ่ กล้าคิดกล้าแสดงออกในสิ่งที่ถูกต้อง มีน้ำใจโอบอ้อมอารี อดทน ตรงต่อเวลา มีมารยาท อ่อนน้อม ถ่อมตน ประหยัด รู้จักบังคับตนเองพึ่งพาตนเองได้ เป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี

3.2 คุณลักษณะด้านความรู้ ความสามารถ จำนวน 6 ตัวบ่งชี้ ได้แก่ สามารถใช้ภาษาต่างประเทศเพื่อการสื่อสาร มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ สามารถบูรณาการความรู้มาใช้ประโยชน์ สามารถวิเคราะห์สถานการณ์ต่าง ๆ ได้ มีความรู้ด้านเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ต และคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น

3.3 คุณลักษณะด้านคุณธรรม จริยธรรม จำนวน 4 ตัวบ่งชี้ ได้แก่ ปฏิบัติตนตามหลักศาสนา เสียสละ ประพฤติปฏิบัติตามศีลห้า และมีเมตตา เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่

3.4 คุณลักษณะด้านอาชีพ จำนวน 2 ตัวบ่งชี้ ได้แก่ สร้างงานอาชีพตนเอง และมีความรู้ในอาชีพที่เป็นธุรกิจของครอบครัว

3.5 คุณลักษณะด้านความรับผิดชอบและการมีส่วนร่วมต่อสังคม จำนวน 2 ตัวบ่งชี้ ได้แก่ มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนและท้องถิ่น และมีจิตสำนึกในการช่วยเหลือสังคม

3.6 คุณลักษณะด้านความเป็นไทย จำนวน 6 ตัวบ่งชี้ ได้แก่ อนุรักษ์ศิลปปะและวัฒนธรรมไทย มีมารยาทตามธรรมเนียม ใช้ภาษาไทยถูกต้อง รู้จักหวงแหนและส่งเสริมภูมิปัญญาไทย สืบสานและถ่ายทอดความเป็นไทย และอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น

3.7 คุณลักษณะด้านสุขภาพอนามัย จำนวน 4 ตัวบ่งชี้ ได้แก่ สุขภาพร่างกายแข็งแรง ไม่ติดยาเสพติด จิตใจแจ่มใสและมีสุขภาพดี

3.8 คุณลักษณะด้านเทคโนโลยี จำนวน 2 ตัวบ่งชี้ ได้แก่ ใช้คอมพิวเตอร์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และก้าวทันความเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี

3.9 คุณลักษณะด้านหน้าที่พลเมืองและเคารพสิทธิผู้อื่น จำนวน 4 ตัวบ่งชี้ ได้แก่ รู้จักสิทธิและหน้าที่ตนเอง ปฏิบัติตามกฎระเบียบของสังคม มีจิตสำนึกและเลื่อมใสในการเป็นพลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตย ยอมรับและให้เกียรติผู้อื่น

ตามที่กล่าวมาอาจจะกล่าวได้ว่าบทบาทการศึกษาไทยในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ มีดังนี้

1. คนดี คือ คนที่ดำเนินชีวิตอย่างมีคุณธรรม มีจิตใจดีงาม มีคุณธรรม จริยธรรม มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ทั้งด้านจิตใจและพฤติกรรมที่แสดงออก เช่น มีเหตุผล มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีวินัย รู้หน้าที่ ซื่อสัตย์ พากเพียร ขยัน ประหยัด มีจิตใจเป็นประชาธิปไตย เคารพความคิดเห็นและสิทธิของผู้อื่น มีความเสียสละ รักษาสิ่งแวดล้อม สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างสันติสุข

2. คนเก่ง คือ คนที่มีสมรรถภาพสูงในการดำรงชีวิต โดยมีความสามารถด้านใดด้านหนึ่งหรือรอบด้าน หรือมีความสามารถพิเศษเฉพาะทาง เช่น ทักษะและกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ ความสามารถทางด้านคณิตศาสตร์ มีความคิดสร้างสรรค์ มีความสามารถด้านภาษา ศิลปะ ดนตรี มีภาวะผู้นำ รู้จักตนเอง และควบคุมตนเองได้ เป็นคนทันสมัยทันเหตุการณ์ มีความเป็นไทยสามารถพัฒนาตนเองได้เต็มศักยภาพ ทำประโยชน์ให้เกิดแก่ตนเอง สังคม และประเทศชาติได้

3. คนมีความสุข คือ คนที่มีสุขภาพดีทั้งกายและจิตใจเป็นคนร่าเริงแจ่มใส ร่างกายแข็งแรง จิตใจเข้มแข็ง มีมนุษยสัมพันธ์ มีความรักต่อสรรพสิ่ง มีอิสรภาพ ไม่ตกเป็นทาสของอบายมุขและสามารถดำรงชีวิตได้อย่างพอเพียงอดทน

แนวคิดการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม

แนวคิดการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียมในการวิจัยนี้จะกล่าวถึง ความหมายของการศึกษาทางไกล ประวัติความเป็นมาของมูลนิธิการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม หลักการและแนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาทางไกล และการดำเนินงานการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม ตามลำดับดังนี้

ความหมายของการศึกษาทางไกล

ได้มีผู้ให้ความหมายการจัดการศึกษาทางไกลไว้ดังนี้

กิดานันท์ มลิทอง (2543 : 20) กล่าวว่าการศึกษาทางไกล (Distance Education) หมายถึงระบบการศึกษาที่ผู้เรียนและผู้สอนอยู่ไกลกัน แต่สามารถทำให้เกิดการเรียนรู้ได้โดยอาศัยสื่อการสอนในลักษณะของสื่อประสม โดยการใช้สื่อต่าง ๆ ร่วมกัน อาทิเช่น ตำราเรียน เทปเสียง แผ่นภูมิ คอมพิวเตอร์ หรือการใช้อุปกรณ์โทรคมนาคมและสื่อมวลชนประเภทวิทยุโทรทัศน์เข้ามาช่วยในการแพร่กระจายการศึกษาไปยังผู้ที่ปรารถนาจะเรียนรู้อย่างกว้างขวางทั่วทุกท้องถิ่น การศึกษานี้มีทั้งระดับต้นจนถึงระดับปริญญา

โกศล ชูช่วย (2537 : 20) กล่าวว่า การศึกษาทางไกล (Distance Education) เป็นการจัดการกิจกรรมการเรียนให้ผู้ที่ไม่สามารถเข้าเรียนในชั้นเรียนตามปกติได้ซึ่งอาจเป็นเพราะเหตุผลทางภูมิศาสตร์หรือเหตุผลทางเศรษฐกิจก็ตาม การเรียนการสอนลักษณะนี้ผู้สอนกับผู้เรียนแยกห่างกันแต่มีความสัมพันธ์กันโดยผ่านสื่อการเรียนการสอน การเรียนโดยการใช้สื่อการเรียนทางไกลนั้นใช้สื่อลักษณะสื่อประสม (multimedia) อันได้แก่ สื่อเอกสาร สื่อโสตทัศน และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เช่น รายการวิทยุโทรทัศน์ เทปเสียง วิดิทัศน์ และคอมพิวเตอร์เป็นต้น

วิจิตร ภักดีรัตน์ (2530 : 45) กล่าวว่าการศึกษาทางไกล มาจากคำว่า distance education คือการศึกษาที่มีระยะทางระหว่างผู้เรียนกับผู้สอน โดยผู้เรียนกับผู้สอนอยู่คนละที่ไม่ว่าใกล้หรือไกล

เพจและโทมัส (Page; & Thomas. 1981 : 107 ; อ้างถึงใน เสาวลักษณ์ สงคราม, 2546 : 12) การศึกษาทางไกลคือ การศึกษาที่ครูและนักเรียนทำการสอนที่มีได้กระทำกันโดยการเผชิญหน้าแต่ใช้การติดต่อระหว่างกันโดยวิธีต่างๆ เช่น เอกสาร การสอนทางวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์

บรูคและฟรีวิน (Burge; & Fervin. 1985 : 45 ; อ้างถึงใน เสาวลักษณ์ สงคราม, 2546 : 12) การศึกษาทางไกลคือ กิจกรรมการเรียนที่สถาบันการศึกษาได้จัดทำเพื่อให้ผู้เรียนซึ่งไม่ได้เลือกเข้าเรียนที่มีการสอนตามปกติได้ กิจกรรมการเรียนที่จัดให้มีการผสมผสานวิธีการที่สัมพันธ์กับทรัพยากร การกำหนดให้มีระบบการจัดส่งสื่อการสอนและมีการวางแผนการดำเนินการ รูปแบบของทรัพยากรประกอบด้วย เอกสาร สิ่งพิมพ์ โสตทัศนอุปกรณ์ สื่อคอมพิวเตอร์ ซึ่งผู้เรียนอาจเลือกใช้สื่อเฉพาะตนหรือเฉพาะกลุ่มได้ ส่วนระบบการจัดส่งสื่อเน้นมีการใช้เทคโนโลยีหลายชนิดสำหรับระบบการบริหารก็มีการจัดตั้งสถาบันการศึกษาทางไกลขึ้นเพื่อรับผิดชอบจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

สรุปได้ว่า การศึกษาทางไกล เป็นการศึกษาแบบเปิดมีการเรียนทั้งในระบบและการเรียนนอกระบบควบคู่กันไป เป็นการจัดการสอนที่พยายามให้ถึงตัวผู้เรียนมากที่สุด เป็นระบบการเรียนการสอนที่เอื้ออำนวยให้ผู้เรียนสามารถใช้เวลาว่างศึกษาด้วยตนเองโดยไม่ต้องเข้าชั้นเรียนตามปกติ ไม่จำเป็นต้องมีเวลาเรียนประจำ ถึงแม้ว่าผู้เรียนและผู้สอนจะอยู่ห่างไกลกันก็ตามแต่ก็สามารถทำกิจกรรมการเรียนร่วมกันได้โดยอาศัยสื่อการสอนหลายประเภท เช่น ตำราเรียน สิ่งพิมพ์ เทปบันทึกเสียง สื่อมวลชนและอุปกรณ์โทรคมนาคมประเภทต่างๆ เป็นการให้ผู้เรียนเรียนรู้ด้วยตนเองมากที่สุด

ประวัติความเป็นมาของมูลนิธิการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม

มูลนิธิการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียมจัดตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2538 เพื่อร่วมฉลองในมหามงคลวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงครองสิริราชสมบัติครบ 50 ปี (กาญจนาภิเษก) พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระราชทรัพย์จำนวน 50 ล้านบาท ท้องการโทรศัพท์แห่งประเทศไทยทูลเกล้าฯ ถวายเป็นทุนประเดิมก่อตั้งมูลนิธิการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียมขึ้น และหลังจากนั้นองค์กรต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนได้ร่วมโดยเสด็จพระราชกุศลอีกเป็นจำนวนมาก

วันที่ 7 มีนาคม พ.ศ. 2538 นายสัมพันธ์ ทองสมัคร รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ได้ผลักดันโครงการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม โดยให้อธิบดีกรมสามัญศึกษาพิจารณาความเป็นไปได้ในการจัดหางบประมาณค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการดำเนินงานโครงการ นายขวัญแก้ว วัชโรทัย รองเลขาธิการพระราชวังฝ่ายกิจกรรมพิเศษ ได้เสนอแนะเบื้องต้นในการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการเรียนการสอนผ่านระบบโทรคมนาคม ทั้งนี้ นายขวัญแก้ว วัชโรทัย ได้ติดต่อขอความร่วมมือสนับสนุนเป็นการภายในจากบริษัทกลุ่มชินวัตร ในการสนับสนุนค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับอุปกรณ์การรับและส่งทั้งหมด มูลค่าประมาณ 20 ล้านบาท

วันที่ 11 สิงหาคม 2538 นายบรรจง พงษ์ศาสตร์ อธิบดีกรมสามัญศึกษา นายขวัญแก้ว วัชโรทัย ร่วมกับองค์การโทรศัพท์แห่งประเทศไทยและบริษัทชินวัตร แชนเทลโลท จำกัด (มหาชน) ได้แถลงข่าวร่วมกันเกี่ยวกับโครงการการศึกษาสายสามัญด้วยระบบทางไกลผ่านดาวเทียม มีสาระสำคัญ คือ

1. โครงการนี้เป็นโครงการเฉลิมพระเกียรติ ปีกาญจนาภิเษกของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และถวายเป็นพระราชกุศลแด่พระบาทสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี
2. โครงการนี้เป็นนโยบายของกรมสามัญศึกษาที่ต้องการใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยเพื่อการพัฒนากระบวนการเรียนการสอนให้ก้าวหน้าและมีประสิทธิภาพ

3. จากสื่อการสอนทางไกลผ่านดาวเทียมนี้จะช่วยโรงเรียนที่ขาดแคลนครูสาขาวิชาต่างๆ และโรงเรียนที่อยู่ห่างไกลให้ได้รับโอกาสเท่าเทียมกับในเมือง

4. นักเรียนจะได้เรียนกับครูแม่แบบชั้นเยี่ยมทุกสาขาวิชา ที่ได้คัดเลือกไว้แล้วจากเครื่องรับโทรทัศน์ที่รับสัญญาณดาวเทียมจากโรงเรียนวังไกลกังวล

5. โรงเรียนแม่ข่าย คือ โรงเรียนวังไกลกังวล ซึ่งเป็นโรงเรียนราษฎร์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สอนนักเรียนตั้งแต่อายุ 3 ขวบ จนถึงระดับปริญญาตรี โดยมีวิทยาลัยการอาชีพวังไกลกังวล และวิทยาเขตวังไกลกังวล สถาบันเทคโนโลยีราชมงคลรองรับนักเรียนที่จบมัธยมศึกษา

6. การถ่ายทอดสดผ่านดาวเทียม รายการสอนมัธยมศึกษาปีที่ 1 - 6 พร้อมกันและรายการสอนสายวิชาชีพ

7. โครงการนี้จะช่วยประหยัดงบประมาณในการสร้างห้องเรียนและครูผู้สอน

เนื่องจากโครงการการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียมเป็นโครงการที่เป็นประโยชน์ต่อพสกนิกรอย่างกว้างขวาง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้จัดตั้งสถานีส่งโทรทัศน์ เพื่อการนี้ขึ้นที่โรงเรียนวังไกลกังวล เป็นอาคาร 4 ชั้น ขนาด 12 ห้อง เพื่อทำการส่งสัญญาณออกอากาศการสอนแพร่ภาพไปยังโรงเรียนต่าง ๆ ในเครือข่ายทั่วประเทศ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดอาคารสถานี ณ โรงเรียนวังไกลกังวล อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เมื่อวันที่ 5 กันยายน 2539

ขวัญแก้ว วัชโรทัย (2548 : 2) รองเลขาธิการพระราชวัง ฝ่ายกิจกรรมพิเศษ และประธานกรรมการบริหารมูลนิธิการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม ได้รับการบังคับมทูลตอนหนึ่งว่า “วัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นของโรงเรียนในส่วนภูมิภาคและชนบทห่างไกลให้ได้มาตรฐานใกล้เคียงกันเป็นการแก้ปัญหา การขาดแคลนครู วัสดุ และสื่อการสอน ทั้งยังเปิดโอกาสให้นักเรียนได้เรียนจากครูสอนคนเดียวกัน ผู้ทรงคุณวุฒิในแต่ละสาขาวิชา สำคัญที่สุดไม่ว่าจะอยู่ในภูมิภาคใดของประเทศ ล้วนได้รับพระราชทานทางการศึกษาจากโรงเรียนของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ เท่าเทียมกันหมด”

การออกอากาศปฐมฤกษ์ถ่ายทอดสดการเรียนการสอนทางไกลผ่านดาวเทียมหลักสูตรมัธยมศึกษาไปยังโรงเรียนปลายทาง มีขึ้นในวโรกาสมหามงคลวันเฉลิมพระชนมพรรษาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ. 2538 เป็นต้นมาและตั้งแต่ปี พ.ศ. 2545 กระทรวงศึกษาธิการได้ขอให้สถานีวิทยุโทรทัศน์การศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียมโรงเรียนวังไกลกังวล อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ขยายการออกอากาศผ่านดาวเทียม หลักสูตรมัธยมศึกษาให้ครอบคลุมหลักสูตรประถมศึกษาด้วยรวม 12 ปี จากระดับประถมศึกษาปีที่ 1 ถึง

มัธยมศึกษาปีที่ 6 ตั้งแต่เวลา 08.00 น. ถึง 16.00 น. วิทยาลัยการอาชีพวังไกลกังวล รองรับหลักสูตรวิชาชีพแขนงต่าง ๆ อาทิ คหกรรมศาสตร์ ช่างยนต์ อิเล็กทรอนิกส์ และคอมพิวเตอร์ สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตวังไกลกังวล สอนในระดับอุดมศึกษา กล่าวโดยสรุป สถาบันการศึกษาต่างๆ ที่กล่าวมาข้างต้นได้ร่วมกัน ทำหน้าที่ให้บริการทางการศึกษาอย่างครบถ้วนสมบูรณ์ กล่าวคือ ตั้งแต่ก่อนวัยเรียน อนุบาล ประถมศึกษา และมัธยมศึกษา ไปจนถึงระดับปริญญาตรี ทั้งหลักสูตรวิชาสายสามัญ และ หลักสูตรวิชาชีพ

นับตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ 2542 สถานีวิทยุโทรทัศน์การศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม โรงเรียนวังไกลกังวล ได้ขยายเวลาออกอากาศเป็น 24 ชั่วโมง และในช่วงสุดสัปดาห์ได้เพิ่มรายการพิเศษสำหรับการเตรียมตัวสอบเข้ามหาวิทยาลัยอีกด้วย (ขวัญแก้ว วัชรโรทัย, 2547 : 5)

สถานีวิทยุโทรทัศน์ทางการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม ได้เปิดการออกอากาศเผยแพร่เมื่อวันที่ 5 ธันวาคม 2538 โดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานทุนประเดิมเพื่อดำเนินการโครงการนี้เป็นจำนวน 50 ล้านบาท อันเป็นเงินที่องค์การโทรศัพท์แห่งประเทศไทยได้ทูลเกล้าฯ ถวายนอกจากนี้หน่วยงาน บริษัท ตลอดจนบุคคลทั่วไป เข้าร่วมโครงการเป็นจำนวนมาก อาทิ องค์การโทรศัพท์แห่งประเทศไทย ช่วยในการเดินสายใยแก้วนำแสง (ไฟเบอร์ออฟติก) จากสถานีส่งโทรทัศน์ที่โรงเรียนวังไกลกังวล ถึงสถานีส่งสัญญาณดาวเทียมภาคพื้นดินที่รัตนนิลเบศ นนทบุรี พร้อมทั้งอนุญาตให้ใช้โทรศัพท์เพื่อการเรียนการสอนโดยไม่คิดค่าใช้จ่ายใดๆ อีก 4 หมายเลข กลุ่มบริษัทชินวัตร จำกัด บริจาคอุปกรณ์ติดตั้งที่สถานีส่งวังไกลกังวลมูลค่า 20 ล้านบาท พร้อมจัดตั้งห้องสมุดเทพและระบบการจัดเก็บเทป การไฟฟ้าส่วนภูมิภาค สนับสนุน เรื่องไฟฟ้าของสถานี ฯ ประชาชน ห้างร้านได้บริจาคเป็นค่าครุภัณฑ์และอุปกรณ์รับสัญญาณดาวเทียมเพื่อใช้ในโรงเรียนเป็นจำนวนมากกองบัญชาการทหารสูงสุดและกองทัพบกได้สนับสนุนบุคลากรในการติดตั้งอุปกรณ์รับสัญญาณดาวเทียมในโรงเรียนเครือข่าย (กรมสามัญศึกษา , 2540 : 3-6)

หลักการและแนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาทางไกล

การศึกษาทางไกลเป็นนวัตกรรมทางการศึกษาที่เกิดขึ้น เพื่อสนองความต้องการของสังคมปัจจุบันซึ่งเป็นสังคมข่าวสาร หรือสังคมการเรียนรู้ นอกจากนั้นยังเป็นการเปิดโอกาสและกระจายโอกาสทางการศึกษาไปสู่บุคคลกลุ่มต่างๆ ทำให้เกิดการศึกษาตลอดชีวิต

หลักการของการศึกษาทางไกล

การศึกษาทางไกลเป็นการศึกษาที่เอื้ออำนวยให้ผู้เรียนได้เรียนตามความต้องการ โดยไม่จำเป็นต้องเข้าชั้นเรียน แต่อาศัยการสื่อสารผ่านสื่อการสอน เช่น สิ่งพิมพ์ โทรทัศน์ อุปกรณ์การสื่อสารต่าง ๆ ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ตลอดเวลา การศึกษาทางไกลมีหลักการดังต่อไปนี้

ขวัญแก้ว วัชรโรทัย (2547 : 15) ได้กล่าวถึง หลักการของการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม ดังนี้

1. การเรียนรู้ทางไกลผ่านดาวเทียมไม่ใช่ให้นักเรียนดูโทรทัศน์จำเป็นต้องมีการเตรียมการเสริมประสบการณ์ ความรู้ กิจกรรม และวัดผล ประเมินอย่างต่อเนื่อง
2. การเรียนรู้ด้วยระบบทางไกลผ่านดาวเทียมต้องใช้สื่อผสม นอกจากศึกษาจากโทรทัศน์ เช่น แบบเรียน แบบฝึกหัด ใบงาน ใบความรู้ และสื่ออุปกรณ์การเรียนอย่างเหมาะสม
3. กระบวนการเรียนรู้ต้องเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมกับการเรียนและกระบวนการเรียนการสอนให้มากที่สุด
4. เพื่อให้การเรียนเกิดประสิทธิภาพสูงสุดจำเป็นต้องมีครูผู้รับผิดชอบที่แน่นอนอย่างต่อเนื่องโดยเฉพาะอย่างยิ่งในโรงเรียนที่ขาดแคลนครูประจำวิชา และจำเป็นต้องอาศัยบทเรียนจากโทรทัศน์ทางไกลตลอดภาคเรียน
5. มีการวางแผนเตรียมการบริหารหลักสูตร และมีคณะทำงานรับผิดชอบ
6. วิทยาลัยหรือสถานศึกษาต้องมีการประสานงานกับสถานีออกอากาศหรือสถานศึกษาด้านทางอย่างต่อเนื่อง
7. มีการติดตามผล ประเมินผลการจัดการเรียนการสอนอย่างต่อเนื่อง

กิดานันท์ มลิทอง (2543 : 147) ได้กล่าวถึงหลักการการศึกษาทางไกลว่าเป็นระบบการศึกษาที่ยึดหลักการดังต่อไปนี้

1. การศึกษาตลอดชีวิตเป็นการศึกษาที่ไม่จำเป็นต้องแยกชีวิตของการเรียนออกจากชีวิตของการทำงาน การศึกษาสามารถที่จะสอดแทรกอยู่ได้ในการดำเนินชีวิตประจำวันตามปกติ ผู้ที่สนใจจะทำการเรียนเมื่อไรก็ได้โดยคำนึงถึง ความพร้อม ความต้องการ เวลา ความถนัด ความสนใจ โดยไม่จำเป็นต้องเรียนเพื่อการไปประกอบอาชีพก็ได้
2. การให้โอกาสเท่าเทียมกันในการศึกษา เป็นการกระจายและขยายโอกาสให้ผู้ที่ไม่มีโอกาสในการศึกษาเล่าเรียน ตลอดจนผู้ที่ต้องการศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมได้มีโอกาสในการศึกษาต่อ เพื่อให้สอดคล้องกับการศึกษาตลอดชีวิต และเป็นทางออกไปสู่ความเสมอภาคทางการศึกษา นอกจากนั้นยังเป็นการแก้ปัญหาครูผู้สอนในวิชาที่ไม่สามารถหาผู้เชี่ยวชาญในวิชานั้นๆ หรือขาดแคลนครูผู้สอน เพื่อให้ผู้เรียนที่อยู่ห่างไกลสามารถได้รับความรู้ได้อย่างเท่าเทียมและเสมอภาคกับผู้ที่อยู่ในเมือง
3. ส่งเสริมการศึกษามวลชน เป็นการให้การศึกษาแก่มวลชนในระดับต่างๆ โดยการใช้สื่อมวลชนและสื่ออื่นๆ รวมทั้งอุปกรณ์โทรคมนาคมประเภทต่างๆ รวมกันในรูปแบบของสื่อประสม

ลักษณะสำคัญของการศึกษาทางไกล

จิตร ศรีสะอาดและคณะ (2534 : 35) ได้อธิบายลักษณะสำคัญของการศึกษาทางไกล
ดังนี้

1. การเรียนการสอนทางไกลเป็นรูปแบบการสอนที่ผู้สอนและผู้เรียนอยู่ห่างไกลมีโอกาสพบปะและได้รับความรู้จากครูผู้สอนโดยตรงน้อยกว่าการศึกษาระบบปกติ การติดต่อระหว่างผู้เรียนกับผู้สอนนอกจากจะกระทำโดยผ่านสื่อต่าง ๆ การติดต่อสื่อสารโดยตรงจะเป็นในรูปของการเขียนจดหมายโต้ตอบกันมากกว่าการพบกันเฉพาะหน้า เฉพาะตัว

2. เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของการเรียนในระบบการเรียนการสอนทางไกล ผู้เรียนมีอิสระในการเลือกเรียนวิชาและเลือกเรียนตามที่ตนเองสมควร สามารถกำหนดสถานที่เรียนของตนเอง พร้อมทั้งกำหนดวิชาเรียนและควบคุมการเรียนด้วยตนเอง วิธีการเรียนรู้ก็จะเป็นการเรียนรู้ด้วยตนเองจากสื่อที่สถาบันการศึกษาจัดบริการรวมทั้งสื่อเสริมในลักษณะอื่นๆ ที่ผู้เรียนจะหาได้เอง

3. ใช้สื่อและเทคโนโลยีเป็นเครื่องมือในการบริหารและการบริการสื่อทางเทคโนโลยี การศึกษาที่ใช้ส่วนใหญ่จะใช้สื่อสิ่งพิมพ์เป็นสื่อหลักโดยจัดส่งให้ผู้เรียนทางไปรษณีย์ สื่อเสริมจัดไว้หลายรูปแบบมีทั้งรายการวิทยุกระจายเสียง รายการวิทยุโทรทัศน์ เทปเสียงประกอบชุดวิชาและวีดิทัศน์ประกอบชุดวิชา สิ่งใดที่มีได้จัดส่งให้แก่ผู้เรียนโดยตรง สถาบันการศึกษาจะจัดไว้ตามศูนย์การศึกษาต่าง ๆ เพื่อให้ผู้เรียนได้มีโอกาสรับฟังหรือรับชมโดยอาจให้บริการยืมได้ นอกจากนี้สื่อดังกล่าวแล้วสถาบันการศึกษาที่เปิดการสอนทางไกลยังมีสื่อเสริมที่สำคัญอีก เช่น สื่ออิเล็กทรอนิกส์ สื่อคอมพิวเตอร์ และสื่อการสอนทางโทรทัศน์

4. ดำเนินงานและควบคุมคุณภาพในรูปขององค์กรคณะบุคคล การศึกษาทางไกลได้รับการยอมรับว่าเป็นส่วนหนึ่งของระบบและวิธีการจัดการศึกษาในประเทศต่างๆ มากยิ่งขึ้นเพราะสามารถจัดการเรียนการสอน ตลอดจนบริหารการศึกษาให้แก่ผู้เรียนได้มากกว่าและประหยัดกว่าทั้งนี้เพราะไม่มีข้อจำกัดในเรื่องของสัดส่วนครูต่อนักเรียนและอาคารสถานที่ในส่วนคุณภาพนั้น ผู้รับผิดชอบจัดการศึกษาทุกคนต่างมุ่งหวังให้การศึกษาที่ตนจัดบรรลุดูมุ่งหมายและมาตรฐานที่รัฐตั้งไว้ การศึกษาทางไกลได้มีการสร้างองค์กรขึ้นรับผิดชอบในการพัฒนาหลักสูตรและผลิตเอกสารการสอน ตลอดจนสื่อการสอนประเภทต่างๆ รวมทั้งการออกข้อสอบ ลักษณะเช่นนี้อาจกล่าวได้ว่าการศึกษาทางไกลมีระบบการควบคุมคุณภาพของการศึกษาอย่างเข้มงวดและเคร่งครัด ความรับผิดชอบในการจัดการศึกษามีได้อยู่ภายใต้บุคคลใดบุคคลหนึ่งหรือองค์กรใดองค์กรหนึ่ง โดยเฉพาะแต่เน้นการจัดการศึกษาที่มีการดำเนินงานในรูปองค์กรคณะบุคคลและมีองค์กร

หลายองค์กรรับผิดชอบในลักษณะการแบ่งงานซึ่งกันและกันจึงเป็นระบบการดำเนินงานและการควบคุมคุณภาพในรูปขององค์กร คณะบุคคลที่สามารถควบคุมตรวจสอบได้ทุกขั้นตอน

5. กระบวนการเรียนการสอนทางไกลได้รับการออกแบบขึ้นอย่างเป็นระบบเริ่มจากการพัฒนาหลักสูตรและผลิตเอกสารตลอดจนสื่อการสอนจากผู้เชี่ยวชาญทั้งด้านเนื้อหา ด้านสื่อ และด้านการวัดและการประเมินผล มีการดำเนินงานและการผลิตผลงานที่มีมาตรฐานและคุณค่าอย่างแน่นอนชัดเจน จากนั้นจะส่งต่อไปให้ผู้เรียน ส่วนเรื่องที่มาจากผู้เรียนนั้น ผู้เรียนจะจัดส่งกิจกรรมมายังสถานศึกษาซึ่งหน่วยงานในสถานศึกษาจะจัดส่งกิจกรรมของผู้เรียนไปตามระบบถึงผู้สอน เพื่อให้ผู้สอนตรวจตามมาตรฐานและคุณภาพการศึกษาที่กำหนดไว้ และมีการส่งผลการตรวจไปจนถึงผู้เรียน

6. ใช้กระบวนการทางอุตสาหกรรมในการถ่ายทอดเนื้อหาสาระไปสู่ผู้เรียนจำนวนมาก การศึกษาทางไกลเป็นการศึกษาที่ใช้สื่อประเภทต่างๆ แทนสื่อบุคคล สื่อที่ใช้มีหลายประเภทแตกต่างกันในการนำเสนอเนื้อหา การสอนและการจัดการสอนเป็นการจัดบริการให้แก่ผู้เรียนจำนวนมากในเวลาเดียวกัน ดังนั้นการดำเนินงานในด้านการเตรียมและการจัดส่งสื่อการสอนจึงต้องจัดทำในรูปของกิจกรรมทางอุตสาหกรรมมีการผลิตจำนวนมากมาย การนำเอาเทคนิควิธีการผลิตที่จัดระบบ และมีการดำเนินงานเป็นขั้นตอนตามระบบอุตสาหกรรมมาใช้

7. เน้นด้านการผลิตและจัดส่งสื่อการสอนมากกว่าการทำการสอนโดยตรงบทบาทของสถาบันการสอนในระบบทางไกลจะแตกต่างจากสถาบันที่สอนในระบบเปิด โดยจะเปลี่ยนจากการสอนเป็นรายบุคคลมาเป็นการสอนคนจำนวนมาก สถาบันจะรับผิดชอบด้านการผลิตและจัดส่งเอกสารและสื่อการสอน การประเมินผลการเรียนของผู้เรียนและการจัดสอนเสริมในศูนย์ภูมิภาค

8. มีการจัดตั้งหน่วยงานและโครงสร้างขึ้นเพื่อสนับสนุนการสอนและบริการผู้เรียนแม้ผู้เรียนและผู้สอนจะอยู่ห่างไกลกันก็ตาม แต่ผู้เรียนก็จะได้รับการสนับสนุนจากผู้สอนในลักษณะต่างๆ ในบางกรณีที่มีการจัดตั้งศูนย์การศึกษาประจำท้องถิ่น หรือใช้ทรัพยากรท้องถิ่นเป็นส่วนเสริมของการจัดการศึกษาด้วย หน่วยสนับสนุนการศึกษาเหล่านี้จัดเป็นส่วนหนึ่งของระบบการศึกษาซึ่งเมื่อมีการจัดตั้งอย่างเป็นระบบแล้วหน่วยสนับสนุนเหล่านี้วันก็จะขยายตัวและเพิ่มจำนวนรวมทั้งการบริการไปอย่างกว้างขวางมากขึ้น โดยจะมีการใช้หน่วยสนับสนุนเหล่านี้ เพื่อช่วยเหลือการศึกษาของผู้เรียนแต่ละคนรวมทั้งการเพิ่มจำนวนการสอนด้วยผู้สอน โดยตรงมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ผู้สำเร็จการศึกษาไปแล้วและผู้เรียนปัจจุบันยังเป็นส่วนสำคัญของระบบการศึกษาในอันที่จะช่วยการศึกษาซึ่งกันและกัน ซึ่งจะทำให้ระบบการศึกษาทางไกลกลายเป็นระบบที่อยู่ได้ด้วยตนเองมากยิ่งขึ้น

9. สื่อสารติดต่อแบบสองทางในการจัดการศึกษาทางไกลแม้การจัดการสอนเป็นไปโดยใช้สื่อการสอนประเภทต่างๆ แทนการสอนด้วยครูโดยตรง แต่การติดต่อระหว่างผู้สอนกับผู้เรียนก็มีไ้จะเป็นไปในรูปแบบของการติดต่อทางเดียว แต่เป็นการติดต่อสองทางซึ่งสถาบันการศึกษาและผู้สอนจะติดต่อกับผู้เรียนโดยจดหมายและโทรศัพท์ ส่วนผู้เรียนก็จะติดต่อกับผู้สอนและสถาบันการศึกษาด้วยวิธีเดียวกัน นอกจากนี้สถาบันการศึกษาก็ยังจัดให้มีการติดต่อกับผู้เรียนด้วยการจัดสอนเสริม ซึ่งส่งผู้สอนไปสอนนักศึกษาตามศูนย์บริการการศึกษาประจำจังหวัดและท้องถิ่นตามช่วงเวลาที่ยสถาบันกำหนดในการเรียนการสอนจะใช้เวลาไม่มากในการบรรยายตามเนื้อหาวิชา เพราะเนื้อหาวิชาต่างๆ นั้น ได้จัดการสอนโดยใช้สื่อต่างๆ ตั้งแต่สื่อเอกสาร สื่อวิทยุกระจายเสียง สื่อวิทยุโทรทัศน์รวมทั้งสื่ออิเล็กทรอนิกส์สมัยใหม่ แต่การสอนเสริมสมัยใหม่จะเป็นไปในรูปแบบของการอภิปราย การแก้ปัญหา การทำงานเสริม การทดลองหรือการฝึกปฏิบัติเป็นสำคัญ

กรมการศึกษานอกโรงเรียน ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับลักษณะการจัดการศึกษาทางไกล (กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2538 : 25) ไว้ดังนี้

1. การศึกษาทางไกลเป็นการเปิดโอกาสทางการศึกษาให้แก่ผู้ขาดโอกาส ผู้พลาดโอกาสและผู้ด้อยโอกาสทางการศึกษาให้ได้รับการศึกษาที่สมควรแก่ศักยภาพของตน
2. การศึกษาทางไกลเป็นการส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิตเปิดกว้างสำหรับประชาชนทุกเพศทุกวัยที่ต้องการได้รับการศึกษาทางไกล โดยมีการบูรณาการที่จะช่วยให้ผู้เรียนสามารถเข้าใจสะดวกและเป็นประโยชน์ต่อการนำไปใช้
3. การศึกษาทางไกลใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือในการบริการและจัดการที่เหมาะสมแก่ความสามารถในการเรียนรู้ของผู้เรียน สื่อการสอนจะเป็นสื่อประสมที่มีสื่อเป็นเอกสาร สื่อเทคโนโลยี สื่อบุคคล และสื่อที่เป็นระบบบริการเพื่อส่งเสริมการศึกษา สื่อประสมเหล่านี้จะจัดขึ้นในลักษณะของชุดการเรียนที่เหมาะสมแก่ความสามารถในการเรียนของผู้เรียน
4. การศึกษาทางไกลเป็นการลงทุนที่คุ้มค่าในทางเศรษฐกิจและสังคมเพราะสามารถให้บริการแก่กลุ่มเป้าหมายอย่างไม่จำกัดจำนวน และไม่จำกัดเวลา สามารถเข้าถึงตัวผู้เรียนได้ด้วยสื่อคมนาคมที่ถึงตัวผู้เรียนทุกวิถีทางทั้งการสื่อสารและโทรคมนาคม
5. การศึกษาทางไกลเหมาะสำหรับผู้สอนและผู้เรียนที่อยู่ห่างไกล โดยเฉพาะผู้ที่อยู่ในถิ่นทุรกันดารเดินทางไปเรียนไม่สะดวกและข้อจำกัดอื่นๆ ซึ่งการศึกษาทางไกลสามารถเป็นสื่อกลางระหว่างผู้สอนและผู้เรียนที่อยู่ห่างไกลได้เป็นอย่างดี

6. การศึกษาทางไกลใช้ได้ในการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียน (Formal Education) เป็นการจัดการศึกษาทางไกลในวิชาที่สอนตามหลักสูตรของการศึกษาในระบบโรงเรียน ซึ่งเป็นการสอนเพื่อช่วยเหลือครูในบางวิชาที่มีความยากในการเข้าใจและขาดแคลนครูผู้ชำนาญการเฉพาะสาขา เช่น วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ อังกฤษ เป็นต้น

7. การศึกษาทางไกลสามารถใช้ได้ในการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน (Open Distance Education) เพราะการศึกษาทางไกลเป็นการศึกษาที่ใช้สื่อประสมทั้งสื่อเอกสาร สื่อเทคโนโลยี และสื่อบุคคลที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายกลุ่มต่างๆ ระบบเปิดนี้จะครอบคลุมหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียน

8. การศึกษาทางไกลเหมาะสมที่จะให้การศึกษาในลักษณะตามอัธยาศัย (Informal Education) เพราะสามารถเผยแพร่ความรู้และทักษะที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนทั่วไป การจัดการศึกษาลักษณะนี้จะไม่มีการจัดสรรจัดเจนเหมือนสองประเภทแรก แต่เนื้อหาจะสอดคล้องกับปัญหาปัจจุบันและความต้องการของประชาชนในการพัฒนาสภาพความเป็นอยู่และคุณภาพชีวิตของผู้เรียน หรือกลุ่มเป้าหมาย

จากลักษณะสำคัญของการศึกษาทางไกลขั้นต้นสรุปได้ว่า การศึกษาทางไกลมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างไปจากระบบการสอนปกติ ลักษณะสำคัญของการศึกษาทางไกลดังกล่าวนี้ทำให้จำเป็นต้องใช้เวลายาวนานสำหรับการพัฒนาสื่อการเรียนการสอน การบริหารและการบริการการศึกษาเพื่อสนองตอบต่อผู้เรียนเป็นจำนวนมากได้ ผู้เรียนเองก็ต้องพัฒนาตนเองให้มีความรับผิดชอบ มีวินัยและเข้าใจระบบการศึกษาทางไกลอย่างแท้จริง

ระบบการศึกษาทางไกล

การศึกษาทางไกลเป็นองค์คณะบุคคลที่มีการดำเนินงานที่เป็นระบบและขั้นตอนการดำเนินงานที่ชัดเจน เป็นกระบวนการ ที่มีการควบคุมมาตรฐานและคุณภาพอย่างใกล้ชิดตลอดเวลา ทั้งนี้เพื่อให้การจัดการศึกษาบรรลุวัตถุประสงค์ ระบบการศึกษาทางไกลประกอบด้วยขั้นตอน (วิจิตร ศรีสะอ้าน และคณะ, 2534 : 35) ดังนี้

1. การศึกษาวิเคราะห์ความต้องการทางการศึกษาในการเปิดหลักสูตรหรือโปรแกรมต่างๆ ของสถาบันที่จัดการศึกษาทางไกลจะเริ่มต้นด้วยการศึกษาวิเคราะห์ความต้องการทางการศึกษาโดยนำเอาความต้องการของสังคมตลอดจนสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้องมาพิจารณาเพื่อทำให้สามารถทราบได้อย่างแท้จริง และเพื่อให้ทราบชัดเจนว่าการศึกษาที่จัดนั้นสามารถสนอง และตรงกับความต้องการของผู้เรียนหรือไม่ และตัวผู้เรียนมีความมุ่งมั่นจะได้รับความรู้และประสบการณ์ด้านใด

2. การกำหนดวัตถุประสงค์ของการศึกษา วัตถุประสงค์ของการศึกษาในที่นี้หมายถึง วัตถุประสงค์ของหลักสูตรหรือโครงการศึกษา ซึ่งได้มาจากการตีความผลที่ได้รับจากการศึกษาวิเคราะห์ ตลอดจนการสำรวจความต้องการทางการศึกษา

3. การพัฒนาหลักสูตรในขั้นนี้สถาบันการศึกษาทางไกลจะดำเนินการโดยแต่งตั้งคณะกรรมการพัฒนาหลักสูตรขึ้นซึ่งประกอบด้วยผู้เชี่ยวชาญทางด้านต่างๆ ทั้งผู้เชี่ยวชาญด้านเนื้อหา ผู้เชี่ยวชาญหลักสูตร ผู้เชี่ยวชาญสื่อ

4. การพิจารณาสื่อที่เหมาะสมสำหรับการศึกษาทางไกล กำหนดขึ้นใช้หลายชนิด โดยที่สื่อแต่ละชนิดจะมีวิธีการนำเสนอที่แตกต่างกัน ทั้งนี้เพื่อการสนับสนุนหรือเสริมการเรียนรู้ เพื่อทำให้เกิดความชัดเจนสมบูรณ์ขึ้น

5. การวางแผนและการพัฒนาสื่อการเรียนการสอนในขั้นนี้สถาบันการศึกษาจะแต่งตั้งคณะกรรมการการพัฒนาสื่อการเรียนการสอนขึ้น คณะกรรมการนี้จะทำหน้าที่วางแผนและพัฒนาสื่อการสอนในลักษณะของการเสนอรายละเอียดเนื้อหาสาระที่ต้องการให้ผู้เรียนเกิดความรู้ โดยเนื้อหาที่เสนอนั้นจะต้องสอดคล้องกับหลักสูตร ธรรมชาติของการเรียนและเนื้อหาสาระ ปรัชญา แนวคิด และจุดมุ่งหมายของการเรียนรู้ในวิชาการด้านนั้น ๆ พร้อมทั้งการกำหนดวัตถุประสงค์และวิธีการนำเสนอเนื้อหาสาระของสื่อแต่ละชนิดที่จำเป็นในการจัดการเรียนการสอนด้วย

6. การผลิตสื่อการศึกษาเมื่อได้มีการวางแผนและพัฒนาสื่อการเรียนการสอนเรียบร้อยแล้วหน่วยงานในสถาบันการศึกษาที่จัดตั้งขึ้นเพื่อสนับสนุนการศึกษาทางไกลก็จะรับเอาแผนและเนื้อหาสาระที่ได้รับกำหนดเป็นสื่อแต่ละประเภทไปดำเนินงาน

7. การทดสอบระบบและการสื่อการศึกษาที่ได้จัดทำขึ้นทางสถาบันการศึกษาได้ให้ความสำคัญต่อการทดลองสื่อการเรียนการสอนมาก กล่าวคือ เมื่อมีการพัฒนาสื่อการสอนทุกประเภทแล้วก็จะผลิตเป็นชุดจำลอง เพื่อนำไปทดลองใช้กับผู้เรียนจำนวนน้อยก่อน ทั้งนี้เพื่อเกิดความมั่นใจในมาตรฐานและคุณภาพการศึกษา

8. การนำระบบการสอนและสื่อการศึกษาไปใช้ เมื่อมีการทดลองและปรับปรุงการสอน และสื่อการศึกษาจนบรรลุผลดังประสงค์แล้วสถาบันการศึกษาจะนำสื่อการสอนที่ได้ปรับปรุงแล้วไปใช้จัดการสอนจริงโดยการเปิดรับนักศึกษาเข้าเรียนจริงต่อไป

9. การติดตามและการประเมินผลการศึกษาเป็นการประเมินผลการเรียนเพื่อดูความก้าวหน้าและสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนของผู้เรียน การประเมินผลการเรียนนี้อาจทำเพียงครั้งเดียวด้วยการสอบ เป็นการประเมินระบบการศึกษา เพื่อที่จะทำให้ทราบว่า การดำเนินการจัดการศึกษาของสถานศึกษาตามที่จัดอยู่นั้นได้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดหรือไม่

สรุประบบการศึกษาทางไกลต้องอาศัยระบบย่อยหลายระบบในอันที่จะร่วมกันจัดการศึกษาทางไกลได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นจะต้องอาศัยการจัดระบบที่ดี หลักการพัฒนาและประยุกต์เทคโนโลยีทางการศึกษา การนำเทคโนโลยีการสื่อสารที่ทันสมัยมาใช้ในการพัฒนาระบบการศึกษาทางไกล นอกจากนั้นการร่วมมือและประสานงานของหน่วยงานในการใช้ทรัพยากรร่วมกันก็จะเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่จะนำไปสู่ความสำเร็จในการจัดการศึกษาทางไกล

การดำเนินงานการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม

มาตรฐานการจัดการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม

เพื่อให้จัดการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียมได้มาตรฐาน หน่วยงานหลักที่เกี่ยวข้องได้ร่วมกันกำหนดรูปแบบมาตรฐานการจัดการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียมขึ้น รวม 16 มาตรฐาน (ขวัญแก้ว วัชโรทัย, 2548 : 22) ดังนี้

1. จัดห้องควบคุมการรับและส่งสัญญาณดาวเทียมให้เหมาะสม และเอื้ออำนวยต่อการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ และพัฒนาทักษะของผู้เรียน
2. จัดห้องเรียนทางไกลผ่านดาวเทียมให้เหมาะสม และเอื้ออำนวยต่อการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ และพัฒนาทักษะของผู้เรียน
3. สถาบันมีการบริหารจัดการการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียมอย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพ
4. สถาบันมีแผนการจัดการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม
5. สถาบันประสานความร่วมมือกับทุกฝ่าย เพื่อพัฒนาการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม
6. วางแผนการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับสาระการเรียนรู้คู่มือครูสอนทางไกลผ่านดาวเทียม ความต้องการของโรงเรียนและท้องถิ่น
7. จัดหรือปรับปรุงกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อพัฒนาทักษะกระบวนการคิด การปฏิบัติจริง การประเมินผล เพื่อปรับปรุงการเรียนการสอนให้สอดคล้องและส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้เรียน ครอบครัว และชุมชน
8. มีสื่อประกอบการเรียนรู้สำหรับผู้เรียนอย่างหลากหลาย
9. จัดหรือปรับปรุงการเรียนการสอนทางไกลผ่านดาวเทียม เพื่อปลูกฝังให้นักเรียนแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง
10. จัดหรือปรับปรุงการเรียนการสอนให้นักเรียนได้พัฒนาความรู้ความสามารถ ความถนัดได้เต็มศักยภาพ โดยเสริมจุดเด่นและแก้ไขจุดด้อยของนักเรียนเป็นรายบุคคลและรายกลุ่ม
11. จัดการเรียนการสอนตามสาระการเรียนรู้ โดยใช้การศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียมเป็นแหล่งเรียนรู้

12. จัดการเรียนการสอนโดยปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม อันจำเป็นในการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข

13. ประเมินคุณภาพนักเรียนครบทุกด้านด้วยเครื่องมือและวิธีการที่เหมาะสมอย่างต่อเนื่อง

14. สถานศึกษาใช้สื่อการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียมเป็นเครื่องมือส่งเสริมและพัฒนาบุคลากรให้สามารถพัฒนาตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ และต่อเนื่อง

15. สถานศึกษาประเมินผลการปฏิบัติงานอย่างเป็นระบบ

16. นักเรียนมีความสามารถในการแสวงหาความรู้

แนวทางการดำเนินการจัดการเรียนการสอนทางไกลผ่านดาวเทียม

การจัดการเรียนการสอนทางไกลผ่านดาวเทียมจะประสบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลนั้นจะต้องเข้าใจแนวทางการจัดการเรียนการสอน (ขวัญแก้ว วัชโรทัย , 2548 : 24-26) โดยสรุปดังต่อไปนี้

1. แนวทางการจัดการเรียนการสอน

1.1 แต่งตั้งคณะทำงานรับผิดชอบการจัดการเรียนการสอน ประกอบด้วยครูที่ทำงานด้านวิชาการวัดผล ครูรับผิดชอบด้านสื่อและอุปกรณ์รับสัญญาณ ครูประจำวิชา หรือ ครูที่ปรึกษา (กรณีที่ขาดแคลนครู หรือรายวิชาที่ไม่มีครูสอนตรงตามลักษณะเฉพาะวิชา)

1.2 คัดตั้งงานรับสัญญาณและเครื่องรับสัญญาณ โดยพิจารณาประกอบกับสถานที่เรียนของนักเรียนและจอภาพโทรทัศน์ที่มีอยู่

1.3 วางแผนการจัดตารางสอนหรือกำหนดตารางเรียนตามตารางสอนของโรงเรียนวังไกลกังวล ซึ่งเป็นโรงเรียนต้นทาง โดยมีแนวทางพิจารณาดังนี้

1.3.1 กรณีที่เปิดสอนด้วยระบบทางไกลครบทุกชั้นทุกคาบ และมีอุปกรณ์รับส่งสัญญาณครบตามระบบชั้นควรจัดตารางสอนให้ตรงกับสถานีออกอากาศทั้งหมด

1.3.2 กรณีที่เลือกรับรายการสอนบางวิชาที่ไม่มีครูสอนในระดับชั้นใดควรจัดตารางสอนให้ตรงกับเวลาออกอากาศในระดับชั้นนั้น

1.3.3 กรณีที่ต้องการเลือกรับรายการสอนบางรายวิชา เพียงบางจุดประสงค์ หรือบางเรื่องโปรดศึกษาจากตารางสอน หรือคู่มือครูที่ส่งให้สถานศึกษา

1.4 การจัดให้นักเรียนได้เรียนรู้จากโทรทัศน์ผ่านดาวเทียมควรจัดสภาพแวดล้อมให้เหมาะสมขนาดของกลุ่มนักเรียนควรพอเหมาะกับความยาวและปริมาณเครื่องรับโทรทัศน์ และต้องมีครูควบคุมดูแล ดำเนินกิจกรรมสนับสนุนการเรียนรู้ของนักเรียนทุกครั้ง

1.5 ดำเนินการติดตามผล ประเมินผลการจัดการเรียนการสอนเป็นระยะๆ อย่างต่อเนื่องเพื่อหาทางปรับปรุงแก้ไข

2. การจัดการเรียนการสอน

2.1 ขั้นเตรียมการ

2.1.1 ครูประจำวิชาหรือครูที่ปรึกษาศึกษาจุดประสงค์รายวิชาตามหลักสูตร ศึกษาเอกสารคู่มือกำหนดการสอนในรายวิชาที่ตนเองรับผิดชอบล่วงหน้าก่อนออกอากาศ ในกรณีที่กำหนดการสอนมีไม่ครบ หรือยังไม่ได้รับโปรดติดตามจากรายการโทรทัศน์ที่แจ้งตารางการออกอากาศ (ว่าครั้งต่อไปจะเรียนเรื่องอะไร ใช้สื่ออะไร) ทั้งนี้เพื่อเตรียมการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับรายการสอน ทั้งในแง่การเตรียมสื่อ ใบงาน ใบความรู้ บทเรียน วัสดุ อุปกรณ์ และเตรียมตัวนักเรียนให้พร้อมที่จะร่วมกิจกรรมในระหว่างคาบเรียนที่มีการออกอากาศ

2.1.2 กำหนดประเด็นสำคัญเพื่อการเสริมประสบการณ์ การทบทวนและการวัดผลประเมินผลไว้ล่วงหน้าประเด็นสำคัญในที่นี้หมายถึง การพิจารณาเนื้อหา จุดประสงค์ ระดับความยากง่าย และพื้นฐานความรู้ของนักเรียน เพราะบางบทเรียนต้องการความกระจำและจำเป็นต้องฝึกหัด ฝึกปฏิบัติ ค้นคว้า ทบทวนเพิ่มเติมนอกจากเวลาที่ดูโทรทัศน์

2.2 การดำเนินการระหว่างคาบเรียน

โดยทั่วไปแล้วรายการสอนออกอากาศถึงแม้จะใช้เวลาเต็ม 60 นาที แต่ก็มีช่วงเวลาที่จัดให้นักเรียนได้ปฏิบัติกิจกรรมทั้งในด้านการเตรียมการเข้าสู่บทเรียน การฝึกปฏิบัติ การทบทวน เป็นต้น ดังนั้น บทบาทของครูประจำวิชาที่ควบคุมชั้นเรียน ควรทำหน้าที่ดูแลเอาใจใส่เสริมแรงพฤติกรรมของนักเรียน เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการเรียน และศักยภาพของนักเรียนให้ได้เรียนรู้อย่างเต็มที่ ซึ่งโดยหลักการแล้วขอย้ำว่าการเรียนรู้ทางไกลผ่านดาวเทียมมิใช่การให้นักเรียน ดูโทรทัศน์ แต่เป็นการจัดกระบวนการเรียนรู้ ที่เน้นการบูรณาการโดยสื่อประเภทต่างๆ และกิจกรรมการเรียนรู้ที่นักเรียนต้องปฏิบัติ ซึ่งต้องอาศัยครูช่วยกระตุ้นส่งเสริมเป็นอย่างมาก จึงจะบรรลุผล นอกจากบทบาทในการเสริมแรง จัดบรรยากาศในการเรียนรู้ และกระตุ้นความสนใจแล้วครูอาจดำเนินการได้เป็น 2 ลักษณะหรือรูปแบบในช่วงที่มีการสอนเพิ่มเสริมประสบการณ์นักเรียนให้บรรลุวัตถุประสงค์ คือ

ลักษณะที่ 1 การดำเนินการในลักษณะที่ 1 เหมาะสำหรับรายวิชาที่ไม่ต้องใช้ทักษะความสามารถหรือเทคนิคปฏิบัติเป็นพิเศษ

1. ครูแจ้งจุดประสงค์ กระบวนการเรียนการสอน และกิจกรรมที่นักเรียนต้องปฏิบัติ (ก่อนดูโทรทัศน์ 5-10 นาที)

2. ให้นักเรียนศึกษาจากบทเรียนในรายการโทรทัศน์ที่ออกอากาศผ่านดาวเทียม
3. ทดลอง สาธิต ฝึกปฏิบัติ หรือทำแบบฝึกหัด ตามที่บทเรียนกำหนดหรือตามที่ครูเห็นว่าสมควรปฏิบัติเพิ่มเติม

4. อภิปรายประเด็น และเปิดโอกาสให้ซักถามปัญหา
5. สรุปบทเรียน มอบหมายงาน ทดสอบ กระตุ้นให้นักเรียนเตรียมตัว หรือเชื่อมโยงความรู้ในครั้งต่อไป

ลักษณะที่ 2 การดำเนินการในลักษณะที่ 2 เหมาะสำหรับลักษณะเนื้อหาจุดประสงค์ ที่เน้นขั้นตอนทักษะการปฏิบัติหรือทำตามแบบอย่าง เช่น กลุ่มวิชาภาษาต่างประเทศหรือการฝึกทักษะโดยเฉพาะ

1. ครูแจ้งจุดประสงค์
2. ให้นักเรียนเรียนรู้จากบทเรียนทางโทรทัศน์ผ่านดาวเทียมและปฏิบัติกิจกรรมและฝึกทักษะตามที่บทเรียนหรือครูผู้สอนออกอากาศกำหนด
3. ซักถามปัญหา ทดสอบความรู้ ความเข้าใจ
4. สรุปบทเรียน และให้นักเรียนเตรียมตัวรับบทเรียนต่อไป

2.3 การดำเนินการหลังการสอน

- 2.3.1 ติดตามผลนักเรียนเป็นรายบุคคลเพื่อตรวจสอบ ซ่อมเสริม ปรับปรุง แก้ไข
- 2.3.2 จัดการวัดผล ประเมินผล เป็นระยะๆ ให้สอดคล้องตรงตามจุดประสงค์การเรียนรู้และเนื้อหาสาระที่นักเรียนได้รู้
- 2.3.3 กรณีที่นักเรียนมีปัญหาสงสัยระหว่างคาบเรียน และจุดประสงค์ที่ครูผู้สอนออกอากาศเป็นผู้ตอบกระทำได้โดยโทรศัพท์ หรือโทรสารถามตอบโดยตรงไปยังสถานีออกอากาศ ซึ่งจะได้รับคำตอบในคาบนั้นหรือคาบถัดไปของรายวิชานั้นหรือจะให้นักเรียนติดต่อผู้สอนโดยตรงโดยใช้จดหมายหรือไปรษณียบัตรก็ได้
- 2.3.4 หากมีปัญหาหรือต้องการความรู้ความเข้าใจเพิ่มเติมเกี่ยวกับบทเรียนการเรียนการสอนวิชาที่รับผิดชอบ ครูประจำวิชาสามารถติดต่อกับครูผู้สอนออกอากาศได้ โดยผ่านสถานีออกอากาศหรือถึงตัวผู้สอนโดยตรง ณ โรงเรียนวังไกลกังวล

การดำเนินการจัดการเรียนการสอนทางไกลผ่านดาวเทียม

การจัดการสอนทางไกลผ่านดาวเทียม เป็นการจัดการสอนที่ใช้สื่อรายการโทรทัศน์ โดยตรงหรือใช้เป็นสื่อเสริมในการเรียนการสอน ซึ่งครูจำเป็นต้องรู้วิธีดำเนินการ กระบวนการเรียนการสอนและบทบาทในการดำเนินการสอนทางไกลผ่านดาวเทียม เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย และวัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม หากดำเนินการใช้สื่อได้อย่างเหมาะสม

ตามหลักสูตรจะช่วยให้การเรียนการสอนมีประสิทธิภาพและมีคุณภาพยิ่งขึ้น (ขวัญแก้ว วัชโรทัย, 2548 : 16) ดังนี้

1. สื่อการสอน(Instructional Media)

กิดานันท์ มลิทอง (2543 : 68-72) ได้ให้ความหมายของสื่อการสอน หมายถึง สื่อชนิดใดๆ ก็ตามไม่ว่าจะเป็นแบบบันทึกเสียง สไลด์ วิทยุโทรทัศน์ วีดิทัศน์ แผนภูมิ ภาพนิ่ง ฯลฯ ซึ่งบรรจุเนื้อหาเกี่ยวกับการเรียนการสอน ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นวัสดุอุปกรณ์ทางกายภาพที่นำมาใช้ในเทคโนโลยีทางการศึกษา เพื่อเป็นสิ่งที่ใช้เป็นเครื่องมือหรือช่องทางสำหรับการทำให้การสอนของผู้สอนส่งไปถึงผู้เรียน ทำให้ผู้เรียนสามารถเกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์หรือจุดมุ่งหมายที่ผู้สอนวางไว้เป็นอย่างดี และได้จำแนกสื่อการสอนออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

1.1 สื่อประเภทวัสดุ (Software) หมายถึง สื่อที่เก็บความรู้ไว้ในตัวเองซึ่งจำแนกย่อยได้เป็น 2 ลักษณะคือ ลักษณะแรกเป็นวัสดุที่สามารถถ่ายทอดความรู้ได้ด้วยตนเองโดยไม่จำเป็นต้องอาศัยอุปกรณ์อื่นช่วย เช่น หุ่นจำลอง ลูกโลก ส่วนลักษณะที่ 2 เป็นวัสดุประเภทที่ไม่สามารถถ่ายทอดความรู้ได้ด้วยตนเอง จำเป็นต้องอาศัยอุปกรณ์อื่นช่วย เช่น แผ่นซีดี สไลด์เป็นต้น

1.2 สื่อประเภทอุปกรณ์ (Hardware) หมายถึง สิ่งที่เป็นตัวกลาง หรือ ตัวผ่านทำให้ข้อมูล ความรู้ที่บันทึกในวัสดุสามารถถ่ายทอดออกมาให้เห็น หรือ ได้ยิน เช่น เครื่องฉายภาพ โปรเจกเตอร์ เครื่องฉายสไลด์ เครื่องฉายภาพยนตร์ เครื่องเล่นแผ่นซีดี คอมพิวเตอร์ เป็นต้น

1.3 สื่อประเภทเทคนิคและวิธีการ (Techniques and Methods) หมายถึง สื่อที่มีลักษณะเป็นแนวความคิด หรือเป็นรูปแบบขั้นตอนในการเรียนการสอน โดยสามารถนำสื่อวัสดุและอุปกรณ์มาช่วยในการสอนได้เช่น เกมและการจำลอง การสอนแบบจุลภาค การสาธิต เป็นต้น

2. การใช้สื่อการสอนทางไกลผ่านดาวเทียม

การเลือกหรือจัดสื่อในการสอนทางไกล ไม่ว่าจะเป็นสื่อชนิดใดก็ตามจะต้องคำนึงถึงหลักจิตวิทยาที่ว่า ผู้เรียนต้องมีปฏิสัมพันธ์กับสื่ออยู่ตลอดเวลาเป็นระยะเวลานาน ๆ ผู้เรียนจะเกิดอาการเบื่อหน่าย ยิ่งถ้าสื่อเป็นสื่อเช่นเดียวกัน หรือเป็นสื่อทางวิชาการที่ยู่ยากซับซ้อน ทำให้ไม่สนุกแล้ว ผู้เรียนยิ่งท้อถอยหมดกำลังใจในการเรียนรู้ด้วยตนเอง ดังนั้น สื่อที่ใช้จึงควรเป็นสื่อที่เสริมแรงให้กำลังใจ และผู้เรียนสามารถรู้ความก้าวหน้าของตนเองเป็นระยะๆ การใช้สื่อการเรียนแบบนี้ จึงควรอยู่ในลักษณะสื่อประสม โดยมีสื่อใดสื่อหนึ่งเป็นสื่อหลักและมีสื่อชนิดอื่นเป็นสื่อเสริม ทั้งนี้เพราะสื่อแต่ละอย่างมีทั้งข้อดีและข้อจำกัดในตัวของตัวเองการศึกษาจากสื่อเพียงชนิดเดียวอาจจะทำให้ผู้เรียนได้รับความรู้ไม่สมบูรณ์เท่าที่ควร จึงต้องอาศัยสื่อชนิดอื่นๆ ประกอบเพื่อเสริมความรู้ สื่อที่ใช้ในการสอนทางไกล แยกออกเป็น 2 ชนิดดังนี้

2.1 สื่อหลัก คือ สื่อที่บรรจุเนื้อหารายละเอียดตามประมวลการสอนของแต่ละวิชา ในหลักสูตร โดยอาจอยู่ในรูปสิ่งพิมพ์ รายการโทรทัศน์การสอน รายการวิทยุการสอน หรือวิทยุโรงเรียน และโปรแกรมบทเรียนการสอนใช้คอมพิวเตอร์ช่วยสอน ผู้เรียนต้องศึกษาจากสื่อหลักให้ครบตามหลักสูตรของวิชาจึงสามารถเรียนรู้เนื้อหาได้ครบถ้วน

2.2 สื่อเสริม คือ สื่อที่ช่วยเก็บตก ต่อเติมความรู้ให้แก่ผู้เรียนให้มีความรู้กระจ่าง สมบูรณ์ขึ้น หรือหากในกรณีที่ผู้เรียนศึกษาจากสื่อหลักแล้วยังไม่เข้าใจ หรือยังไม่เข้าใจได้ชัดเจน มีปัญหาอยู่ก็สามารถศึกษาเพิ่มเติมจากสื่อเสริมได้ สื่อประเภทนี้อยู่ในรูปเทปสรุปการเรียนรู้ วิทยุเอกสารเสริม การสอนเสริม การพบกลุ่ม หรือเว็บไซต์ต่างๆ เป็นต้น

การเรียนการสอนทางไกลผ่านดาวเทียมเป็นการเรียนที่ต้องใช้สื่อให้เหมาะสมตาม หลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ ในบางรายวิชาอาจมีสื่อเอกสารประกอบรายการโทรทัศน์เพื่อความเข้าใจที่ชัดเจนพร้อมทั้งกิจกรรมหลักการชมรายการโทรทัศน์ ซึ่งครูผู้สอนจำเป็นต้องปฏิบัติตามขั้นตอนต่างๆ (กิดานันท์ มลิทอง, 2543 : 80) ดังนี้

1. ศึกษาหลักสูตรและเนื้อหาวิชาที่จะสอนพร้อมทั้งศึกษาจากคู่มือครู เพื่อให้ทราบว่าต้องเตรียมใบงาน ใบความรู้ หรืออุปกรณ์อะไรบ้างประกอบการสอน

2. วางแผนการสอนและเตรียมสื่อ/วัสดุอุปกรณ์ในการสอนให้ครบถ้วนตามคู่มือ

3. จัดหาสื่อเอกสารในรายวิชาที่จะทำการสอนให้ครบ

4. ศึกษาเนื้อหาในตำราและคู่มือครูทั้งหมด

5. วางแผนการสอนและเตรียมสื่ออุปกรณ์การสอน

6. ใช้สื่อการสอนตามวิธีที่กำหนดไว้

กระบวนการจัดการเรียนการสอนทางไกลผ่านดาวเทียม

การเรียนการสอนโดยใช้สื่อการสอนทางไกลผ่านดาวเทียม เป็นการเรียนการสอนซึ่งเป็นที่ครูต้องศึกษาบทบาทที่ของตนให้เข้าใจเพื่อให้สามารถนำไปปฏิบัติได้ ทั้งนี้ ครูจะต้องใช้กระบวนการสอนแบบสื่อประสมโดยใช้สื่อสิ่งพิมพ์ รายการ โทรทัศน์และสื่อประกอบรวมทั้ง อุปกรณ์อำนวยความสะดวกต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ของรายวิชา (ขวัญแก้ว วัชรโรทัย, 2548 : 17) ดังนี้

1. ขั้นตอนการเตรียมความพร้อมก่อนชมรายการ

1.1 เตรียมเครื่องรับโทรทัศน์และอุปกรณ์ที่ใช้ประกอบบทเรียนให้เรียบร้อย

1.2 สนทนา/สร้างความสนใจเกี่ยวกับรายการที่จะนำเสนอ

1.3 บอกจุดมุ่งหมายในการเรียน การชมรายการ

1.4 ย้ำประเด็นสำคัญที่นักเรียนต้องเรียนรู้

1.5 สนทนาซักถามประเด็นที่สงสัย

2. ขั้นศึกษาจากรายการโทรทัศน์

2.1 ผู้เรียนและครูต้องชมรายการไปพร้อมๆ กัน

2.2 ขณะที่บทเรียนออกอากาศ ผู้เรียนและผู้สอนต้องติดตามรายการโทรทัศน์อย่าง

ตั้งใจ

2.3 จดบันทึกประเด็นสำคัญๆ หรือทำกิจกรรมตามที่ระบุไว้ในรายการ

3. สรุปบทเรียนและประเมินผล

3.1 สรุปบทเรียนจากรายการโทรทัศน์

3.2 ทบทวนสิ่งที่ยังไม่เข้าใจ/นำประเด็นที่สงสัยหรือมีปัญหาอภิปราย

3.3 จัดกิจกรรมเสริม เช่น มอบหมายให้ผู้เรียนค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติมจากแหล่ง
วิทยาการต่างๆ เป็นต้น

3.4 ทำแบบฝึกหัด/ประเมินผล

องค์ประกอบที่มีผลต่อการสอนด้วยระบบทางไกลผ่านดาวเทียม

การมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการบรรยากาศการเรียนการสอนวิธีการแก้ไข
ปัญหาภายในห้องเรียนแนวปฏิบัติตามนโยบายของสถานศึกษาตลอดจนการประสานงานกับ
บุคลากรที่เกี่ยวข้องจะทำให้ครูผู้สอนจัดการเรียนการสอนทางไกลผ่านดาวเทียมได้อย่างมี
ประสิทธิภาพ

1. บรรยากาศการเรียนการสอน

ในการจัดการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียมการจัดบรรยากาศที่เหมาะสมภายในห้องเรียน
จะทำให้การจัดการกิจกรรมการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ บรรยากาศในห้องเรียน
ประกอบด้วยเรื่องดังต่อไปนี้

การจัดสภาพห้องเรียนและอุปกรณ์

1.1 การติดตั้งเครื่องรับโทรทัศน์ ติดตั้งในระดับพอดีกับสายตาของผู้เรียนที่มอบเห็น
อย่างทั่วถึง หรืออยู่บนโต๊ะมีล้อเลื่อน ถ้าติดตั้งอย่างถาวรต้องอยู่ในที่ๆ เหมาะสม แสงสว่างไม่
กระทบจอรับภาพ

1.2 การจัดที่นั่งสำหรับผู้เรียน นั่งห่างจากจอรับภาพในระยะพอควรไม่จัดที่นั่งห่าง
เกินไปจนไม่ได้ยินเสียงและเห็นภาพไม่ชัดเจน

1.3 สภาพแวดล้อมในห้องเรียน ห้องไม่คับแคบเกินไป แสงสว่างไม่มากหรือน้อย
เกินไป อากาศถ่ายเทได้สะดวก ไม่ร้อนอบอ้าว ไม่มีเสียงรบกวนจากภายนอก

2. บุคลิกภาพของครู

บุคลิกภาพของครูมีผลต่อบรรยากาศการเรียนการสอน ดังนั้นครูผู้สอน จึงควรมีบุคลิกภาพดังนี้

- 2.1 ยิ้มแย้มแจ่มใส
- 2.2 สุรภาพต้องงาน
- 2.3 สนใจกันคว่ำ
- 2.4 ร่วมกิจกรรม
- 2.5 มนุษยสัมพันธ์ดี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่
- 2.6 ไม่นิ่งเฉย
- 2.7 โลกทัศน์ไกล คิดกว้าง

กล่าวโดยสรุปการสอนทางไกลผ่านดาวเทียม ครูผู้สอนจำเป็นต้องใช้เครื่องมือโสตทัศนูปกรณ์ต่างๆ เช่น เครื่องรับโทรทัศน์ เครื่องรับและแปลงสัญญาณดาวเทียม เครื่องเล่นวีดีโอเทป และอื่นๆ ซึ่งเครื่องมือเหล่านี้ วิทยาลัยจะต้องจัดให้มีเจ้าหน้าที่ห้องโสต คอยดูแลและติดตั้งอุปกรณ์ที่ใช้ในการเรียนการสอนให้ แต่ครูผู้สอนก็จะได้ศึกษาถึงประโยชน์และการใช้งานที่ถูกต้องในกรณีที่ต้องติดตั้งเอง หรือเปิดใช้งานเอง ซึ่งโดยปกติการเปิดเครื่องรับโทรทัศน์เพื่อรับชมรายการโทรทัศน์ จะต้องเปิดเครื่องรับสัญญาณดาวเทียมและเครื่องรับวีดีโอเทปด้วย ครูผู้สอนอาจจะศึกษารายละเอียดจากเจ้าหน้าที่โสต ของวิทยาลัยหรือวิธีการใช้และการดูแลอุปกรณ์รับสัญญาณดาวเทียม

ปัญหาการจัดการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม

ปัญหาที่พบบนนั้นมักจะเป็นปัญหาในด้านต่างๆ (ขวัญแก้ว วัชรโรทัย, 2548 : 20) ดังนี้

1. ด้านความพร้อมของสถานที่
2. ด้านสภาพห้องเรียน
3. ด้านความพร้อมของครูผู้สอน
4. ด้านความพร้อมของนักเรียน
5. ด้านการจัดการเรียนการสอน

ดังนั้น การจัดการสอนทางไกลผ่านดาวเทียมให้ประสบผลสำเร็จ ครูผู้สอนจึงจำเป็นต้องพยายามแก้ไขปัญหานั้นที่เหมาะสม โดยการแก้ไขด้วยตนเองในเบื้องต้นหรือการประสานงานกับผู้เกี่ยวข้องทั้งในสถานศึกษา และนอกสถานศึกษา เพื่อให้การแก้ไขปัญหาดังกล่าว เป็นไปอย่างเหมาะสม

การจัดการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม ครูผู้สอนต้องเป็นผู้มีโลกทัศน์กว้างเห็นความสำคัญและความจำเป็นในการใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัย นอกจากนี้ครูผู้สอนควรเป็นผู้ที่มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี จะทำให้การติดต่อประสานงานกับหน่วยงานทั้งในและนอกสถานศึกษาประสบผลสำเร็จอันจะมีผลต่อประสิทธิภาพของการจัดการสอนด้วย

การติดต่อประสานงานกับบุคลากรภายในสถานศึกษา เช่น เจ้าหน้าที่ฝ่ายอาคารสถานที่ เจ้าหน้าที่ฝ่ายโสต จะทำให้ได้รับความสะดวกในการจัดบรรยากาศการเรียนการสอน การประสานงานกับฝ่ายบริหารฝ่ายวิชาการและเพื่อนครูในสถานศึกษาจะทำให้การจัดตารางเวลาเรียนของสถานศึกษาและตารางสอนออกอากาศของการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียมมีความสอดคล้องและเหมาะสม การติดต่อประสานงานกับบุคคลภายนอกสถานศึกษาจะทำให้การจัดการเรียนการสอน มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

การปรับช่องสัญญาณรับชมรายการ

การสอนทางไกลผ่านดาวเทียมของโรงเรียนวังไกลกังวลใน “โครงการการศึกษาสายสามัญด้วยระบบทางไกลผ่านดาวเทียม” เป็นสถานที่ใช้ในการเรียนการสอนตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 รายการด้านสายอาชีพ รายการนานาชาติผ่านทางสถานีวิทยุโทรทัศน์การศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียมและถ่ายทอดสดไปยัง โรงเรียนเครือข่ายทั่วประเทศ รายการที่ออกอากาศ 14 ช่อง สามารถรับชมได้ทางเครื่องรับ KU - Band ที่ UBC ช่อง 61-74 หรือ DLTV 1-14 (ขวัญแก้ว วัชโรทัย, 2547 : 5) ดังนี้

DLTV 1 (CH.61) สศทท. 1	(ช่อง 61)	รายการประถมศึกษาชั้นปีที่ 1
DLTV 2 (CH.61) สศทท. 2	(ช่อง 62)	รายการประถมศึกษาชั้นปีที่ 2
DLTV 3 (CH.61) สศทท. 3	(ช่อง 63)	รายการประถมศึกษาชั้นปีที่ 3
DLTV 4 (CH.61) สศทท. 4	(ช่อง 64)	รายการประถมศึกษาชั้นปีที่ 4
DLTV 5 (CH.61) สศทท. 5	(ช่อง 65)	รายการประถมศึกษาชั้นปีที่ 5
DLTV 6 (CH.61) สศทท. 6	(ช่อง 66)	รายการประถมศึกษาชั้นปีที่ 6
DLTV 7 (CH.61) สศทท. 7	(ช่อง 67)	รายการมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 1
DLTV 8 (CH.61) สศทท. 8	(ช่อง 68)	รายการมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 2
DLTV 9 (CH.61) สศทท. 9	(ช่อง 69)	รายการมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 3
DLTV 10 (CH.61) สศทท. 10	(ช่อง 70)	รายการมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 4
DLTV 11 (CH.61) สศทท. 11	(ช่อง 71)	รายการมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 5
DLTV 12 (CH.61) สศทท. 12	(ช่อง 72)	รายการมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 6

DLTV 13 (CH.61) สศทท. 13 (ช่อง 73) รายการสายอาชีพ(อาชีวศึกษา)

DLTV 14 (CH.61) สศทท. 14 (ช่อง 74) รายการนานาชาติ (International)

อุปกรณ์รับสัญญาณดาวเทียม

การเรียนการสอนโดยใช้ผ่านสัญญาณดาวเทียมนี้ผู้เรียนที่อยู่ตามบ้านหรือสถาบันการศึกษาที่เข้าร่วมในโครงการการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียมจะสามารถรับสัญญาณส่งตรงจากดาวเทียมในระบบดีทีเอช (Direct To Home) ได้โดยต้องมีอุปกรณ์รับสัญญาณ (ขั้วยูแก็ว วัชโรทัย , 2547 : 6) ดังนี้

1. จานรับสัญญาณดาวเทียมขนาดเล็ก เป็นจานทึบ มีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 60 เซนติเมตร ใช้รับสัญญาณดาวเทียมในพิสัยความถี่ เคยู-แบนด์ พร้อมกับอุปกรณ์รวมและปรับคลื่นสัญญาณ (Low Noise Block and Feed Horn : LNBF)

2. อุปกรณ์รับและถอดรหัสสัญญาณดาวเทียม (Integrated Receiver and Decoder : IRD) ทำหน้าที่ถอดและแปลงรหัสสัญญาณดาวเทียมจากระบบดิจิทัลแบบบีบอัดสัญญาณให้สามารถส่งเป็นภาพและเสียงที่ใกล้เคียงกับต้นแบบเข้าสู่เครื่องรับโทรทัศน์

3. เครื่องรับโทรทัศน์ ที่เป็นเครื่องรับโทรทัศน์ปกติ ที่ใช้กันตามบ้านทั่วไปในขณะนี้ ได้ถ้าเป็นการใช้ในห้องเรียนจะต้องกำหนดขนาดของโทรทัศน์พอเหมาะกับจำนวนนักเรียนด้วย เช่น ถ้ามีผู้เรียนประมาณ 20-25 คน ควรใช้โทรทัศน์ขนาด 20 นิ้ว จึงจะสามารถเห็นภาพและข้อความได้อย่างชัดเจนทั่วถึง แต่ถ้าผู้เรียนมีจำนวนมากก็ควรใช้เครื่องรับที่มีขนาดใหญ่ขึ้นและควรใช้จำนวนมากกว่า 1 เครื่องเพื่อให้สามารถชมการสอนได้อย่างทั่วถึง

แนวคิดการบริหารที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาทางไกล

แนวคิดการบริหารที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาทางไกลในการวิจัยครั้งนี้จะกล่าวถึงการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน การบริหารงานตามวงจรเดมมิ่ง และการบริหารเชิงระบบตามลำดับดังนี้

การบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน (School – Based Management)

ความหมายการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน

ได้มีนักวิชาการให้ความหมายของการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานไว้ดังตัวอย่างดังนี้

รุ่ง แก้วแดง (2548 : 1) ได้ให้ความหมายการบริหาร โดยใช้โรงเรียนเป็นฐานว่าเป็นการปฏิวัติการศึกษาที่มุ่งเน้นการคืนอำนาจการจัดการศึกษาให้โรงเรียนหรือสถานศึกษา เพราะ

การศึกษาเกิดที่โรงเรียนผู้บริหารควรมีอำนาจการบริหาร อำนาจการจัดการ อำนาจการตัดสินใจ และมีอิสระในการจัดการศึกษาร่วมกับชุมชนในทุกเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา

วิจารณ์ พานิช (2546 : 1) ให้ความหมายการบริหารที่ใช้โรงเรียนเป็นฐานว่าเป็นรูปแบบการบริหารที่เปิดโอกาสและให้อิสระแก่โรงเรียนได้บริหารจัดการตนเองเพื่อผลดีต่อนักเรียน โดยผู้บริหารสถานศึกษา ครู คณะกรรมการสถานศึกษา และชุมชนได้ร่วมกันใช้ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ให้เหมาะสมเกิดประโยชน์ต่อผู้เรียนมากที่สุด

ถวิล มาตรการเยี่ยม (2546 : 41) ได้ให้ความหมายในการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานว่าเป็นการบริหารจัดการที่สอดคล้องกับคุณลักษณะและความต้องการของโรงเรียน นั่นคือสมาชิกของโรงเรียนอันได้แก่ คณะกรรมการบริหารโรงเรียน ผู้บริหารโรงเรียน อาจารย์ พ่อแม่ ผู้ปกครอง ตลอดจนสมาชิกชุมชน องค์การอื่นๆ มารวมพลังกันอย่างเต็มที่รับผิดชอบต่อการใช้ทรัพยากรและแก้ปัญหา ตลอดจนดำเนินการเพื่อพัฒนากิจการด้านการจัดการศึกษาของโรงเรียนในระยะสั้นและระยะยาว

จากความหมายของนักวิชาการดังกล่าวมาสรุปได้ว่า การบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานหมายถึง การกระจายอำนาจให้โรงเรียนหรือสถานศึกษาได้บริหารจัดการตนเอง มีอำนาจการบริหาร อำนาจการจัดการ อำนาจการตัดสินใจ และมีอิสระในการจัดการศึกษาร่วมกับชุมชนในทุกเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา

หลักการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน

หลักการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานได้มีนักวิชาการได้เสนอหลักการสำคัญในการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานดังนี้

อุทัยบุญ ประเสริฐ (2543 : 145-146) ได้เสนอหลักการสำคัญในการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานโดยทั่วไป ได้แก่

1. หลักการกระจายอำนาจ (Decentralization) ซึ่งเป็นการกระจายอำนาจการบริหารจัดการศึกษาจากกระทรวงและส่วนกลางไปยังสถานศึกษาให้มากที่สุดโดยมีความเชื่อว่า โรงเรียนเป็นหน่วยงานสำคัญในการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการศึกษาของเด็ก

2. หลักการมีส่วนร่วม (Participation or Collaboration or Involvement) เปิดโอกาสให้ผู้เกี่ยวข้องและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและร่วมจัดการศึกษาทั้งครู ผู้ปกครอง ตัวแทนชุมชน ตัวแทนศิษย์เก่า และตัวแทนนักเรียน การที่บุคคลมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาจะเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของและจะรับผิดชอบในการจัดการศึกษามากขึ้น

3. หลักการคืนอำนาจจัดการศึกษาให้ประชาชน (Return Power to People) ในอดีตการจัดการศึกษา จะทำหลากหลายทั้งวัดและองค์กรในท้องถิ่นเป็นผู้ดำเนินการ ต่อมา มีการรวมการจัดการศึกษาไปให้กระทรวงศึกษาธิการเพื่อเกิดเอกภาพและมาตรฐานในการศึกษา แต่เมื่อประชากรเพิ่มขึ้นความเจริญต่าง ๆ ก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็ว การจัดการศึกษาโดยส่วนกลางเริ่มมีข้อจำกัดเกิดความล่าช้า และไม่สนองความต้องการของผู้เรียนและชุมชนอย่างแท้จริง จึงต้องมีการคืนอำนาจให้ท้องถิ่นและประชาชนได้จัดการศึกษาเองอีกครั้ง

4. หลักการบริหารตนเอง (Self Managing) โรงเรียนเป็นหน่วยปฏิบัติตามนโยบายของส่วนกลาง โรงเรียนไม่มีอำนาจอย่างแท้จริง สำหรับการบริหาร โดยใช้โรงเรียนเป็นฐานนั้นไม่ได้ปฏิเสธเรื่องการทำงานให้บรรลุเป้าหมายและนโยบายของส่วนตน แต่มีความเชื่อว่าวิธีการทำงานให้บรรลุเป้าหมายนั้น ทำได้หลายวิธี แล้วแต่ความพร้อมและสถานการณ์ของโรงเรียน ผลที่ได้น่าจะมีประสิทธิภาพสูงกว่าเดิมที่ถูกกำหนดมาจากส่วนกลาง ไม่ว่าจะโดยทางตรงหรือทางอ้อม

5. หลักการตรวจสอบและถ่วงดุล (Check and Balance) ส่วนกลางมีหน้าที่กำหนดนโยบายและควบคุมมาตรฐาน มีองค์กิริยกระทำหน้าที่ตรวจสอบคุณภาพการบริหารและการจัดการศึกษาเพื่อให้มีคุณภาพและมาตรฐานเป็นไปตามกำหนดและเป็นไปตามนโยบายของชาติ

ถวิล มาตรฐาน (2546 : 42) ได้กล่าวถึงหลักการของการบริหาร โดยใช้โรงเรียนเป็นฐานไว้ว่าการบริหาร โรงเรียน โดยใช้โรงเรียนเป็นฐานยึดทฤษฎีและหลักการเป็นกรอบในการดำเนินการดังนี้

1. หลักดุลยภาพ (Principle of Equifinality) หลักการของการบริหาร โดยใช้โรงเรียนเป็นฐานตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักแห่งดุลยภาพ กล่าวคือมีวิธีการหรือแนวทางมากมาย และหลากหลายที่จะนำมาดำเนินการเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายการศึกษาการยืดหยุ่น เป็นเรื่องสำคัญและจำเป็น โรงเรียนมีความชอบธรรมเต็มที่ในอันที่จะขับเคลื่อน พัฒนาและดำเนินงานด้วยยุทธศาสตร์ของตนเองในการจัดการเรียนการสอน และบริหารจัดการโรงเรียนด้วยพวกเขาเอง อย่างมีประสิทธิภาพ

2. หลักการกระจายอำนาจ (Principle of Decentralization) เมื่อสภาพแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไปจะส่งผลกระทบให้การบริหารจัดการ โรงเรียน การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนมีความยุ่งยากและเพิ่มปัญหามากขึ้น ดังนั้นการกระจายอำนาจให้โรงเรียนมีพลังอำนาจและรับผิดชอบในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นด้วยตนเอง ให้มีประสิทธิภาพมากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้และส่งเสริมจัดกิจกรรมการเรียนการสอนอย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

3. หลักระบบบริหารจัดการตนเอง(Principle of Self – management System)ด้วยหลักการทั้งสองดังกล่าวจึงจำเป็นที่โรงเรียนจะใช้ระบบบริหารจัดการตนเองเป็นหลักในการดำเนินงานภายใต้นโยบายหลักและโครงสร้างขององค์กรพัฒนาจุดประสงค์การสอนและยุทธศาสตร์การพัฒนา สร้างกำลังคนและทรัพยากร การแก้ปัญหา และทำให้จุดมุ่งหมายบรรลุผลสำเร็จด้วยความสามารถของโรงเรียน

4. หลักการริเริ่ม (Principle of Human initiative)ท่ามกลางความหลากหลายและความซับซ้อนของกิจกรรมการศึกษา จำเป็นจะต้องอาศัยการริเริ่มและความคิดสร้างสรรค์ของสมาชิกโรงเรียนในการทำหน้าที่และเพิ่มพูนคุณภาพการศึกษา ฉะนั้นเป้าหมายของการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานก็เพื่อสร้างสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมที่สมาชิกของโรงเรียนจะมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวาง ร่วมกันพัฒนาศักยภาพความคิดริเริ่ม และความสามารถ เพื่อเป็นพลังสร้างคุณภาพการศึกษาและพัฒนาโรงเรียน

หลักการทั้ง 4 ประการนี้ สามารถนำไปใช้เป็นแนวคิดแนวปฏิบัติในการปฏิรูปการศึกษา หรือปฏิรูปโรงเรียน และการเปลี่ยนจากการบริหารจัดการโรงเรียนภายนอก(External Control Management : ECM) ไปสู่โรงเรียนเป็นฐาน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน (2546 : 3) ได้สรุปหลักการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานไว้ดังนี้

1. หลักการกระจายอำนาจ (Decentralization) โดยการคืนอำนาจการจัดการศึกษาให้กับประชาชน เช่นเดียวกับการสาธารณสุขซึ่งการรักษาพยาบาลที่อยู่โรงพยาบาลเป็นกิจกรรมระหว่างหมอกับคนไข้ ไม่ใช่อยู่ที่กระทรวงสาธารณสุข การศึกษาก็เช่นกัน การจัดการศึกษาอยู่ที่โรงเรียนเป็นกิจกรรมระหว่างครูกับผู้เรียน ไม่ใช่กระทรวงศึกษาธิการกับผู้เรียน

2. หลักการบริหารตนเอง (Self – Management) สถานศึกษาจะมีอิสระในการตัดสินใจด้วยตนเองมากขึ้นภายใต้การบริหารในรูปขององค์กรคณะบุคคล คือ คณะกรรมการโรงเรียน หรือคณะกรรมการบริหารสถานศึกษา

3. หลักการบริหารแบบมีส่วนร่วม(Participation) ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย(Stakeholders) เช่น ผู้ปกครอง ชุมชน ศิษย์เก่า ซึ่งสามารถมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและแผนการตัดสินใจการกำหนดหลักสูตรท้องถิ่น การร่วมคิด ร่วมทำ ฯลฯ และแม้จะบริหารโดยองค์กรคณะบุคคลก็ตาม ต้องเน้นการกระจายโอกาสไปให้ทั่วถึงทั้งองค์กร เพื่อโยงโยให้ทุกคนได้เข้ามามีส่วนร่วมมากที่สุด

4. หลักการมีภาวะผู้นำแบบเกื้อหนุน ไม่ใช่ภาวะผู้นำแบบชี้แนะหรือแบบสั่งการแต่เป็นภาวะผู้นำที่เน้นการสนับสนุนและอำนวยความสะดวก

5. หลักการพัฒนาทั้งระบบ (Whole School Approach) มีการปรับทั้งในเรื่องโครงสร้างและวัฒนธรรมขององค์กร โดยในการเปลี่ยนแปลงต้องให้ระบบทั้งหมดเห็นด้วยและสนับสนุน

6. หลักการความรับผิดชอบที่ตรวจสอบได้ (Accountability) เมื่อโรงเรียนได้รับอิสระและอำนาจต้องแสดงความรับผิดชอบที่จะให้มีการตรวจสอบเพื่อให้การบริหารและจัดการศึกษาเป็นไปตามมาตรฐานที่กำหนดไว้

จากหลักการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานที่นักวิชาการได้กล่าวมาสรุปหลักการสำคัญในการบริหาร โดยใช้โรงเรียนเป็นฐานได้กล่าวคือ ใช้หลักการกระจายอำนาจ หลักการมีส่วนร่วม หลักการคืนอำนาจจัดการศึกษาให้ประชาชน หลักการบริหารตนเอง และหลักการตรวจสอบและถ่วงดุล

รูปแบบการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน

รูปแบบการบริหาร โดยใช้โรงเรียนเป็นฐานเป็นรูปแบบการดำเนินงานที่สถานศึกษาอาจเลือกใช้ให้เหมาะสมกับสภาพของโรงเรียน ให้สอดคล้องกับความพร้อมของโรงเรียนและรับกับพัฒนาการของโรงเรียนหรือระดับของการพัฒนาในการบริหารจัดการของแต่ละโรงเรียนที่แตกต่างกันมี 5 รูปแบบให้เลือก (อุทัย บุญประเสริฐ, 2546 : 15) ดังนี้

1. รูปแบบที่มีการจัดการบริหาร โดยมีชุมชนเป็นเป็นหลัก (Community Control SBM) เป็นรูปแบบที่เพิ่มความรับผิดชอบในการจัดการศึกษาให้แก่ชุมชนและผู้ปกครองโดยมุ่งเน้นให้เพื่อผู้รับบริการการศึกษาที่มีความพึงพอใจในการศึกษาที่จัดให้คณะกรรมการโรงเรียนจึงมีสัดส่วนจำนวนตัวแทนผู้ปกครองและชุมชนมากที่สุด เช่น คณะกรรมการสภการบริหารโรงเรียน (Board or Trustees) ในประเทศนิวซีแลนด์ ประกอบด้วยผู้แทนผู้ปกครอง 5 คน ตัวแทนครู 1 คน ผู้บริหารโรงเรียนและตัวแทนนักเรียน 1 คน (เฉพาะ โรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย) และในรัฐชิคาโก ประเทศสหรัฐอเมริกา คณะกรรมการประกอบด้วย ตัวแทนผู้ปกครอง เป็นต้นบทบาทของคณะกรรมการโรงเรียนก็คือ การทำหน้าที่คณะกรรมการบริหารโรงเรียน

2. รูปแบบที่มีการบริหารจัดการ โดยมีผู้บริหารเป็นหลัก (Administrative Control SBM) คณะกรรมการที่ตั้งขึ้นจะมีบทบาทเป็นคณะกรรมการที่ปรึกษาของผู้บริหารโรงเรียน ผู้บริหารโรงเรียนเป็นประธานกรรมการโดยตำแหน่ง คณะกรรมการจะประกอบด้วย ตัวแทนครู ตัวแทนผู้ปกครอง ตัวแทนชุมชน ตัวแทนนักเรียน (ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย) คณะกรรมการจะมีบทบาทในการให้ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะในการบริหาร แต่อำนาจการตัดสินใจในขั้นสุดท้ายจะคงอยู่ที่ผู้บริหารของโรงเรียน เช่น ในเอ็ดมอนตัน ประเทศแคนาดา และเท็กซัสประเทศสหรัฐอเมริกา สิงคโปร์ และโรงเรียนส่วนใหญ่ในประเทศไทย

3. รูปแบบมีครูเป็นหลัก (Professional Control SBM) เชื่อว่าครูเป็นผู้ใกล้ชิดนักเรียนมากที่สุดและเป็นผู้ปฏิบัติการสอนโดยตรง จึงย่อมจะรับรู้ปัญหาต่างๆ ได้ดีกว่าตัวแทนครู จึงมีส่วนมากที่สุดในคณะกรรมการโรงเรียน ซึ่งประกอบด้วยผู้บริหาร โรงเรียนเป็นประธาน ผู้แทนครูจากสหภาพครู 1 คน ผู้แทนครูโดยกลุ่มบริหารในโรงเรียน 2 คน ผู้แทนครูซึ่งกลุ่มครูเลือกกันเอง 2 คน ตัวแทนผู้ปกครอง 1 – 2 คน และสมาชิกผู้ทรงคุณวุฒิ 1 คน บทบาทของคณะกรรมการจะเป็นทั้งกรรมการที่ปรึกษาและกรรมการการบริหารไปด้วยในตัว เช่น โรงเรียนในโคลัมเบีย รัฐโอไฮโอ ประเทศสหรัฐอเมริกา เป็นต้น

4. รูปแบบที่มีครูและชุมชนเป็นหลัก (Professional Community Control SBM) ถือว่าทั้งครูและผู้ปกครองต่างมีบทบาทและความสำคัญในการจัดการศึกษาให้แก่เด็กมากกว่ากลุ่มอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียน สักส่วนของครูและผู้ปกครองและชุมชนจะมีเท่าๆ กันในคณะกรรมการโรงเรียน เช่น เมืองซอลท์เลคซิตี รัฐยูทาห์ ประเทศสหรัฐอเมริกา และประเทศสเปน เป็นต้น คณะกรรมการโรงเรียนทำหน้าที่เป็นกรรมการบริหารโรงเรียน

5. รูปแบบ โรงเรียนในกำกับของรัฐจะมีลักษณะเป็น โรงเรียนที่ได้รับเงินสนับสนุนจากรัฐและมีฐานะเป็น หรือเสมือนเป็นองค์กรนิติบุคคล โรงเรียนดำเนินการของตนเองได้แบบอิสระ (Deregulation) จากกฎระเบียบที่ใช้บังคับกับโรงเรียนทั่วไป โรงเรียนสามารถออกกฎระเบียบของตนเองได้ โดยเฉพาะมีความเป็นอิสระเรื่องการจัดการ ด้านวิชาการ การเงินและบุคคล แต่โรงเรียนจะต้องรับผิดชอบต่อผลการดำเนินงานตามพันธสัญญา (Charter) หรือตามข้อตกลงที่ได้ทำไว้กับหน่วยงานที่มีอำนาจอนุมัติให้เป็นโรงเรียนในกำกับของรัฐไม่เป็นส่วนราชการ หรือเป็นรัฐวิสาหกิจ แต่จะได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากรัฐ อาจเป็นโรงเรียนที่ตั้งขึ้นใหม่ หรือเป็นโรงเรียนรัฐบาล หรือเป็นโรงเรียนเอกชนที่มีอยู่เดิม แล้วปรับให้เป็นโรงเรียนในกำกับของรัฐก็ได้ ผู้ที่เสนอขอจัดอาจเป็นบุคคล กลุ่มบุคคล องค์กรของรัฐ หรือเอกชน เช่น ครู ผู้ปกครอง องค์กรบริหารส่วนตำบล มูลนิธิ สมาคม หรือบริษัท ก็ได้ ซึ่งสามารถจัดระบบภายในโรงเรียนได้อย่างอิสระ แต่ต้องรับผิดชอบต่อผลงานตามเงื่อนไขข้อตกลง คณะกรรมการโรงเรียนมีอำนาจหน้าที่ในการกำหนดนโยบายจัดทำแผนปฏิบัติจัดสรรงบประมาณ ควบคุมและกำกับการบริหารงาน การจ้างและเลิกจ้าง ส่วนผู้บริหารโรงเรียนมีอำนาจหน้าที่ในการบริหารงาน การจ้างและเลิกจ้าง การบังคับบัญชาครูและบุคลากรอื่นๆ ในโรงเรียน

6. รูปแบบที่เป็นการบริหารโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้กำหนดขึ้นเพื่อตอบสนองรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 ที่ได้เปิดโอกาสให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจัดหรือมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน หากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีความพร้อมก็สามารถจัดการศึกษาเองได้ทุกระดับ

และทุกประเภท ในการจัดการศึกษาจะกระจายอำนาจไปยังองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและสถานศึกษาโดยตรง (โดยไม่ต้องผ่านเขตพื้นที่การศึกษา) ในระดับกระทรวงจะมีหน้าที่และบทบาทสำคัญอยู่ที่การกำหนดนโยบายระดับชาติ กำหนดมาตรฐานและสนับสนุนงบประมาณบางส่วน แต่งบประมาณส่วนใหญ่สำหรับการดำเนินงาน ทางศึกษานั้นๆ กำหนดโดยคณะกรรมการโรงเรียน ประกอบด้วยตัวแทนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นครึ่งหนึ่ง อีกครึ่งหนึ่งมาจากตัวแทนผู้ปกครองและผู้ทรงคุณวุฒิ โดยมีผู้บริหารโรงเรียนเป็นกรรมการและเลขานุการ คณะกรรมการโรงเรียนจะมีบทบาทสำคัญในการเลือกผู้บริหารมีอำนาจในการจ้าง หรือเลิกจ้างผู้บริหารโรงเรียน ส่วนผู้บริหารโรงเรียนมีอำนาจหน้าที่โดยตรงในการบริหาร โรงเรียน การจ้าง การเลิกจ้าง การบังคับบัญชาครู และบุคลากรในโรงเรียน

7. รูปแบบที่ดำเนินการแบบการประกอบการของเอกชน เป็นรูปแบบที่เป็นทางเลือกอีกรูปแบบหนึ่งซึ่งเป็นรูปแบบการดำเนินงานตามแบบการประกอบการของเอกชนที่ให้เอกชนดำเนินการนั้นเนื่องจากเชื่อว่าเอกชนจะมีความสามารถในการจัดการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ และในประเทศที่เน้นรูปแบบเศรษฐกิจเสรีนั้น การส่งเสริมให้เอกชนเข้ามามีบทบาทสำคัญในการจัดการศึกษานั้นไม่ใช่เป็นเรื่องของการแบ่งเบาภาระของรัฐแต่เป็นหลักการสำคัญของระบบการดำเนินงานแบบเสรีที่มีการตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนที่มีประสิทธิภาพเป็นการศึกษาทางเลือกที่ผู้ประสงค์จะใช้บริการจะได้รับการประกันคุณภาพใน การเลือกบริโภคนักเรียนที่ต้องการจะศึกษาจากโรงเรียนเอกชนที่มีคุณภาพมีชื่อเสียง ก็มีความรู้ความสามารถเป็นอย่างดี และเป็นที่ยังปรารถนาของสังคม ปกติแล้วเอกชนที่จัดการศึกษาอาจจัดในรูปแบบของบุคคล บริษัท มูลนิธิ องค์กรทางศาสนา ฯลฯ โดยการควบคุมตามพระราชบัญญัติทางการศึกษาเอกชน ซึ่งเอกชนที่มีความพร้อมและได้รับอนุญาตให้จัดการ โรงเรียนได้สามารถกำหนดระบบการบริหารจัดการโรงเรียนของตนเองได้อย่างอิสระ

ประโยชน์การบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานที่ต่อสถานศึกษา

ประโยชน์ของการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานที่มีต่อสถานศึกษา จากการทดลองดำเนินการบริหาร โดยใช้โรงเรียนเป็นฐานในหลาย ๆ ประเทศที่ประสบความสำเร็จมีผลดีที่เกิดประโยชน์ต่อสถานศึกษาหรือโรงเรียน (บุญมา กัมปนาทพงษ์, 2544 : 22-24) ดังนี้

1. โรงเรียนมีอิสระในการดำเนินงานในด้านงบประมาณ บุคลากรและหลักสูตรมากขึ้น สืบเนื่องมาจากการกระจายอำนาจการบริหารจากส่วนกลาง ทำให้โรงเรียนมีอำนาจในการจัดการเกี่ยวกับการจัดสรรงบประมาณและการระดมทุน เพื่อการใช้จ่ายที่เพียงพอและเกิดประโยชน์สูงสุดได้มากยิ่งขึ้น ส่วนในด้านบุคลากร โรงเรียนจะสามารถดำเนินกิจการของสถานศึกษา นอกจากนี้

โรงเรียนยังมีอิสระในการจัดทำหลักสูตรเพื่อสนองต่อความต้องการของผู้เรียนและชุมชนได้มากยิ่งขึ้น

2. บุคลากรจะได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและทั่วถึง ทั้งนี้เป็นผลสืบเนื่องมาจากการที่บุคลากรต้องมีส่วนร่วมในการวางแผน การตัดสินใจ การดำเนินการ และรับผิดชอบบุคลากรทุกคนในองค์กรจึงจำเป็นต้องมีการพัฒนาตนเองอยู่เสมอ เพื่อที่จะก่อให้เกิดผลลัพธ์ คือผู้เรียนที่จะเป็นผลผลิตที่มีประสิทธิภาพและผู้ให้บริการ ซึ่งได้แก่ผู้ประกอบการและชุมชนจะได้รับความพึงพอใจต่อการบริการให้มากที่สุด อันจะทำให้โรงเรียนเป็นที่ยอมรับของผู้คนในสังคมโดยทั่วไป

3. โรงเรียนได้รับความร่วมมือในการบริหารจากผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียมากยิ่งขึ้นด้วยเหตุที่จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงการบริหารจัดการศึกษา จากการตัดสินใจของผู้บริหารเพียงคนเดียวไปสู่การบริหารโดยคณะบุคคลในรูปของคณะกรรมการที่ได้มาจากการสรรหาจึงทำให้เกิดระบบการทำงานเป็นหมู่คณะ ดังนั้นทุกฝ่ายจึงมีความจำเป็นต้องให้ความร่วมมือร่วมใจ เพื่อให้การดำเนินงานบรรลุจุดมุ่งหมายของสถานศึกษาที่ตั้งไว้ให้ได้มากที่สุด รวมทั้งเกิดความรู้สึกในความเป็นเจ้าของ และจะต้องให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจร่วมดำเนินการและร่วมรับผิดชอบด้วย เหตุผลข้างต้นจึงเป็นแรงผลักดันให้ทุกฝ่ายร่วมมือร่วมใจอย่างจริงจังมากขึ้น

4. มีการประชาสัมพันธ์เผยแพร่ข้อมูลข่าวสารทั้งในและนอกโรงเรียนมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้เพื่อให้ทุกฝ่ายได้รับรู้ถึงความก้าวหน้าของการดำเนินงานภายใต้องค์กร การเผยแพร่ข่าวสารและการรับรู้ข้อมูลข่าวสารจากชุมชน ทำให้เกิดการรับรู้รับทราบและความเข้าใจอันดีต่อกัน

5. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนดีขึ้น จากการรายงานการดำเนินงานในหลายประเทศ พบว่ามีโรงเรียนจำนวนมากที่แสดงให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่าหากมีการดำเนินการบริหารจัดการโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน แล้วจะนำไปสู่การพัฒนาผู้เรียนได้อย่างจริงจังคือ การส่งผลให้นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนดีขึ้น แต่ก็มีรายงานอยู่ส่วนหนึ่งที่ได้นำเสนอว่า จากการทดสอบอยู่ระดับที่น่าพอใจซึ่งถือว่าเป็นผลสืบเนื่องมาจากที่ทุกฝ่ายได้ร่วมมือกันจัดการศึกษาจัดแหล่งเรียนรู้ บรรยากาศที่เหมาะสมต่อการเรียนการสอน บุคลากรได้รับการพัฒนาด้านวิชาการ ส่งผลให้บุคลากรมีการปรับปรุงการเรียนการสอน และส่งผลดีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนในที่สุด

6. ผู้ใช้บริการเกิดความพึงพอใจและให้การยอมรับต่อโรงเรียนมากยิ่งขึ้นดังได้กล่าวมาแล้วในตอนต้นว่า การดำเนินงาน การบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน เป็นการบริหารจัดการโดยอาศัยการร่วมคิดร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบและมีการบริหารจัดการ โดยคณะบุคคลที่ได้มาจากการสรรหาจากผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียซึ่งเป็นผู้ที่อยู่ใกล้ชิดกับสถานศึกษามากที่สุด จึงเป็นเหตุผลที่เชื่อได้ว่าจะได้ผลลัพธ์ออกมาได้ตรงกับความต้องการของผู้รับบริการและชุมชนได้ดีที่สุดของนักเรียน

ดีขึ้น บุคลากรเกิดความพึงพอใจในการมีส่วนร่วมและปรารถนาที่จะพัฒนาโรงเรียนไปสู่ความสำเร็จทำให้ชุมชนเกิดความมั่นใจและให้ความไว้วางใจในการบริหารจัดการ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน(2546 : 10-11)ได้สรุปประโยชน์ของการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานไว้ดังนี้

1. สามารถตอบสนองความต้องการของโรงเรียน นักเรียนและท้องถิ่นได้ดีขึ้น
2. สามารถระดมผู้มีประสบการณ์มาช่วยเหลือได้มากขึ้นในรูปของคณะกรรมการ
3. ครูมีขวัญกำลังใจดีขึ้น ได้มีโอกาสคิดเอง ทำเอง และแสดงออก
4. เกิดความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของการร่วมตัดสินใจ
5. สร้างผู้นำใหม่ในทุกระดับ
6. เพิ่มการติดต่อสื่อสาร
7. ประหยัดค่าใช้จ่ายประมาณ
8. มีความโปร่งใส ตรวจสอบได้
9. เกิดความริเริ่มสร้างสรรค์
10. แก้ปัญหาความขัดแย้งได้ดี เพราะครูมี โอกาสได้แสดงความคิดเห็น

ปัจจัยที่เอื้อและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน

- ปัจจัยเอื้อ
1. การกระจายอำนาจหน้าที่การบริหารอย่างแท้จริง
 2. ได้รับการยอมรับจากผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย
 3. มีการประชาสัมพันธ์ที่ดี
 4. บุคลากร ได้รับการอบรมหรือให้ความรู้
 5. ทำการฝึกอบรมคณะกรรมการสถานศึกษา
 6. ผู้บริหารมีความรู้ความสามารถ
 7. ผู้บริหาร คณะกรรมการสถานศึกษา บุคลากร ทุ่มเทบทบาทหน้าที่

ปัจจัยที่เป็นอุปสรรค

1. การเปลี่ยนรูปแบบแต่ไม่เปลี่ยนวิธีการ
2. อำนาจการตัดสินใจผูกขาด อยู่ที่คณะกรรมการสถานศึกษาไม่กระจาย
3. ผู้บริหารใช้ความคิดเห็นส่วนตัวในการตัดสินใจ
4. ความขัดแย้งระหว่างผู้บริหาร ครู และคณะกรรมการสถานศึกษา

กลยุทธ์ในการนำรูปแบบการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานการปฏิบัติ

กลยุทธ์สำคัญในการนำรูปแบบการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานการปฏิบัติ ได้แก่

1. การประชาสัมพันธ์
2. กำหนดบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการสถานศึกษาให้ชัดเจน
3. การสรรหาและการคัดเลือกคณะกรรมการสถานศึกษา
4. การพัฒนาคณะกรรมการสถานศึกษา
5. การสนับสนุนให้บุคลากรในสถานศึกษาร่วมมือปฏิบัติงานกับคณะกรรมการ

สถานศึกษา

6. การสร้างเครือข่ายคณะกรรมการสถานศึกษา
7. การกำหนดมาตรฐานการดำเนินงานของคณะกรรมการสถานศึกษา
8. พิจารณาให้สวัสดิการ บริการและสิทธิพิเศษแก่คณะกรรมการสถานศึกษา

วงจรควบคุมคุณภาพของเดมมิง (สมศักดิ์ คงเที่ยง, 2544 : 115 - 117)

PDCA (Plan-Do-Check-Act) เป็นกิจกรรมพื้นฐานในการพัฒนาประสิทธิภาพและคุณภาพของการดำเนินงานประกอบด้วยขั้นตอน 4 ขั้นตอน คือ วางแผน ปฏิบัติ ตรวจสอบ ปรับปรุง การดำเนินกิจกรรม PDCA อย่างเป็นระบบให้ครบวงจรอย่างต่อเนื่องหมุนเวียนไปเรื่อยๆ ย่อมส่งผลให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพและมีคุณภาพเพิ่มขึ้นโดยตลอด

วงจร PDCA นี้ได้พัฒนาขึ้นโดย ดร.จิวยาร์ท ต่อมา ดร.เดมมิงได้นำมาเผยแพร่จนเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย ขั้นตอนและลำดับของวงจร PDCA มีรายละเอียด ดังนี้

1. วางแผน (Plan) หมายถึงการกำหนดเป้าหมายวัตถุประสงค์ในการดำเนินงาน วิธีการและขั้นตอนที่จำเป็นเพื่อให้การดำเนินงานบรรลุเป้าหมาย

ในการวางแผนจะต้องทำความเข้าใจกับเป้าหมาย วัตถุประสงค์ให้ชัดเจน เป้าหมายที่กำหนดต้องเป็นไปตามนโยบาย วิสัยทัศน์ และพันธกิจขององค์กรเพื่อก่อให้เกิดการพัฒนาที่เป็นไปในแนวทางเดียวกันทั่วทั้งองค์กร การวางแผนในบางด้านอาจจำเป็นต้องกำหนดสมมติฐานของวิชาการทำงานหรือเกณฑ์มาตรฐานต่างๆ ไปพร้อมกันด้วยข้อกำหนดที่เป็นมาตรฐานนี้จะช่วยให้การวางแผนมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้นเพราะใช้เป็นเกณฑ์ในการตรวจสอบการปฏิบัติงานเป็นไปตามมาตรฐานที่ได้ระบุไว้ในแผนหรือไม่

2. ปฏิบัติ (Do) หมายถึงการปฏิบัติให้เป็นไปตามแผนที่ได้กำหนดไว้ ซึ่งก่อนที่จะปฏิบัติงานใดๆ จำเป็นต้องศึกษาข้อมูลและเรื่องต่างๆ ของสภาพงานที่เกี่ยวข้องเสียก่อนในกรณีที่เป็นงานประจำที่เคยปฏิบัติหรือเป็นงานเล็กน้อยอาจใช้วิธีการเรียนรู้ ศึกษา ค้นคว้าด้วยตนเองแต่ถ้าเป็นงานใหม่หรืองานใหญ่ที่ต้องใช้บุคลากรจำนวนมาก ต้องจัดให้มีการฝึกอบรมก่อนที่จะปฏิบัติจริง

การปฏิบัติงานต้องดำเนินงานไปตามแผน วิธีการและขั้นตอนที่ได้กำหนดไว้ และจะต้องเก็บรวบรวมและบันทึกข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานไว้ด้วย เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการดำเนินงานในขั้นตอนต่อไป

3. ตรวจสอบ (Check) เป็นกิจกรรมที่มีขั้นตอนเพื่อประเมินผลว่ามีการปฏิบัติงานตามแผนหรือไม่มีปัญหาเกิดขึ้น ในระหว่างการปฏิบัติงานหรือไม่ เป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญ เนื่องจากการดำเนินงานใดๆ มักจะเกิดปัญหาแทรกซ้อนที่ทำให้การดำเนินงานไม่เป็นไปตามแผนอยู่เสมอ ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อประสิทธิภาพและคุณภาพของการทำงาน การติดตาม การตรวจสอบ และการประเมินปัญหาจึงเป็นสิ่งสำคัญที่ต้องวิเคราะห์ควบคู่ไปกับการดำเนินงาน เพื่อจะได้ทราบข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในการปรับปรุงคุณภาพของการดำเนินงานต่อไป

ในการตรวจสอบและการประเมินการปฏิบัติงานจะต้องตรวจสอบด้วยการปฏิบัติที่เป็นไปตามมาตรฐานที่กำหนดไว้หรือไม่ ทั้งนี้เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพของงาน

4. การปรับปรุง (Act) เป็นกิจกรรมที่มีขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นหลังจากได้ทำการตรวจสอบแล้ว การปรับปรุงอาจเป็นการแก้ไขแบบเร่งด่วนเฉพาะหน้า หรือการค้นหาสาเหตุที่แท้จริงของปัญหา เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาซ้ำรอยเดิม การปรับปรุงอาจนำไปสู่การกำหนดมาตรฐานของวิธีการทำงานที่ต่างจากเดิม เมื่อมีการดำเนินงานตามวงจร PDCA ในรอบใหม่ ข้อมูลที่ได้จากการปรับปรุงจะช่วยให้การวางแผนมีความสมบูรณ์ และมีคุณภาพเพิ่มขึ้นได้ด้วย

การบริหารงานในระดับต่าง ๆ ทุกระดับตั้งแต่เล็กสุดคือการปฏิบัติงานประจำวันของบุคคลคนหนึ่ง จนถึงโอกาสในระดับใหญ่ที่ต้องใช้กำลังคนและเงินงบประมาณจำนวนมาก ย่อมมีกิจกรรม PDCA เกิดขึ้นเสมอ โดยมีการดำเนินกิจกรรมที่ครบวงจรบ้าง ไม่ครบวงจรบ้าง แตกต่างกันไป ตามลักษณะงานและสภาพแวดล้อมในการทำงาน ในแต่ละองค์กรจะมีวงจร PDCA อยู่หลายๆ วง วงใหญ่สุดคือ วงที่มีวิสัยทัศน์และยุทธศาสตร์ขององค์กรเป็นแผนงาน (P) แผนงานวงใหญ่สุดนี้อาจครอบคลุมระยะเวลาต่อเนื่องกันหลายปีจึงจะบรรลุผล การจะผลักดันให้วิสัยทัศน์และยุทธศาสตร์ขององค์กรปรากฏเป็นจริงได้จะต้องปฏิบัติ (P) โดยนำแผนยุทธศาสตร์มากำหนดเป็นแผนการปฏิบัติงานประจำปีของหน่วยงานต่าง ๆ ขององค์กรแผนการปฏิบัติงานประจำปี จะก่อให้เกิดวงจร PDCA ของหน่วยงานขึ้นใหม่ หากหน่วยงานมีขนาดใหญ่ มีบุคลากรที่เกี่ยวข้องจำนวนมากต้องแพร่กระจายความรับผิดชอบไปยังหน่วยงานต่าง ๆ ทำให้เกิดวงจร PDCA เพิ่มขึ้นอีกหลายๆ วง โดยมีความเชื่อมโยงและซ้อนกันอยู่ การปฏิบัติงานของหน่วยงานทั้งหมดจะรวมกันเป็น (D) ขององค์กรนั้นๆ ซึ่งองค์กรจะต้องทำการติดตามตรวจสอบ (C) และแก้ไขปรับปรุงจุดที่เป็นปัญหาหรืออาจต้องปรับแผนใหม่ในแต่ละปี (A) เพื่อให้วิสัยทัศน์และแผนยุทธศาสตร์ระยะยาวนั้นปรากฏเป็น

จริงและทำให้การดำเนินงานบรรลุเป้าหมายและวัตถุประสงค์รวมขององค์กรได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีคุณภาพ ดังภาพที่ 2.1

ภาพที่ 2.1 วงจรควบคุมคุณภาพของเดมมิง

ที่มา : http://www.sobkroo.com/q_1.htm

ทฤษฎีการบริหารเชิงระบบ (System Theory)

ได้มีผู้สรุปแนวคิดเกี่ยวกับการบริหารเชิงระบบดังนี้

เจริญผล สุวรรณโชติ(2544 :208)ได้สรุปว่าคาสและเคนน์(Kast and Kehn)ได้พัฒนาการบริหารระบบจากปัจจัยนำเข้า ผลผลิต กระบวนการ (Input-Output-Process System) ซึ่งเสนอแนวคิดเกี่ยวกับการประยุกต์ทฤษฎีเชิงระบบในการศึกษาองค์กร 2 แนวทาง คือ แนวคิดเกี่ยวกับระบบปิดซึ่งเน้นความสำคัญขององค์กร โครงสร้างขององค์กรเป็นสำคัญ ส่วนแนวคิดเกี่ยวกับระบบเปิดนั้นเน้นการศึกษาปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม ซึ่ง Kast and Kehn ได้ศึกษาองค์กรในลักษณะเปิดโดยเปิดโอกาสให้องค์กรได้สำรวจดูความสัมพันธ์ของตนเองที่มีต่อสภาพแวดล้อมและหาทางปรับเปลี่ยนตนเองให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลง ของสภาพแวดล้อมต่างๆ เพื่อให้้องค์กรอยู่รอด ส่วนลูซซีเออร์ (Lussier, 2003 : 3 อ้างถึงใน ณัฐรัฐ ธนธิตกร, 2549 : 39) ที่ได้สรุปความเห็นของ Koontz , Kentz , Kahn and Others. ที่ได้กล่าวว่า ขอมรับว่าองค์กรเป็นระบบเปิดเพราะต้องมีปฏิสัมพันธ์และผูกพันกับสภาพแวดล้อมภายนอก ตัวอย่างเช่น กฎ ระเบียบที่ให้กระทำการและห้ามกระทำการ ผลกระทบทางเศรษฐกิจต่อยอดขาย และอื่น ๆ ซึ่งในปัจจุบันทฤษฎีการบริหารเชิงระบบได้ถูกนำไปบริหารเพื่อคุณภาพทั้ง้องค์กร (Total Quality Management :TQM) และเบเกลีย์ (Begley, 2006 อ้างถึงใน ณัฐรัฐ ธนธิตกร, 2549 : 39 – 43) ได้สรุปองค์ประกอบที่สำคัญของทฤษฎีระบบ (Systems Theory) ดังนี้

1. ป้อนนำเข้า (Input) หมายถึง พลังงาน วัตถุดิบ ระบบของการแปรรูปหรือการเปลี่ยนแปลง ตัวอย่างคือ ข้อมูลข่าวสาร เงิน พลังงาน เวลา ความพยายามของแต่ละบุคคล และวัตถุดิบทุกประเภท

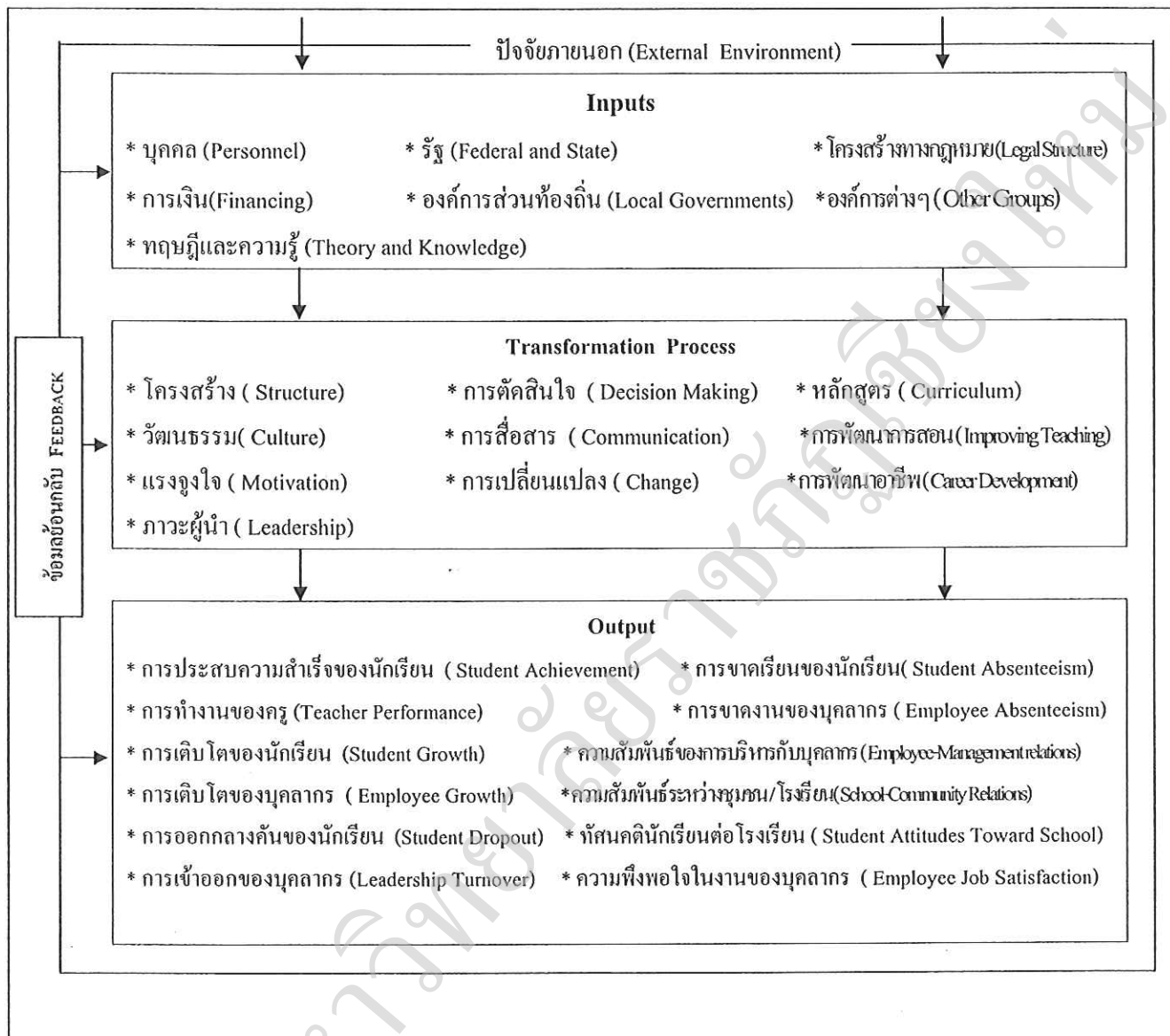
2. กระบวนการ (Throughput) หมายถึง กระบวนการที่ถูกใช้โดยระบบที่เปลี่ยนวัตถุดิบหรือพลังงานจากสภาพแวดล้อมสู่ผลิตภัณฑ์ที่สามารถใช้ได้จากระบบของตัวเอง หรือจากสภาพแวดล้อม ตัวอย่างการคิด การวางแผน การตัดสินใจ การสร้าง การแก้ไข การแลกเปลี่ยนข้อมูล ข่าวสาร การประชุมสัมมนา การหารือ การหลอมรวมความคิด การตกแต่ง เป็นต้น

3. ผลผลิต (Output) หมายถึง ผลิตภัณฑ์หรือการบริการจากผลของกระบวนการที่อาศัยเทคโนโลยี สังคม การเงินและการกระทำของมนุษย์ ตัวอย่าง โปรแกรมคอมพิวเตอร์ เอกสารหลักฐาน การตัดสินใจ กฎหมาย ระเบียบ เงิน รถยนต์ เสื้อผ้า ใบเสร็จ เป็นต้น

4. ผลย้อนกลับ (Feedback) หมายถึง ข้อมูลเกี่ยวกับความคาดหวังบางประการหรือกระบวนการพลังงานที่สามารถนำไปสู่การประเมิน การตรวจสอบระบบ และการชี้นำไปสู่การดำเนินการที่มีประสิทธิผล ตัวอย่าง จำนวนรถยนต์ที่ผลิตได้ จำนวนเท่าไรที่เรียกคืนค่ากลับเพื่อแก้ไขสิ่งผิดพลาด การยอมรับหรือความพึงพอใจจากการสำรวจยอดขายและการทดสอบผล

ลูเนนเบิร์กและออร์สไตน์ (Lunenburg and Ornstein, 2000 : 16-19 อ้างถึงในฉัตรวิจิตร, 2549 : 41) ได้สรุปสาระสำคัญของทฤษฎีระบบ (Systems Theory) ที่ประกอบด้วย 5 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 ป้อนนำเข้า (Input) ที่ประกอบด้วยมนุษย์ (Human) วัสดุอุปกรณ์ (Material) การเงิน (Financial) หรือข้อมูลทรัพยากรที่มีอยู่ (Information Resources) ที่ใช้สำหรับการผลิตสินค้าหรือการบริการ (Product or Service) ที่ผ่านเทคโนโลยีและกระบวนการบริหารซึ่งเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงหรือแปรรูป (Transformation Process) จากป้อนนำเข้าซึ่งเป็นส่วนที่ 2 ของแนวคิดทฤษฎีระบบ ซึ่งปฏิกริยาและปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูและนักเรียนคือส่วนหนึ่งของกระบวนการเปลี่ยนแปลงหรือกระบวนการเรียนการสอนที่ทำให้นักเรียนเป็นประชาชนที่มีการศึกษา สามารถทำประโยชน์และพัฒนาประเทศชาติและสังคมได้ โดยปัจจัยที่นำออก (Outputs) ซึ่งเป็นส่วนที่ 3 จะรวมถึงผลผลิตหรือการบริการที่เกิดจากองค์กร ในองค์การการศึกษาคือการสร้างและเผยแพร่ความรู้ ในขณะที่ส่วนที่ 4 ที่เป็นผลย้อนกลับ (Feedback) คือข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับผลผลิตหรือกระบวนการขององค์กรที่มีอิทธิพลต่อการเลือกป้อนนำเข้าในวงจรของระบบในคราวต่อไป เช่น ข้อมูลข่าวสารที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทั้งกระบวนการเปลี่ยนแปลงและผลผลิตในอนาคต ในส่วนที่ 5 ด้านสิ่งแวดล้อม (Environment) ประกอบด้วย สังคม (Social) การเมือง (Political) และภาวะกดดันทางสภาพเศรษฐกิจ (Economic Forces) ที่มีผลกระทบต่อองค์การในทฤษฎีระบบเปิด

ถือว่าเป็นเรื่องสำคัญที่สุด ซึ่งองค์การในทฤษฎีระบบเปิดนั้นเอง ทั้งนี้ ลูเนนเบิร์กและออนสแตน ได้นำทฤษฎีระบบ (Systems Theory) มาใช้การบริหารจัดการ ดังภาพที่ 2.2

ภาพที่ 2.2 การบริหารโรงเรียนเชิงระบบ (Systems View of School Administration)

ที่มา : ลูเนนเบิร์กและออนสแตน (Lunenburg and Ornstein อ้างถึงใน ณัฐรัฐ ธนธิตกร, 2549 : 43)

จากการศึกษาทฤษฎีระบบ (Systems Theory) พบว่าเป็นทฤษฎีที่มีขอบเขตครอบคลุมพฤติกรรมทุกส่วนขององค์การ ทำให้สามารถอธิบายพฤติกรรมองค์การได้ทุกระดับทั้งระดับบุคคล ระดับกลุ่ม และระดับองค์การ การนำเอาแนวคิดของวิธีการเชิงระบบมาใช้ในการบริหารจึงเป็นประโยชน์ด้วยเหตุผลที่ว่า ในปัจจุบันองค์การมีการขยายตัวอย่างรวดเร็วและสลับซับซ้อนมากขึ้นจึงยากที่จะพิจารณาถึงพฤติกรรมองค์การให้ครอบคลุมได้ทุกแง่มุม ทำให้นักวิชาการบริหารทฤษฎีองค์การสมัยใหม่ยอมรับว่าองค์การเป็นระบบหนึ่งของสังคมใหญ่ที่ต้องมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอยู่ตลอดเวลา ดังนั้นผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องให้ความสำคัญกับส่วนประกอบทั้ง 5 ส่วน ดังนั้นการดำเนินการกิจกรรมในสถานศึกษา ผู้บริหารจะต้องคำนึงอะไรเป็นปัจจัยนำเข้า หากเป็นบุคคล ครู นักเรียน มีพฤติกรรม คุณสมบัติอย่างไร ที่จะนำมาสู่กระบวนการเปลี่ยนแปลง หรือแปรรูปด้วยเทคนิคหรือกระบวนการอย่างไรเพื่อนำไปสู่ผลผลิตที่มีประสิทธิภาพ ภายใต้แผนงานและภาวะปัจจัยภายนอกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วที่อาจส่งผลกระทบต่อกระบวนการผลิตได้ และเมื่อได้ผลผลิตอย่างไรและสามารถนำไปสู่การเป็นวงจรในการผลิตครั้งต่อไป ดังนั้นทฤษฎีการบริหารเชิงระบบนี้จึงเป็นหลักการบริหารที่สามารถนำมาใช้กับสถานศึกษาที่จะนำไปสู่การบริหารที่มีประสิทธิภาพได้เป็นอย่างดี ทั้งในด้านการพัฒนาคุณภาพองค์การและคุณภาพผู้เรียน ดังที่สมศักดิ์ คงเที่ยง(2544 :199)สรุปว่าระบบมี 2 ลักษณะคือระบบในความหมายที่เป็นกระบวนการทำงาน ซึ่งระบบทั้ง 2 ลักษณะจะต้องดำเนินการอย่างประสานสอดคล้องควบคู่กันไป ระบบที่เป็นหน่วยงานจะทำหน้าที่ในการกำหนดเป้าหมายของโรงเรียน โครงสร้างการบริหาร กำหนดบทบาทหน้าที่การประสานงาน กิจกรรมการแก้ปัญหาและพัฒนาโรงเรียนตามองค์ประกอบ คือ ปัจจัยนำเข้า กระบวนการและผลผลิต ซึ่งเป็นหน้าที่ของผู้บริหารโรงเรียนจะต้องสนับสนุน ส่งเสริม กำกับ ติดตาม ประเมินการดำเนินงานของฝ่ายงาน และหมวดวิชาต่างๆ ที่เกี่ยวข้องให้เกิดกระบวนการทำงานอย่างสอดคล้องกัน และอรุณ จันทวานิช (2547 : 4-15) ได้ศึกษาแนวทางการบริหารและการพัฒนาสถานศึกษาสู่โรงเรียนคุณภาพสรุปว่า การวิเคราะห์ความเป็นโรงเรียนคุณภาพจะเกี่ยวข้องกับองค์ประกอบต่างๆ ของโรงเรียนทั้งในส่วนที่เป็นบริบท (Context) ที่ประกอบด้วย สภาพแวดล้อมภายนอกของโรงเรียนดี มีสังคม บรรยากาศ สิ่งแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการจัดการศึกษาที่มีคุณภาพ ด้านปัจจัย (Input) ประกอบด้วย จำนวนทรัพยากรบุคคล และความเป็นมืออาชีพ ทรัพยากรวัสดุ เทคโนโลยีทันสมัยและงบประมาณที่มุ่งเน้นผลงาน ลักษณะทางกายภาพของโรงเรียนได้มาตรฐาน แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนหลากหลาย ด้านกระบวนการ (Process) ประกอบด้วย กระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนสำคัญที่สุด จัดบรรยากาศการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน การบริหารจัดการที่ดีเน้นการมีส่วนร่วม และการประกันคุณภาพเป็นส่วนหนึ่งของการบริหาร ผลผลิต (Output) และผลลัพธ์ (Outcome) ประกอบด้วยผู้เรียนมีคุณภาพ

มาตรฐาน มีการพัฒนาการทุกด้านเป็นคนดี คนเก่ง มีความสุข เรียนต่อและประกอบอาชีพได้ โรงเรียนเป็นที่ชื่นชมของชุมชน โรงเรียนเป็นแบบอย่างและให้ความช่วยเหลือแก่ชุมชนและโรงเรียนอื่น ซึ่งเป็นแนวคิดการใช้องค์ประกอบเชิงระบบ (Systems Approach) เข้ามาเป็นกรอบในการพิจารณา

ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในการวิจัยนี้จะกล่าวถึง ความหมายของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน การวัดพฤติกรรมตามจุดมุ่งหมายทางการศึกษา เครื่องมือที่ใช้ในการวัดและประเมินผลตามลำดับดังนี้

ความหมายของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

มีผู้ให้ความหมายของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนไว้หลายท่าน ดังนี้

บุญชม ศรีสะอาด (2543 : 53) ได้ให้ความหมายของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนไว้ว่าคือ ความรู้ ความสามารถของบุคคลในด้านวิชาการซึ่งเป็นผลจากการเรียนรู้ในเนื้อหาสาระตามจุดประสงค์ของวิชา

สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ (2537 : 71) ได้ให้ความหมายของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนไว้ว่าคือ ผลที่เกิดจากการสอนหรือกระบวนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ซึ่งแสดงออกมา 3 ด้าน ได้แก่ ด้านพุทธิพิสัย ด้านจิตพิสัย และด้านทักษะพิสัย

โดยสรุปผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน หมายถึง ความสำเร็จที่ได้จากกระบวนการเรียนและเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ทั้งด้านพุทธิพิสัย ด้านจิตพิสัย และด้านทักษะพิสัย ส่วนประเภทของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน นักการศึกษา ได้จำแนกไว้ตามลักษณะของวัตถุประสงค์ การเรียนรู้ที่แตกต่างกันไป

การวัดพฤติกรรมตามจุดมุ่งหมายทางการศึกษา

การจัดการศึกษามีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาพฤติกรรมของมนุษย์ นักการศึกษาชาวอเมริกัน นำโดย บลูมม์ (Bloom, Benjamin S.) ได้ศึกษาและจำแนกจุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษาออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ จุดมุ่งหมายด้านพุทธิพิสัย (Cognitive Domain) จุดมุ่งหมายด้านจิตพิสัย (Affective Domain) และจุดมุ่งหมายด้านทักษะพิสัย (Psycho – Motor Domain) เพื่อให้ครูและนักพัฒนาหลักสูตรได้ยึดถือเป็นแนวในการกำหนดจุดมุ่งหมายของการศึกษา (ปรีชา นิลแก้ว, 2542 : 34 - 133) ซึ่งรายละเอียดดังนี้

อุดมมุ่งหมายด้านพุทธิพิสัย หมายถึง ด้านความคิด ซึ่งเป็นกระบวนการด้านสติปัญญาของมนุษย์แบ่งออกเป็น 6 ระดับ เรียงตามลำดับพัฒนาการจากขั้นต่ำสุดจนถึงสูงสุดซึ่งจะมีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกันโดยลำดับ ซึ่งพฤติกรรมด้านพุทธิพิสัยทั้ง 6 ระดับ มีรายละเอียดดังนี้

1. ความรู้ความจำ หมายถึง ความสามารถในการสะสมความรู้ ข้อเท็จจริง วิธีการ และโครงสร้างของเรื่องที่เคยเรียนรู้มาแล้วและสามารถระลึกหรือถ่ายทอดให้ผู้อื่นทราบได้ พฤติกรรมด้านนี้จัดเป็นพฤติกรรมพื้นฐานที่ก่อให้เกิดพฤติกรรมในด้านอื่นๆ ถ้าบุคคลใดขาดความรู้หรือความจำ แต่จะไปแสวงหาความเข้าใจหรือการนำไปใช้ย่อมเป็นไปไม่ได้ พฤติกรรมด้านความรู้ความจำ แบ่งเป็น 3 ประเภทได้แก่

1.1 ความรู้ในเนื้อเรื่อง แบ่งเป็น

1.1.1 ความรู้เกี่ยวกับคำศัพท์ คำนิยาม กฎ สูตร ทฤษฎีต่างๆ

1.1.2 ความรู้เกี่ยวกับข้อเท็จจริงในเรื่อง

1.2 ความรู้ในวิธีดำเนินการ แบ่งเป็น

1.2.1 ความรู้เกี่ยวกับระเบียบแบบแผน หมายถึง ความรู้เกี่ยวกับระเบียบกฎเกณฑ์

1.2.2 ความรู้เกี่ยวกับลำดับขั้นและแนวโน้ม หมายถึง ความรู้เกี่ยวกับลำดับเหตุการณ์วิธีปฏิบัติและทิศทางความเคลื่อนไหวต่างๆ

1.2.3 ความรู้เกี่ยวกับการจำแนกประเภท หมายถึง ความรู้เกี่ยวกับการจัดหมวดหมู่ของสิ่งของหรือเหตุการณ์ต่างๆ

1.2.4 ความรู้เกี่ยวกับเกณฑ์ หมายถึง ความรู้เกี่ยวกับหลักการที่ใช้ในการตรวจสอบ หรือวินิจฉัยข้อเท็จจริง

1.2.5 ความรู้เกี่ยวกับวิธีการ หมายถึง ความรู้เกี่ยวกับเทคนิควิธีหรือวิธีการปฏิบัติ วิธีการศึกษาปัญหาต่างๆ

1.3 ความรู้เกี่ยวกับความคิดรวบยอดของเรื่อง หมายถึง ความรู้เกี่ยวกับข้อสรุปลักษณะสำคัญ แนวความคิดหรือหลักการของสิ่งต่างๆ แบ่งเป็น

1.3.1 ความรู้เกี่ยวกับหลักวิชาการและการขยายหลักวิชา

1.3.2 ความรู้เกี่ยวกับทฤษฎี และโครงสร้างของเนื้อเรื่อง

2. ความเข้าใจ หมายถึง ความสามารถในการถ่ายทอดเรื่องราวเดิมออกมาเป็นภาษาใหม่ที่ยังมีความหมายคงเดิม หรือสามารถสรุปใจความสำคัญของเรื่องนั้นๆ ได้แบ่งออกเป็น 3 ประเภทได้แก่

2.1 การแปลความหมาย หมายถึง การถอดความจากภาษาหนึ่งไปเป็นอีกภาษาหนึ่ง โดยรักษาความเดิมไว้

2.2 การตีความหมาย หมายถึง การอธิบายหรือย่อในการสื่อความหมาย หรือเก็บใจความเดิมมาเรียบเรียงใหม่ หรือมองในแง่มุมใหม่

2.3 การขยายความหมาย หมายถึง การบอกแนวโน้มนำให้กว้างไกลออกไปจากข้อมูลเดิม

3. การนำไปใช้ หมายถึง ความสามารถในการนำความรู้ความเข้าใจที่ได้รับไปแก้ไข ปัญหาในสถานการณ์ใหม่หรือนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน

4. การวิเคราะห์ หมายถึง ความสามารถในการแยกแยะเรื่องราวเป็นส่วนย่อย ๆ ว่ามี องค์ประกอบใดบ้าง จุดสำคัญของเรื่องอยู่ที่ไหน มีส่วนใดสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันหรือขัดแย้งกันบ้าง หรือมีส่วนใดเป็นเหตุเป็นผลแก่กัน การวิเคราะห์แบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ

4.1 การวิเคราะห์ความสำคัญ เป็นความสามารถในการค้นหาจุดสำคัญหรือหัวใจ ของเรื่อง ค้นหาสาเหตุ ผลลัพธ์ จุดมุ่งหมาย คติข้อคิดที่ได้จากเรื่องราวต่างๆ

4.2 การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ เป็นความสามารถในการค้นหาความเกี่ยวข้อง สัมพันธ์กันระหว่างองค์ประกอบต่างๆ

4.3 การวิเคราะห์หลักการ เป็นความสามารถในการจัดเค้าโครงของเรื่องให้เป็น หน่วยเดียวกัน โดยยึดหลักการอย่างใดอย่างหนึ่ง

5. การสังเคราะห์ หมายถึง ความสามารถในการผสมผสานประกอบย่อยต่างๆ เข้าเป็น เรื่องราวเดียวกัน โดยมีการเปลี่ยนแปลงปรับปรุงให้แปลกใหม่จากเดิม มีคุณภาพดีกว่าเดิม แบ่ง ออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่

5.1 การสังเคราะห์ข้อความ เป็นความสามารถในการเขียน การพูด การแสดงความคิด เห็นออกมาเป็นเรื่องราวตามความรู้สึกและประสบการณ์ของตนเพื่อให้ผู้อื่นเข้าใจ

5.2 การสังเคราะห์แผนงาน เป็นความสามารถในการวางแผนกิจการงานหรือ วิธีการทำงานให้สอดคล้องกับข้อมูลต่างๆ เช่นการวางแผนจัดงานการเขียนโครงการในการทำงาน เสนอวิธีการทดสอบสมมุติฐาน เป็นต้น

5.3 การสังเคราะห์ความสัมพันธ์ เป็นความสามารถในการมองเห็นความสัมพันธ์ วิเคราะห์องค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกันแล้วสรุปหาข้อยุติออกมาเป็นเรื่องใหม่

6. การประเมินค่า หมายถึง ความสามารถในการสรุปวินิจฉัย ตีค่าหรือตัดสินในเรื่องราว ต่างๆ ว่าดีหรือเลว จริงหรือเท็จ เหมาะสมหรือไม่ แบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่

6.1 การประเมินค่าโดยอาศัยเกณฑ์ภายใน เป็นการตีค่า หรือวินิจฉัยเรื่องราวต่างๆ โดยใช้ข้อเท็จจริงภายในเรื่องนั้นๆ เป็นหลักในการพิจารณา

6.2 การประเมินค่าโดยอาศัยเกณฑ์ภายนอก เป็นการตีค่าหรือวินิจฉัยเรื่องราวต่างๆ โดยใช้เกณฑ์อื่นๆ ที่อยู่ภายนอกเรื่องราวนั้นๆ แต่สัมพันธ์กับเรื่องนั้นเป็นหลักในการพิจารณา

จุดมุ่งหมายด้านจิตพิสัย หมายถึง จุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษาด้านการสร้างลักษณะนิสัยของบุคคลเพื่อช่วยให้บุคคลอยู่ได้อย่างมีความสุข เช่น เจตคติ ค่านิยมการปรับตัว ความสนใจ คุณธรรม จริยธรรม เป็นต้น แครทวอล (Kathwohl) ได้ปรับแนวความคิดของบลูม (Bloom) เกี่ยวกับการจัดลำดับขั้นของพฤติกรรมด้านจิตพิสัยออกเป็น 5 ระดับ ดังนี้

1. ขั้นการรับรู้ (Receiving) เป็นขั้นที่ผู้เรียนได้รับประสบการณ์จากสิ่งแวดล้อมและรับรู้ว่าจะไรเป็นอะไร แบ่งเป็น 3 ระดับ คือ

1.1 การรู้จัก เป็นการตระหนักหรือรับรู้ว่ามีอะไรเกิดขึ้น

1.2 การเต็มใจรับรู้ เป็นการให้ความสนใจต่อสิ่งเร้านั้น

1.3 การควบคุมหรือคัดเลือกตามความสนใจ เป็นการจำแนกความแตกต่างระหว่างสิ่งเร้าและค้นหาสิ่งเร้าที่น่าสนใจ

2. ขั้นตอบสนอง (Responding) เป็นขั้นที่ผู้เรียนแสดงปฏิกิริยาตอบสนองต่อสิ่งเร้า แบ่งเป็น 3 ระดับ ได้แก่

2.1 การยินยอมตอบสนอง เป็นขั้นที่ผู้เรียนมีการตอบสนองตามคำสั่ง หรือคำแนะนำ

2.2 การเต็มใจตอบสนอง เป็นการตอบสนองด้วยความพึงพอใจ ตั้งใจและสนใจต่อสิ่งเร้านั้น

2.3 การพอใจตอบสนอง เป็นการตอบสนองด้วยความพึงพอใจ ยินดี ชื่นชอบและสนุกสนาน

3. ขั้นเห็นคุณค่า (Valuing) เป็นขั้นที่ผู้เรียนมองเห็นคุณค่าของสิ่งนั้นแล้วพัฒนามาเป็นสิ่งที่ยึดถือเพื่อปฏิบัติต่อไป แบ่งเป็น 3 ระดับ ได้แก่

3.1 การยอมรับ เป็นการเห็นความสำคัญและยอมรับในสิ่งนั้นด้วยการกระทำอย่างคงเส้นคงวา

3.2 การชื่นชม เป็นการแสดงออกถึงความต้องการ ยกย่อง ชมเชยในสิ่งที่ยอมรับคุณค่าแล้ว

3.3 การยึดมั่น เป็นการสนับสนุนช่วยเหลือด้วยความศรัทธา และปฏิเสธที่จะกระทำในสิ่งที่ขัดแย้งกับความเชื่อมั่นของตน

4. ชั้นจัดระบบ (Organization) เป็นขั้นที่บุคคลนำคุณค่าที่ได้รับมาจัดให้เป็นระบบ หรือหมวดหมู่ ซึ่งแบ่งเป็น 2 ระดับ ได้แก่

4.1 การสร้างความคิดรวบยอดเกี่ยวกับคุณค่า เป็นการสร้างความเข้าใจในคุณค่าของสิ่งนั้น ๆ ด้วยการเข้าร่วมกลุ่ม อภิปราย เปรียบเทียบเพื่อหาความสัมพันธ์ ของค่านิยมที่ยึดถือ อยู่ระหว่างค่านิยมเก่ากับค่านิยมใหม่

4.2 การจัดระเบียบค่านิยม เป็นการรวมค่านิยมที่ซับซ้อนเข้าด้วยกันด้วยการสร้างแบบแผนหรือกฎเกณฑ์ตามสิ่งที่จัดระบบขึ้นและนำไปใช้

5. ชั้นสร้างลักษณะนิสัย (Characterization) เป็นขั้นที่บุคคลนำค่านิยมที่ได้รับมามีส่วนในการควบคุมพฤติกรรมของตนให้เปลี่ยนแปลงไปตามวิถีทางนั้นๆ ซึ่งจะทำให้การแสดงออกของพฤติกรรมไม่เป็นไปตามอารมณ์ของบุคคลนั้นอีกต่อไป พัฒนาการในขั้นนี้แสดงให้เห็นว่าพฤติกรรมของมนุษย์มีแบบแผนและมีคุณลักษณะประจำตัว แบ่งออกเป็น 2 ระดับ ได้แก่

5.1 การสร้างข้อสรุป เป็นขั้นที่ค่านิยมเข้ามาควบคุมพฤติกรรมส่วนใหญ่ของบุคคล คือยอมรับและนำมาเป็นแนวทางในการดำเนินงาน

5.2 การสร้างลักษณะนิสัย เป็นการแสดงออกที่เป็นคุณลักษณะประจำตัวของบุคคล

จุดมุ่งหมายด้านทักษะพิสัย หมายถึง จุดมุ่งหมายที่เกี่ยวข้องกับระบบการทำงานของอวัยวะต่างๆ ในร่างกาย ซึ่งต้องอาศัยการประสานสัมพันธ์ของกล้ามเนื้อเนื่องกับการทำงานของระบบประสาทต่างๆ ซึ่งเป็นหน่วยสั่งการ เช่น ความคล่องตัวในการเคลื่อนไหว การใช้มือปฏิบัติงาน ซึ่งต้องอาศัยการฝึกฝนจากการปฏิบัติจริงบ่อยๆ จนเกิดความคล่องแคล่วว่องไวและถูกต้องแม่นยำในสิ่งนั้นพฤติกรรมด้านนี้จะมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมด้านอื่นๆ โดยเฉพาะพฤติกรรมด้านพุทธิพิสัย ซึ่งจะช่วยให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพมากหรือน้อย ดังนั้นพัฒนาการของพฤติกรรมด้านทักษะพิสัยจึงมีขอบข่ายกว้างกว่าการจำกัดเพียงแค่ทักษะทางร่างกายเท่านั้น ตัวอย่างพฤติกรรมการเรียนรู้ด้านทักษะพิสัย เช่น การทดลองทางวิทยาศาสตร์ การประดิษฐ์ของเล่นของใช้จากเศษวัสดุ การร่างมาตรฐาน การกราบแบบเบญจางคประดิษฐ์ เป็นต้น

แนวความคิดเกี่ยวกับพัฒนาการของพฤติกรรมด้านทักษะ ที่ได้รับการยอมรับมากในวงการศึกษาได้แก่ แนวความคิดของซิมป์สัน(Simpson) คิปเลอร์ (Kibler) และฮาร์โลว์ (Harrow)

ซิมป์สัน (Simpson) ได้จัดลำดับขั้นของพฤติกรรมด้านทักษะพิสัยออกเป็น 7 ขั้น ได้แก่

1. การรับรู้ เป็นทักษะของกล้ามเนื้อแบ่งออกเป็น 3 ประเภท

1.1 การเร้าอวัยวะสัมผัส ทางหู ตา จมูก มือ ลิ้นและกล้ามเนื้อ หรือการเคลื่อนไหว

1.2 การเลือกสิ่งเร้า เป็นการตัดสินใจเลือกพฤติกรรมการตอบสนองให้เหมาะสมกับความต้องการของงานที่กระทำ

1.3 การแปลความหมายของสิ่งเร้าเพื่อตอบสนอง เป็นขั้นที่บุคคลสามารถสัมพันธ์การรับรู้ต่อการกระทำของกล้ามเนื้อ ใช้จินตนาการหรือเตือนให้ระลึกถึงบางสิ่งบางอย่าง

2. การเตรียมพร้อมปฏิบัติ แบ่งออกเป็น 3 ชนิด ได้แก่

2.1 การเตรียมพร้อมทางสมอง เป็นความพร้อมของความรู้สึกลึกทางสมองเพื่อกระทำอันแน่นอนของกล้ามเนื้อ

2.2 การเตรียมพร้อมทางอารมณ์ เป็นความพร้อมเกี่ยวกับเจตคติ เช่น ความชอบ ความเต็มใจที่เกิดขึ้นจากการกระทำของกล้ามเนื้อ

3. การตอบสนองตามตัวอย่าง แบ่งออกเป็น 2 ชนิด ได้แก่

3.1 การเลียนแบบ เป็นการดำเนินการดำเนินการกระทำตอบโดยตรงต่อการรับรู้ของบุคคลหนึ่งบุคคลใดที่กระทำต่อกัน

3.2 การลองผิดลองถูก เป็นความพยายามที่จะสนองหลายอย่างจนกว่าการตอบสนองจะสัมฤทธิ์ผล

4. การปฏิบัติด้วยตัวเอง เป็นขั้นที่บุคคลเรียนรู้ เป็นขั้นที่บุคคลเรียนรู้ การตอบสนองจนเป็นนิสัยซึ่งเป็นระดับที่ผู้เรียนสัมฤทธิ์ในความมั่นใจสิ่งนั้น รวมทั้งทักษะของการกระทำจนสามารถปฏิบัติได้

5. การตอบสนองที่ซับซ้อนขึ้น เป็นขั้นที่บุคคลมีความสามารถกระทำโดยใช้กล้ามเนื้อที่ซับซ้อนเพราะแบบของการเคลื่อนไหวที่ต้องการในระดับนี้ต้องได้รับทักษะขั้นสูงและสามารถตอบสนองอย่างราบรื่นและมีประสิทธิภาพ แบ่งเป็น 2 ชนิด ได้แก่

5.1 ความแน่วแน่ในการแก้ปัญหา เป็นการกระทำที่ปราศจากความลังเลใจ โดยจะต้องรู้ขั้นตอนที่ต้องการและสิ่งที่จะทำต่อไปด้วยความมั่นใจ

5.2 การตอบสนองโดยอัตโนมัติ เป็นระดับที่แต่ละบุคคลสามารถใช้ทักษะกล้ามเนื้อซึ่งประสานงานกันอย่างดีโดยสะดวก รวมทั้งควบคุมกล้ามเนื้อได้

6. การรู้จักดัดแปลงให้เหมาะสม เป็นขั้นที่บุคคลสามารถนำประสบการณ์เดิมที่มีอยู่มาประยุกต์ใช้สถานการณ์ใหม่ได้อย่างเหมาะสม

7. การริเริ่ม เป็นความสามารถระดับสูงที่มีความคิดริเริ่มในการกระทำของตนเอง

กิบเลอร์ (Kibler, Robert T.) และคณะได้จำแนกพฤติกรรมด้านทักษะพิสัยไว้ 4 ทักษะ

คือ

1. ทักษะในการเคลื่อนไหวทั้งร่างกาย เป็นการเคลื่อนไหวของร่างกายทั้งตัวได้แก่ การเคลื่อนไหวอวัยวะส่วนบน การเคลื่อนไหวอวัยวะส่วนล่าง การเคลื่อนไหวอวัยวะทั้ง 2 ส่วน

2. การเคลื่อนไหวที่ต้องใช้ประสาทรวมๆ กัน เป็นการเคลื่อนไหวที่ต้องใช้การประสานสัมพันธ์ที่ละเอียดอ่อนได้แก่ การเคลื่อนไหวของมือและนิ้ว การประสานระหว่างมือและตา การประสานระหว่างมือ ตา และเท้า การเคลื่อนไหวอื่นๆ ของมือ เท้า ตา และหู

3. การสื่อสารโดยใช้ท่าทาง เป็นการสื่อข้อความไปยังผู้รับโดยไม่ต้องใช้คำพูด แต่ใช้ภาษาและใช้การเคลื่อนไหวของร่างกายโดยส่วนรวมได้แก่ การแสดงสีหน้า ท่าทาง การเคลื่อนไหวทั้งร่างกาย

4. พฤติกรรมทางด้านภาษา เป็นการสื่อความหมายโดยใช้คำพูดรวมถึง การใช้คำพูดประสานสัมพันธ์กับการแสดงออกทางใบหน้าที่ ท่าทางและความเคลื่อนไหวทางร่างกายได้แก่ การออกเสียง การสร้างเสียงและคำ การเปล่งเสียง การประสานระหว่างเสียงและท่าทาง

นอกจากนี้ ฮาร์โรว์ (Harrow) ยังได้แบ่งชั้นพฤติกรรมด้านทักษะพิสัยออกเป็น 6 ชั้นคือ

1. การเคลื่อนไหวในลักษณะปฏิกิริยาสะท้อนกลับ (Reflex Movement) เป็นการเคลื่อนไหวเพื่อตอบสนองต่อสิ่งเร้าโดยไม่คาดคิดหรือตั้งใจไว้ก่อน ในการเรียนการสอนจึงไม่กำหนดจุดมุ่งหมายของพฤติกรรมในระดับนี้ คงมีไว้เพื่อจำแนกพฤติกรรมเท่านั้น

2. การเคลื่อนไหวขั้นพื้นฐาน (Basic Fundamental Movements) เป็นพฤติกรรมที่เป็นพัฒนาการซึ่งปรากฏออกมาจากภายในตัวเด็กเองมากกว่าที่จะเกิดจากการสอนพัฒนาได้ โดยทำบ่อยๆ เกิดขึ้นในเด็กระหว่างช่วงปีแรกของชีวิต ตัวอย่างพฤติกรรมเหล่านี้ได้แก่ การคลาน การเดิน วิ่ง กระโดด ผลัก แกว่งลำตัว การจับฉวย ทักษะการใช้มือ เป็นต้น ในทางการศึกษามักกำหนดเป็นวัตถุประสงค์สำหรับชั้นเด็กเล็ก อนุบาล หรือประถมศึกษาตอนต้น

3. ความสามารถทางการรับรู้ (Perceptual Abilities) การรับรู้เป็นพฤติกรรมด้านพุทธิพิสัยที่มีผลต่อการพัฒนาพฤติกรรมด้านจิตพิสัย และทักษะพิสัย ในขั้นนี้แบ่งเป็นพฤติกรรมย่อยๆ ได้ดังนี้ การจำแนกการรับรู้เกี่ยวกับการเคลื่อนไหวของร่างกาย การจำแนกการรับรู้เกี่ยวกับการเห็น การจำแนกเกี่ยวกับการได้ยิน การจำแนกโดยการสัมผัส ความสามารถเชิงประสานงาน (ประสานความสามารถในการรับรู้ตั้งแต่ 2 อย่างขึ้นไป เช่น ขาและตา หรือ ตา และมือ เป็นต้น การกำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้มักใช้พฤติกรรมเริ่มต้นในลำดับที่ 3 นี้

4. ความสามารถทางกายภาพ (Physical Abilities) เป็นพฤติกรรมเคลื่อนไหวเชิงทักษะ ผู้เรียนสามารถใช้ร่างกายของตนได้อย่างมีประสิทธิภาพ แบ่งออกเป็นความอดทนของกล้ามเนื้อ และหลอดเลือดเลี้ยงหัวใจ ความแข็งแรง (มีความสามารถใช้ความแรงต่อต้านแรงต้านทาน) ความยืดหยุ่น ความคล่องตัว (มีความรวดเร็วในการเปลี่ยนแปลงทิศทาง การหยุด และเริ่มใช้เวลาน้อยในการตอบสนอง และมีทักษะในการใช้มือ)

5. การเคลื่อนไหวถึงขั้นมีทักษะ แบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ

5.1 ทักษะในการปรับตัวอย่างง่ายเป็นการปรับตัวเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวขั้นพื้นฐาน (พฤติกรรมระดับที่สอง) เมื่อพฤติกรรมระดับนี้ถูกเปลี่ยนไปหรือดัดแปลงให้เหมาะสมกับเหตุการณ์หรือสถานการณ์ใหม่ ทักษะ การฝึมือ การกระโดดข้ามรั้ว เป็นต้น

5.2 ทักษะการปรับตัวแบบรวม เป็นการปรับตัวด้านการเคลื่อนไหวพื้นฐานอย่างมีประสิทธิภาพผนวกกับการจัดการปฏิบัติและเครื่องมือ เช่น กิจกรรมฟันดาบ ธนู ตีปิงปอง เล่นแบดมินตัน เป็นต้น

5.3 ทักษะการปรับตัวที่ซับซ้อน เป็นการใช้ทักษะทางกลไกที่ต้องการเรียนรู้มากขึ้น สามารถประยุกต์กฎทางฟิสิกส์ไปใช้กับร่างกายมนุษย์ เช่น การแสดงยิมนาสติกในอากาศ การกระโดดน้ำในท่าที่ซับซ้อน เป็นต้น

6. การสื่อความหมายที่ไม่ใช้คำพูด เป็นความเคลื่อนไหวเชิงสื่อความหมายแบ่งออกเป็น 2 ระดับย่อย คือ

6.1 ความเคลื่อนไหวเชิงการแสดงออกเป็นการเคลื่อนไหวที่ใช้ในชีวิตประจำวัน ได้แก่ การแสดงออกทางใบหน้า ท่าทาง การทรงตัว และท่าเดิน

6.2 ความเคลื่อนไหวเชิงแปลความหมาย เป็นการเคลื่อนไหวเชิงสุนทรีย์และเชิงสร้างสรรค์ซึ่งถือเป็นระดับสูงสุดของพัฒนาการเชิงความเคลื่อนไหว

จุดมุ่งหมายการศึกษาทั้ง 3 ด้านดังกล่าว แท้จริงมิได้แยกจากกันโดยเด็ดขาด โดยเฉพาะด้านทักษะพิสัยและพุทธิพิสัย เพราะความสามารถในการปฏิบัติต้องอาศัยความรู้ ความเข้าใจพื้นฐาน ถ้าผู้ปฏิบัติมีพฤติกรรมด้านพุทธิพิสัยในระดับสูงเท่าไร ก็สามารถแสดงออกซึ่งพฤติกรรมด้านทักษะพิสัยในระดับสูงขึ้นเท่านั้น ดังนั้นการพัฒนาที่สมบูรณ์จึงจำเป็นต้องพัฒนาพฤติกรรมทั้งสามด้านอย่างประสานสัมพันธ์กัน

เครื่องมือที่ใช้ในการวัดและประเมินผล

ในการวัดพฤติกรรมของผู้เรียนที่เกิดขึ้นหลังการเรียนรู้เป็นการตรวจสอบพฤติกรรมหรือลักษณะของพฤติกรรมอันเป็นผลมาจากการเรียนการสอนทั้งทางด้านพุทธิพิสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัย ดังนั้น เพื่อให้ได้ผลการวัดที่ครอบคลุมถูกต้องและสมบูรณ์ จึงจำเป็นต้องมีการวัดพฤติกรรมทุก ๆ ด้านโดยใช้ เครื่องมือวัด หรือวิธีการให้หลากหลาย ซึ่งเครื่องมือที่ใช้ในการวัดและประเมินผลมีหลายชนิด (ปรีชา นิลแก้ว, 2542 : 34 - 133) ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. แบบทดสอบ (Test)

แบบทดสอบเป็นเครื่องมือที่ประกอบด้วยข้อคำถามหรือสถานการณ์ที่มีหน้าที่เร้าหรือกระตุ้นให้ผู้ถูกทดสอบเกิดการเปลี่ยนแปลงภายใน และแสดงออกมาในรูปพฤติกรรมการตอบสนองต่อสิ่งเร้าซึ่งอาจเป็นสถานการณ์ หรือข้อคำถามนั้น ๆ ในรูปของการพูด การเขียนหรือการปฏิบัติจริง แบบทดสอบสามารถจำแนกและเรียกได้หลายชื่อ ขึ้นอยู่กับเกณฑ์ในการพิจารณาจำแนกต่างกันออกไป ดังเช่น

1.1 จำแนกโดยยึดตามจุดมุ่งหมายของการวัดเป็นหลัก สามารถแบ่งแบบทดสอบเป็น 3 ชนิด คือ

1.1.1 แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน (Achievement Test)

1.1.2 แบบทดสอบความถนัด (Aptitude Test)

1.1.3 แบบทดสอบบุคลิกภาพและสังคม (Personality and social Test)

1.2 จำแนกโดยยึดกระบวนการสร้างเป็นหลัก แบ่งแบบทดสอบได้เป็น 2 ชนิด คือ

1.2.1 แบบทดสอบชนิดครูสร้าง (Teacher made Test)

1.2.2 แบบทดสอบมาตรฐาน (Standardize Test)

1.3 จำแนกโดยยึดเวลาในการทำเป็นหลัก แบ่งแบบทดสอบได้เป็น 2 ชนิด คือ

1.3.1 แบบทดสอบอัตนัย (Subjective Test)

1.3.2 แบบทดสอบปรนัย (Objective Test)

1.4 จำแนกโดยยึดเวลาในการทำเป็นหลัก แบ่งแบบทดสอบได้เป็น 2 ชนิด คือ

1.4.1 แบบทดสอบที่ใกล้ทำในเวลาสั้น จำกัด มีจำนวนมากข้อ ต้องทำอย่างรวดเร็ว เรียกว่า Speed test

1.4.2 แบบทดสอบที่ให้ทำในเวลาไม่จำกัดหรือใช้เวลามาก แต่จำนวนน้อยข้อ

ให้ใช้ความสามารถอย่างเต็มที่ เรียกว่า Power test

2. การสังเกต (Observation)

การสังเกตวิธีการที่สำคัญวิธีหนึ่งที่ครูใช้เสมอ เพื่อการได้ข้อมูลมาโดยใช้อยู่ด้วยวิธีที่มีอยู่ตามธรรมชาติ คือ ใช้ตาและหูในการฟังและดูสิ่งต่างๆ จะให้ได้ข้อมูลในลักษณะที่เป็นปัจจุบัน การสังเกตประกอบด้วย ผู้สังเกต สิ่งแวดล้อม และสิ่งที่ถูกสังเกต การสังเกตที่จะได้ข้อมูลตรงตามที่ต้องการหรือไม่ขึ้นอยู่กับวิธีการสังเกตที่สามารถใช้ได้ตลอดเวลา โดยไม่ต้องลงทุนอาจใช้ทั้งการสังเกตที่เป็นระบบและการสังเกตที่ไม่เป็นระบบ โดยสังเกตได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม แต่เนื่องจาก พฤติกรรมของผู้เรียนมีการเปลี่ยนแปลงได้เสมอและตลอดเวลา ทั้งยังมีลักษณะการแสดงออกเฉพาะบุคคล จึงควรใช้การสังเกตหลายๆ ครั้ง สังเกตอย่างสม่ำเสมอให้ครอบคลุมในสถานการณ์ต่างๆ เพื่อให้ได้พฤติกรรมที่เป็นตัวแทนที่สมบูรณ์ และมั่นใจว่าเป็นพฤติกรรมที่แท้จริงของผู้เรียน เมื่อได้ข้อมูลจากการสังเกตแล้วควรมีการบันทึก เพื่อให้เกิดความเข้าใจผู้เรียนอย่างต่อเนื่องและถูกต้องยิ่งขึ้น โดยสามารถเข้าใจความเปลี่ยนแปลงและความเจริญได้อย่างแจ่มชัด

3. การสัมภาษณ์ (Interview)

การสัมภาษณ์เป็นวิธีการหนึ่งที่จะให้ผู้เรียนเป็นผู้รายงานข้อมูลด้วยตนเอง ขณะที่ซักถามสัมภาษณ์ ก็จะสังเกตท่าทีความรู้สึของผู้เรียนได้อย่างใกล้ชิดอีกด้วย ซึ่งในระหว่างนั้น อาจจะมีการแสดงความรู้สึบางอย่างที่น่าสนใจ หรืออธิบายความรู้สึภายในอีกด้วย ทั้งยังเป็นโอกาสให้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างผู้สัมภาษณ์และผู้ถูกสัมภาษณ์ทำให้เกิดความเข้าใจซึ่งกันและกันได้ หลังจากเสร็จสิ้นการสัมภาษณ์ทุกครั้งจะมีการบันทึกผลการสัมภาษณ์เพื่อนำมาวิเคราะห์หรือใช้เป็นข้อมูลต่อไป

4. การบันทึก (Record)

เป็นวิธีการรวบรวมข้อมูล โดยการบันทึกรายละเอียดเกี่ยวกับตัวผู้เรียนอาจบันทึกผลจากการใช้วิธีอื่นๆ เช่น จากการสังเกต จากการสัมภาษณ์ หรือบันทึกตามระเบียบ การประเมินผลที่กำหนดโดยกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งครูมีความจำเป็นต้องบันทึกรายละเอียดเก็บไว้เพื่อใช้ประโยชน์สำหรับตัวผู้เรียนตลอดเวลาที่อยู่ในโรงเรียน ได้แก่ บัญชีเรียกชื่อ ระเบียบพฤติกรรม

5. แบบสอบถามหรือแบบสำรวจ (Questionair - Checklist)

เป็นเครื่องมือที่สร้างขึ้นเพื่อใช้วัด ความรู้สึ ข้อเท็จจริง หรือข้อมูลที่ต้องการ ซึ่งจะประกอบด้วยชุดของคำถามหรือข้อความที่ต้องการวัด โดยมีวิธีการใช้และวิธีการตรวจให้คะแนนภายใต้เงื่อนไขที่กำหนดไว้ในความเป็นจริงแบบสอบถามสำรวจ คือวิธีการได้มาซึ่งข้อมูล โดยเปลี่ยนจากการซักถามมาเป็นการเขียนถามและเขียนตอบ ซึ่งวิธีการนี้จะทำให้สามารถเก็บข้อมูลจากคนจำนวนมากได้ในเวลาอันสั้น การสรุปผลข้อมูลที่รวบรวมได้ทำชัดเจนเข้าตรงกัน

6. แบบทดสอบจินตภาพ (Projective Techniques)

เป็นการประเมินพฤติกรรมระหว่างบุคคล-สังคมทางอ้อมโดยใช้สถานการณ์ที่ไม่คุ้นเคย มาเป็นสิ่งที่เร้ากระตุ้นให้ผู้ถูกวัดแสดงปฏิกิริยาตอบสนองออกมาในรูปของพฤติกรรมซึ่งจะแสดง ลักษณะจิตพิสัยที่ซ่อนเร้นของบุคคลนั้นๆ ออกมาด้วย ซึ่งครูจะต้องใช้ความรู้พื้นฐานทางพัฒนาการ พื้นฐานทางจิตวิทยาแปลความหมายจากพฤติกรรมนั้น ๆ ดังนั้นครูจึงควรเรียนรู้ผู้เรียนโดยการเอา ใจใส่ต่อปฏิกิริยาตอบสนองของผู้เรียนและวิเคราะห์พฤติกรรมของผู้เรียนก็จะทำให้เกิดความเข้าใจ ในสิ่งที่มีอยู่ภายในตัวของผู้เรียนได้

7. สังคมมิติ (Sociometry)

เป็นเครื่องมือที่ใช้พิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างคนภายในกลุ่ม สภาพสังคมในกลุ่ม บุคลิกภาพ ความสามารถ พฤติกรรมของคนภายในกลุ่ม โดยยึดหลักการว่าการอยู่ร่วมกันใน กลุ่ม เพื่อนชั้นเรียนเดียวกัน ทำงานด้วยกัน เด็กจะแสดงพฤติกรรมบางอย่างออกมาโดยไม่แสแสรัง เพื่อน ๆ ที่อยู่ในกลุ่มเดียวกัน จะสังเกตเห็นได้ชัดเจน การรายงานข้อมูลต่าง ๆ จากเพื่อนในกลุ่มจึงเป็น ข้อมูลที่มีประโยชน์อย่างยิ่งสำหรับครู ซึ่งจะช่วยให้เข้าใจพัฒนาการของเด็กทางด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ สังคม ความสามารถ หรือคุณลักษณะบางประการได้ดียิ่งขึ้น รวมทั้งการเห็นภาพ ของสังคมในกลุ่มได้ ชัดเจนอันจะนำไปสู่การแก้ไข ปรับปรุงหรือส่งเสริมพัฒนาการของเด็กและ สังคมในห้องเรียนให้สมบูรณ์

8. การปฏิบัติจริง (Performance)

การปฏิบัติจริง เป็นวิธีการหนึ่งที่ดีเป็นการวัดพฤติกรรมในด้านทักษะพิสัยที่มีอยู่ใน รายวิชาที่มีภาคปฏิบัติ เช่นงานบ้าน คหกรรม พลานามัย ฯลฯ ในระดับมัธยมศึกษาเป็นการพยายาม วัดความสามารถในการนำสิ่งที่เรียน รู้ไปใช้ในการปฏิบัติ ที่จะสะสมเป็นประสบการณ์ที่มี ความหมาย ต่อผู้เรียน ทำให้เกิดความสามารถนำไปใช้ในชีวิตจริงต่อไป

9. การจัดลำดับคุณภาพ (Rating Scale)

การจัดลำดับคุณภาพเป็นวิธีการหนึ่งที่พยายามจะวัดสิ่งที่เป็นผลงานมีลักษณะเป็น นามธรรมให้มีความถูกต้องเหมาะสม โดยใช้วิธีการจัดลำดับคุณภาพของงานออกมาเป็นคะแนนที่ ยุติธรรม

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สทรรฐ์ สีมานนท์ (2549) ได้ศึกษาเรื่อง ตัวแปรที่สัมพันธ์กับความสำเร็จของการดำเนินงานการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม ของวิทยาลัยสังกัดสถาบันการอาชีวศึกษาภาคกลาง 1 จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ผลการวิจัยสรุปได้ว่า ความสำเร็จของการดำเนินงานการจัดการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียมของวิทยาลัยสังกัดสถาบันการอาชีวศึกษาภาคกลาง 1 จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ในด้านการบรรลุวัตถุประสงค์และด้านการจัดการเรียนการสอน ตามความคิดเห็นของผู้บริหาร ครูผู้สอน และนักเรียนในระดับค่อนข้างมาก ระดับของตัวแปรด้านการยอมรับนวัตกรรม ด้านความพึงพอใจและด้านความร่วมมือตามความคิดเห็นของผู้บริหาร ครูและนักเรียนอยู่ในระดับค่อนข้างมาก ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร ด้านการยอมรับนวัตกรรม ด้านความพึงพอใจ และด้านความร่วมมือกับความสำเร็จของการดำเนินงานการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม ของวิทยาลัยสังกัดสถาบันการอาชีวศึกษาภาคกลาง 1 จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ตามความคิดเห็นของผู้บริหาร และครู เป็นความสัมพันธ์ทางบวก อยู่ในระดับปานกลางถึงระดับสูง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรด้านความพึงพอใจ กับความสำเร็จของการดำเนินงานการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียมด้านการจัดการเรียนการสอนตามความคิดเห็นของนักเรียน อยู่ในระดับต่ำ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

เสาวลักษณ์ สงคราม (2546) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นที่ได้รับการจัดการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียมของโครงการการศึกษาสายสามัญระบบทางไกลผ่านดาวเทียม ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นที่ได้รับการจัดการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียมของโครงการการศึกษาสายสามัญระบบทางไกลผ่านดาวเทียม มีระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนอยู่ในระดับปานกลาง การจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนปลายทาง เพศของนักเรียน พฤติกรรมการสอนของครูต้นทาง มีอิทธิพลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นที่ได้รับการจัดการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียมของโครงการการศึกษาสายสามัญระบบทางไกลผ่านดาวเทียม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ สำหรับการจัดเตรียมบุคลากร การวางแผนงานของโรงเรียนปลายทาง มีอิทธิพลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นที่ได้รับการจัดการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียมของโครงการการศึกษาสายสามัญระบบทางไกลผ่านดาวเทียม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ส่วนตัวแปร ฐานะทางเศรษฐกิจของผู้ปกครอง เจตคติต่อการเรียนทางไกลของนักเรียน พฤติกรรมการเรียนของนักเรียน การจัดสภาพแวดล้อม และสิ่งสนับสนุนทางการเรียน การใช้สื่อการเรียนการสอนทางไกล เจตคติที่มีต่อการสอนทางไกล พฤติกรรมการสอนของครูปลายทาง ปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูปลายทางกับ

นักเรียน ปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูต้นทางกับนักเรียน บรรยากาศและสภาพแวดล้อมในชั้นเรียน พฤติกรรมการร่วมมือของผู้บริหารและความเป็นผู้นำทางวิชาการของผู้บริหาร ไม่มีอิทธิพลต่อ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นที่ได้รับการจัดการศึกษาทางไกลผ่าน ดาวเทียมของโครงการการศึกษาสายสามัญระบบทางไกลผ่านดาวเทียม

จตุรงค์ ประดิษฐพลอย(2546, www.thaiedresearch.org) ได้ทำการศึกษาเรื่องประสิทธิผล ของการเรียนการสอนทางไกลมหาวิทยาลัยรามคำแหง โดยกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในงานวิจัย คือ นักศึกษาปริญญาตรี ณ สาขาวิทยบริการเฉลิมพระเกียรติ จำนวน 12 แห่ง รวมจำนวน 1,200 คน ซึ่ง พบว่าประสิทธิผลของการเรียนการสอนทางไกล ที่อยู่ในระดับมาก มี 4 ด้าน คือ ด้านการเปิด โอกาสทางการศึกษา ด้านการประหยัดเวลาและค่าใช้จ่ายทางการศึกษา ด้านการให้ความรู้ตาม เนื้อหากระบวนการวิชา และด้านการสร้างแรงจูงใจให้เกิดการเรียนรู้และเหตุผล ส่วนประสิทธิผล ของการเรียนการสอนทางไกลที่อยู่ในระดับปานกลาง มี 2 ด้าน คือ ด้านความสัมพันธ์ ระหว่าง ผู้สอนกับนักศึกษา และด้านเทคนิคการเรียนการสอนทางไกล

ทัศนีย์ สิงห์เจริญ (2543, www.thaiedresearch.org) ได้ศึกษาเรื่อง ความพึงพอใจของ นักเรียนระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1 ของโรงเรียนวังไกลกังวล และโรงเรียนราชประชานุเคราะห์ใน พระบรมราชูปถัมภ์ ต่อวิธีการเรียนการสอนทางไกลผ่านดาวเทียม โดยกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ใน การศึกษาคือ นักเรียนระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1 ของโรงเรียนวังไกล และโรงเรียนราชประชานุ เคราะห์ในพระบรมราชูปถัมภ์ จำนวน 12 โรงเรียน รวมทั้งสิ้น 13 โรงเรียน จำนวนนักเรียน 303 คน พบว่านักเรียนมีความพึงพอใจในการเรียนการสอนทางไกลผ่านดาวเทียมทั้ง 4 หมวดวิชา คือ วิชา วิทยาศาสตร์ วิชาคณิตศาสตร์ วิชาภาษาไทย และวิชาภาษาอังกฤษ อยู่ในระดับมาก เช่นเดียวกับ ด้านสภาพแวดล้อมในห้องเรียน ที่นักเรียนมีความพึงพอใจเรื่องของความพร้อมของอุปกรณ์ต่าง ๆ และจำนวนโต๊ะเก้าอี้ที่มีอยู่ในห้องเรียน สภาพห้องเรียนที่เอื้ออำนวยให้นักเรียนเกิดความสะดวกใน การเรียนการสอน และห้องเรียนเป็นสัดส่วนเฉพาะ ไม่มีสิ่งรบกวนเวลาออกอากาศ

ฤทธิ์ชัย อ่อนมิ่ง (2543, www.thaiedresearch.org) ได้ศึกษาเรื่อง การพัฒนารูปแบบ การสอนทางไกลแบบสองทาง สำหรับสถาบันอุดมศึกษา สังกัดทบวงมหาวิทยาลัย โดยได้ ทำการศึกษากับ นิสิตชั้นปีที่ 1 มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ที่เรียนวิชา การเคลื่อนที่แบบ ออสซิลเลตและกลศาสตร์ของไหล ในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2542 จำนวน 438 คน พบว่า นิสิต ที่ได้รับการสอนทางไกลแบบสองทางในห้องเรียนทางไกล กับนิสิตที่ได้รับการเรียนการสอน ทางไกลแบบสองทางในห้องเรียนสตูดิโอแบบเผชิญหน้ามีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนไม่แตกต่างกัน นอกจากนั้น ภายหลังได้รับการสอน นิสิตที่ได้รับการสอนทางไกลแบบสองทางในห้องเรียน

ทางไกล มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้นกว่าเดิม อีกทั้งมีเจตคติที่ดีขึ้นต่อการสอนทางไกลแบบสองทาง

สุจิตรา บุญอยู่ (2541) ได้ทำวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อการยอมรับระบบการศึกษาทางไกลของนักศึกษาในโครงการเครือข่ายสารสนเทศเพื่อพัฒนาการศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาสังกัดทบวงมหาวิทยาลัย การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระดับการยอมรับระบบการศึกษาทางไกลของนักศึกษาในโครงการเครือข่ายสารสนเทศเพื่อพัฒนาการศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาสังกัดทบวงมหาวิทยาลัย ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการยอมรับระบบการศึกษาทางไกลของนักศึกษาในโครงการเครือข่ายสารสนเทศเพื่อพัฒนาการศึกษา สังกัดทบวงมหาวิทยาลัย กับปัจจัยด้านสถานภาพของนักศึกษา ปัจจัยด้านระบบการศึกษาทางไกล ปัจจัยด้านกิจกรรมการเรียนการสอนทางไกล และปัจจัยด้านพฤติกรรมการยอมรับ และความพึงพอใจในการใช้สื่อทางไกล และศึกษาปัจจัยที่ร่วมกันอธิบายความแปรปรวนของการยอมรับระบบการศึกษาทางไกลของนักศึกษาในโครงการเครือข่ายสารสนเทศเพื่อพัฒนาการศึกษา กลุ่มตัวอย่างเป็นนักศึกษาในมหาวิทยาลัยที่เข้าร่วมโครงการเครือข่ายสารสนเทศ เพื่อพัฒนาการศึกษา จำนวน 904 คน ผลการวิจัยพบว่า นักศึกษาโครงการเครือข่ายสารสนเทศเพื่อพัฒนาการศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาสังกัดทบวงมหาวิทยาลัยมีการยอมรับระบบการศึกษาทางไกลในระดับปานกลาง ในการหาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรทั้ง 4 ด้านกับการยอมรับระบบการศึกษาทางไกลทั้ง 5 ชั้น พบปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ทางบวกมีนัยสำคัญทางสถิติ จำนวน 42 ปัจจัย 3 อันดับแรก ได้แก่ การเรียนการสอนผ่านระบบโทรประชุมทางไกลช่วยให้สนใจและเข้าใจเนื้อหาวิชา ประสิทธิภาพในการถ่ายทอดเนื้อหาวิชา และหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนในระบบการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียมตอบสนองความต้องการด้านการเรียน

วชิระ สาลี (2541) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ประสิทธิภาพสื่อการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียมสำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น กรมสามัญศึกษา ปีการศึกษา 2541 เพื่อประเมินประสิทธิภาพสื่อการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม สำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น กรมสามัญศึกษา ที่ออกอากาศใช้เรียนในปีการศึกษา 2541 ใน 6 หมวดวิชา ดังนี้ หมวดสังคมศึกษา หมวดวิทยาศาสตร์ หมวดภาษาไทย หมวดพลานามัย หมวดคณิตศาสตร์ หมวดภาษาอังกฤษ กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วยครูผู้สอน จำนวน 439 คน และนักเรียนจำนวน 90 คน ผลการวิจัยพบว่า สื่อการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม ที่ใช้จัดการเรียนการสอนในปีการศึกษา 2541 สำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น กรมสามัญศึกษามีประสิทธิภาพเหมาะสมทุกหมวดวิชาดังนี้ ครูผู้สอนได้ให้ความคิดเห็นสอดคล้องกันว่า รายการโทรทัศน์มีเนื้อหาถูกต้องและเหมาะสม ควรเพิ่มเติมเกี่ยวกับสื่อการสอน เนื้อหา และการยกตัวอย่าง รูปแบบรายการส่วนใหญ่มีความน่าสนใจ

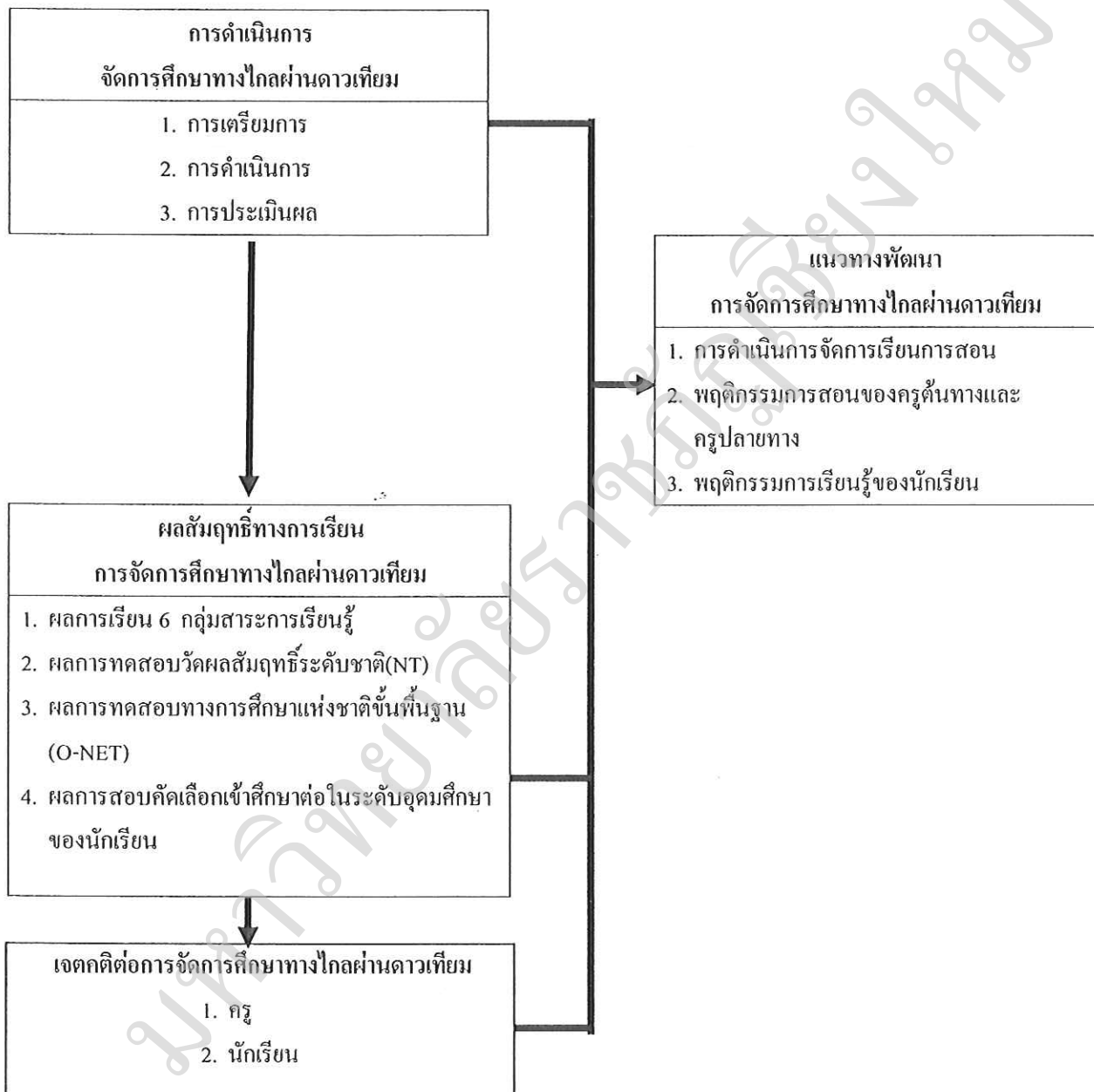
ความยาวของรายการควรเป็นรายการละ 40 นาที คุณภาพรายการมีความชัดเจนของภาพและเสียง ซึ่งการช่วยให้เกิดความเข้าใจในเนื้อหาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนส่วนใหญ่ดีขึ้น รายการโทรทัศน์มีความสอดคล้องกับคู่มือครูและการออกอากาศตรงเวลา สื่อการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียมจะมีประสิทธิภาพสูง ถ้าได้รับการสนับสนุนและส่งเสริมอย่างดี จากสถานศึกษา ปลายทางในการจัดการเรียนการสอน และพบว่าเมื่อเรียนโดยใช้สื่อการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม มีผลสัมฤทธิ์ด้านความรู้ในเนื้อหาทุกหมวดวิชาหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน

ฉัฐพล กิมมาภรณ์ (2541) ได้ทำการศึกษาเรื่องการใช้ระบบสื่อสารทางไกลเพื่อการเรียนการสอนของมหาวิทยาลัยนเรศวร โดยกลุ่มตัวอย่างคือ อาจารย์ผู้สอน 17 คน และเจ้าหน้าที่ 17 คน ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาและอุปสรรคของระบบสื่อสารทางไกลที่พบคือ เป็นเทคโนโลยีที่ใหม่สำหรับประเทศไทยซึ่งบุคลากรทางด้านเทคนิคยังขาดความรู้ความชำนาญในการใช้และแก้ปัญหา อุปกรณ์ต่างๆ ตัวผู้สอนยังต้องปรับตัวในการสอนที่อยู่หน้ากล้องโทรทัศน์และการเรียนรู้การใช้เครื่องมือประกอบการสอนต่างๆ

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการจัดการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม ตัวแปรที่ส่งผลให้การดำเนินงานประสบความสำเร็จประกอบด้วย ด้านนักเรียน ได้แก่ เพศ ฐานะทางเศรษฐกิจของผู้ปกครอง เจตคติต่อการเรียนทางไกล พฤติกรรมการเรียนของนักเรียน ด้านการจัดการเรียนการสอน ประกอบด้วย การวางแผนงาน การจัดเตรียมบุคลากร การจัดสภาพแวดล้อมและสิ่งสนับสนุนทางการเรียน การจัดกระบวนการเรียนการสอน สื่อการเรียนการสอนทางไกล การประเมินผลการเรียน ด้านครู ได้แก่ เจตคติต่อการสอนทางไกล พฤติกรรมการสอนของครูปลายทาง ปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูต้นทาง ปลายทางกับนักเรียน รวมทั้งบรรยากาศและสภาพแวดล้อมในชั้นเรียน

กรอบความคิดการวิจัย

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าวมาสามารถกำหนดเป็นกรอบความคิดในการวิจัยครั้งนี้ ได้ตามภาพที่ 2.3

ภาพที่ 2.3 กรอบความคิดการวิจัย